

Het leven op aarde gaat niet alleen over mensen

Een kritische vergelijking van de ecocentrische belangenbehartiging van de Partij voor de Dieren en Greenpeace Nederland in de Nederlandse parlementaire democratie, 1992-2018

Masterscriptie geschiedenis van politiek en maatschappij

Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht, 22 juni 2020

R.L. Langeveld

Dr. Hans Schouwenburg & Dr. Mr. Frans Willem Lantink

“Ik ben pessimistisch over het menselijke ras, want het is te vernuftig voor haar eigen bestwil. Onze omgang met de natuur is erop gericht om haar te onderwerpen. We zouden een grotere kans op overleven hebben als we ons aan deze planeet zouden aanpassen en haar zouden waarderen in plaats van haar sceptisch en dictatoriaal tegemoet te treden.”¹

---

¹ Rachel Carson quote E.B. White in: Rachel L. Carson, Silent spring (Greenwich 1970), 15.

Abstract

The way in which humans treat the environment is becoming more problematic by the day. Democracies are faced with multiple environmental crises but fail to change damaging behavior and fail to offer structural solutions. Some activists, scholars and politicians point to ecocentrism for a structural solution. Implementing these values could lead to a revision of the structures that brought us into the crises we are facing. Ecocentric values have already been implemented in fields of policymaking. This has everything to do with the role that activists and politicians have played since the late sixties in spreading ecocentrism as a concept that can resolve the current tensions between the interests of humans and the interests of the environment. The Dutch parliamentary democracy indicates a similar process of including ecocentric values. Still, these values are scattered and do not constitute a full democratic reevaluation of ecocentric values or ecological democracy. That is why this research critically analysed and compared the historical development, ecocentric ideology and the strategy of an influential ecocentric political party, The Dutch Party of the Animals and activist group Greenpeace the Netherlands. Both represent ecocentrism in order to implement it into the Dutch parliamentary democracy. This in order to answer the research main question and provide with a thorough understanding of the course of ecocentric values in the Dutch parliamentary democracy: *To which extent does the parliamentary approach of the Dutch Party for the Animals differ from the activist approach of Greenpeace the Netherlands? And which approach is more successful in representing ecocentric values?* Neither the Dutch Party for the Animals, nor Greenpeace the Netherlands are able to offer an extensive vision on an ecocentric future. Both differ in their solutions and approach to implementing ecocentrism into the parliamentary system. However, it turns out that combining the ecocentric vision of the Dutch Party of the Animals and Greenpeace the Netherlands can result in a vision to finally resolve the structural issues this world is facing.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1. Inleiding	6
2. Schipperen tussen de dieren en de planeet: het ecocentrisme van de Partij voor de Dieren (PvdD)	12
2.1 <i>Politieke emancipatie als oplossing voor milieuactivisten</i>	13
2.2 <i>De zwaksten verdedigen tegen het recht van de sterkste</i>	14
2.2.1 Kernpunten	15
2.2.2 Aannames over natuurlijke relaties	17
2.2.3 Actoren, hun motieven en onderlinge relaties	18
2.2.4 Retoriek	19
2.3 <i>Activist in de Kamer</i>	21
2.4 <i>Deelconclusie</i>	23
3. Hoge hakken zijn net zo belangrijk als duikerspakken: het ecocentrisme van Greenpeace Nederland	25
3.1 <i>Polderen als wapen voor milieuactivisten</i>	26
3.2 <i>De strijd van de regenboogkrijgers</i>	28
3.2.1 Kernpunten	28
3.2.2 Aannames over natuurlijke relaties	31
3.2.3 Actoren, hun motieven en onderlinge relaties	32
3.2.4 Retoriek	34
3.3 <i>Doing well while doing good?</i>	34
3.4 <i>Deelconclusie</i>	36
4. Idealistische politici en activistische lobbyisten: twee ecocentristische benaderingen	38
4.1 <i>Varianten van bestrijding van de neoliberale democratische orde</i>	38
4.2 <i>Polderen of polariseren?</i>	41
4.3 <i>Revolutie? Het doel. Evolutie? De weg er naartoe.</i>	43
4.4 <i>Deelconclusie</i>	44
5. Conclusie: de paradox van mens en milieu	46
<i>Discussie</i>	47
<i>Naar een 'Ecological democracy'</i>	48
Literatuurlijst	50
1. <i>Lijst met afkortingen</i>	50
2. <i>Primaire bronnen</i>	50
3. <i>Secundaire literatuur</i>	53
4. <i>Websites</i>	55
Bijlage 1. Discoursanalyse PvdD	56
Bijlage 2. Discoursanalyse Greenpeace	63

Voorwoord

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

1. Inleiding

De afgelopen jaren zijn wereldwijd jong en oud de straat opgegaan om aandacht te vragen voor de grote milieucrisis waar we op dit moment voor staan en om druk uit te oefenen op de overheid om oplossingen te bieden.² Ondanks dit activisme leert de realiteit dat de belangen van de natuur nog steeds het onderspit delven. Zo blijven we doorgaan met het uitputten van grondstoffen als steenkool, olie en gas, het systematische vervuilen van de aarde en het gebruiken van gevaarlijke chemische en hormonale stoffen die de natuur zwaar aantasten. Dat alles terwijl we al in meerdere ecologische crises verkeren: de opwarming van de aarde en biodiversiteitsverlies zijn daar voorbeelden van.³ De Nederlandse parlementaire democratie is tot op de dag van vandaag niet in staat om met structurele oplossingen voor deze crises te komen. Een oplossing kan echter, volgens sommige activisten, politici en academici, worden gevonden in het ecocentrisme.⁴

Ecocentrisme kan worden gedefinieerd als: de overtuiging dat prioriteit moet worden gegeven aan het behouden van een ecologische balans in plaats van het vooropstellen van de belangen en doeleinden van de mens.⁵ Dit wereldbeeld is het tegenovergestelde van antropocentrisme, wat gedefinieerd kan worden als: de overtuiging dat de behoeften en belangen van de mens van doorslaggevend moreel en filosofisch belang zijn.⁶ De tegenstelling tussen ecocentrisme en antropocentrisme maakt een spanningsveld tussen de belangen van mens en milieu zichtbaar. Onderzoekers met verschillende disciplinaire achtergronden bespreken dit spanningsveld. Zo bespreekt John Robinson het spanningsveld in de tegenstelling tussen duurzaamheid en duurzame ontwikkeling.⁷ Keith Woodhouse refereert naar het verschil tussen environmentalism en humanism.⁸ En ook in het debat over de positie van dieren in de maatschappij is dit onderscheid te vinden. Zo verwerpt Peter Singer het geloof in de superioriteit van de menselijke soort, dat heeft geleid tot het onderwerpen van dieren aan

---

² Matthew Taylor & John Bartlett, Fresh wave of climate strikes takes place around the world (27 september 2019) <https://www.theguardian.com/environment/2019/sep/27/fresh-wave-of-climate-strikes-take-place-around-the-world>.

³ Jared Diamond, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed* (London 2005), 6-7.

⁴ Andrew Heywood, *Political Ideologies: An Introduction* (Londen 2017), 846; Stacy van Deveer & Paul Steinberg, *Comparative Environmental Politics* (Massachusetts 2012), 116; Carla van Baalen, Jan Willem Brouwer, Tom-Jan Meeus, Johan van Merriënboer, Joris Oddens en Jan Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019: Natuur, milieu, klimaat* (Amsterdam 2019), 13.

⁵ Heywood, *Political Ideologies*, 848.

⁶ *Ibid.*, 161.

⁷ John Robinson, 'Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development' *Ecological Economics* 48 (2004) 4, 369-84, aldaar 371-372.

⁸ Environmentalism verwerpt het geloof in de noodzaak van economische groei, de wetmatigheid van menselijke rede en de onschendbaarheid van individuele vrijheid waarvan humanisme doordrenkt is, in: Keith Mako Woodhouse, *The ecocentrists: a history of radical environmentalism* (New York 2018), 2.

menselijke exploitatie.⁹ Ondanks deze verscheidenheid in typologieën zijn deze tegenstellingen allemaal met elkaar verbonden doordat ze een reeks van morele vragen stellen over onder andere het economische systeem, de heersende publieke opinie, de inrichting van het politieke bestel en de juiste relatie met alles waarmee de mens de aarde deelt (en van afhankelijk van is).¹⁰

In het beantwoorden van deze morele vragen winnen ecocentrische benaderingen steeds meer terrein. Waar door beleidsmakers eerst vooral naar milieuvraagstukken werd gekeken vanuit het belang van de mens, verschijnen nu ook beleidsstukken waarin een ecocentrische benaderwijze is gekozen.¹¹ In 2012 werden er op de conferentie van de Verenigde Naties inzake Duurzame Ontwikkeling in Rio de Janeiro ecocentrische eisen gesteld: “We call for holistic and integrated approaches to sustainable development that will guide humanity to live in harmony with nature and lead to efforts to restore health and integrity of the Earth’s ecosystem.”¹² Ook in Nederland winnen ecocentrische benaderingen terrein. Al vanaf de jaren zeventig heeft de opkomst van natuur en milieu op de politieke agenda geleid tot heroverwegingen van bestaande politieke ideeën en instituties.¹³ De ambities in het milieubeleid bereikten in 1994 een hoogtepunt, om vervolgens in het begin van de twintigste eeuw weer af te vlakken. Met die afvlakking is het sinds 2015 echter gedaan; door de verplichtingen voortkomend uit het Parijsakkoord en het Urgenda-vonnis is het milieu weer hoog op de politieke agenda komen te staan. Ook de gevolgen van milieucrises worden steeds duidelijker, waardoor de roep om ecocentristische antwoorden groter is dan ooit.¹⁴

Het toenemen van ecocentristische waarden in de Nederlandse parlementaire democratie is mede te danken aan activistische milieubewegingen en politieke partijen die een ecocentrische ideologie hanteerden. Greenpeace Nederland nam daarbij vanaf 1979 het

---

⁹ Peter Singer, *Animal Liberation* (Londen 2012), 185-186.

¹⁰ John S. Dryzek, *The Politics of the Earth* (Oxford 2013), 6. Carl Devos, *De Kleermakers en de Keizer: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (Gent 2006); Carla van Baalen, Jan Willem Brouwer, Tom-Jan Meeus, Johan van Merriënboer, Joris Oddens en Jan Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019: Natuur, milieu, klimaat* (Amsterdam 2019), 19.

¹¹ Een voorbeeld van een mensgerichte visie op het milieuvraagstuk is de uit 1987 afkomstige Brundtland-definitie van duurzame ontwikkeling: Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” in: World Commission on Environment and Development, ‘Our Common Future’ (New York 1987) <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>, 35.

¹² United Nations General Assembly, ‘Future we want – Outcome Document’ (27 juli 2012) https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=E.

¹³ Van Baalen, Brouwer, Meeus, Van Merriënboer, Oddens en Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis*, 13.

¹⁴ Nico Hoogervorst & Frank Dietz, Ambities in het milieubeleid: toen en nu (19 mei 2015) https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2015-ambities-in-het-nederlandse-milieubeleid-toen-en-nu_01792.pdf; Gert Jan Kramer, Energie en Klimaat in de Verkiezingsprogramma’s van de Nederlandse Politieke Partijen (Essay Faculteit Geowetenschappen, Utrecht 2017), 9-10.

voortouw. Dit gebeurde vooral door buitenparlementaire geweldloze vormen van burgerlijke ongehoorzaamheid te stimuleren. Geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid kan gezien worden als een belangrijk psychologisch wapen, omdat het doordringt door tot de emotie en de moraal om op die manier een proces van sociale en politieke verandering te stimuleren.¹⁵ Politieke onafhankelijkheid is altijd het speerpunt van Greenpeace Nederland geweest. Samenwerking met politieke partijen was daarom uit den boze. Toch zit Greenpeace Nederland tegenwoordig aan tafel met beleidsmakers en maakt zij gebruik van parlementaire instrumenten om haar belangen te behartigen.¹⁶ Het lijkt erop dat Greenpeace steeds meer onderdeel is geworden van de gevestigde orde die zij eerst enkel buitenparlementair bevocht.¹⁷

Het toenemen van ecocentrische waarden heeft ook te maken met het oprichten van groene politieke partijen. Vanaf de jaren zeventig werd een consolidatie van groene partijen in het merendeel van de Westerse democratieën zichtbaar.¹⁸ Een breed ondersteunde aanname over de keuze om een politieke partij op te richten is dat activisten een stem in het parlement zien als een methode voor het controleren en het uiteindelijk overheersen van de structuren van de staat.¹⁹ Aan het begin van 2000 kwam een groep milieuactivisten bij elkaar en besloot, net als de groene partijen voor hen, dat zij hun doeleinden vanuit het parlement zouden nastreven. In 2002 richtten deze activisten de Partij voor de Dieren (verder PvdD) op.²⁰ De PvdD is, evenals Greenpeace, ervan overtuigd dat een ecocentrische koersverandering nodig is om de huidige crises aan te pakken.

Politicooloog John Dryzek onderzocht de manier waarop ecocentrisme zich vanaf de jaren zeventig politiek ontwikkelde en concludeerde dat er door het aanhoudende debat inmiddels een Politics of the Earth bestaat. Dit is een soort politiek waarin ecocentrische waarden gewaarborgd worden.²¹ Dryzek en verschillende andere academici stellen daarbij dat een ecologische democratie als ideaal gerealiseerd of vervangen kan worden op basis van

---

¹⁵ Siti Rokmawati Susanto, 'The transformation of Greenpeace Strategy in the 1990: from Civil disobedience to Moderate Movement' *Global & Strategic* 1(2007) 2, 1-20, aldaar 3.

¹⁶ Doug Imig & Sidney Tarrow (red.) *Contentious Europeans. Protest and Politics in an Emerging Polity* (New York 2001), 126.

¹⁷ David A. Snow, Sarah A. Soule, Hanspeter Kriesi, Holly J. McCammon, *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements* (Hoboken 2018), 624.

¹⁸ *Ibid.*, 623.

¹⁹ Richard S. Katz & Peter Mair, 'Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party' *Party Politics* 1 (1995) 1, 5-28, aldaar 10.

²⁰ Deze activisten waren vertegenwoordigers van organisaties als Bont voor Dieren, de Dierenbescherming, de Faunabescherming, de Nederlandse Bond tot bestrijding van Vivisectie en Wakker Dier.

²¹ Dryzek, *The politics*, 6.

ecocentrische principes.²² Het doel van deze scriptie is om te laten zien hoe ecocentrisme in de Nederlandse parlementaire democratie voeten aan de grond heeft gekregen. Dit zal worden gedaan door de ecocentrische belangenbehartiging van de PvdD en Greenpeace Nederland in de Nederlandse parlementaire democratie met elkaar te vergelijken. Beide bewegingen delen het doel om ecocentrisme in de Nederlandse parlementaire democratie te verwezenlijken, maar beiden kiezen voor een andere aanpak. Door de verschillen in benadering en behartiging van ecocentrisme van de twee bewegingen naar voren te brengen en kritisch te analyseren kan een voorstel worden gedaan voor een ecocentrische waardenverschuiving in de Nederlandse parlementaire democratie. De centrale vraag van deze scriptie luidt daarom:

In hoeverre verschilt de parlementaire benadering van de Partij voor de Dieren van de activistische benadering van Greenpeace Nederland? En welke benadering is succesvoller in het behartigen van ecocentrische waarden?

Deze vraag zal worden beantwoord door per casus te kijken naar drie factoren: de geschiedenis en context, het ecocentrische discours, en de reflectie op de rol in de democratie. De eerste factor is de geschiedenis en context van de beweging. De analyse is daarbij gericht op de gebeurtenissen die de collectieve actie in gang zetten en leiden tot een specifieke vorm van ecocentrische belangenbehartiging. Deze analyse wordt ondersteund door archiefonderzoek op basis van bronnen uit het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), jaarverslagen, politieke manifesten en secundaire literatuur.

Het tweede aspect betreft het ecocentrisch discours van de beweging. Verschillende onderzoekers bieden verschillende definities van een discours. Aangezien in dit onderzoek zich richt op het ecocentrisme dat sterk verband houdt met de milieubeweging, is gekozen voor een definitie die binnen onderzoek naar milieudiscoursen is gevolgd. Discours is daarom gedefinieerd als een systeem van gedeelde opvattingen om betekenis of begrip aan een bepaald fenomeen toe te kennen.²³ Door een discoursanalyse uit te voeren kan op een systematische manier worden geïllustreerd hoe beide bewegingen uiting geven aan ecocentrisme.²⁴ Dryzek gebruikt kritische discoursanalyse om aan een beoordeling te komen van de werkbaarheid van

---

²² Kevin Harrison. & Tony Boyd, *Understanding Political Ideas and Movements* (Manchester 2003); Robyn Eckersly, *The Green State. Rethinking Democracy and Sovereignty* (London 2004); Willem Schinkel, *De nieuwe democratie: naar andere vormen van politiek* (Amsterdam 2013).

²³ E.M. Keller, *Re-Constructing Climate Change: Discourses of the Emerging Movement of Climate Justice* (Kingston 2012), 11; Marianne W Jørgensen, *Discourse Analysis as Theory and Method* (Londen 2002); Dryzek, *The politics*; Maarten Hajer, 'Discours coalitions and the Institutionalisation of Practice. The case of acid rain in Britain' in: John Forester en Frank Fischer (red.), *The Argumentative Turn in Policy and Planning* (Durham 1993) 43-76; Maarten Hajer & Wytse Versteeg, 'A decade of discourse analysis of environmental politics: achievements, challenges, perspectives' *Journal of environmental policy & planning* 7 (2005) 3, 174-184.

²⁴ Hajer & Versteeg, 'A decade', 182

ecocentrische discoursen voor de politiek.²⁵ Dit onderzoek maakt gebruik van het analysekader van Dryzek waarin het milieudiscours wordt onderzocht op basis van vier variabelen: basistentiteiten waarvan hun bestaan erkend en geconstrueerd is (kernpunten van het discours), assumpties over natuurlijke relaties, actoren, hun motieven en onderlinge relaties en middelen van retoriek. Het analysekader van Dryzek kan op de volgende manier schematisch worden weergegeven:

Elementen van de discoursanalyse	Omschrijving
<i>Kernpunten</i>	- De voornaamste politieke systemen die worden aangewezen; - Manier waarop deze systemen moeten veranderen.
<i>Assumpties over natuurlijke relaties</i>	- De maatschappelijke hiërarchie; - De verhoudingen met het niet-menselijke.
<i>Actoren, hun motieven en onderlinge relaties</i>	- Individuele of collectieve actoren die voor verandering van belang zijn; - De drijfveren van de actoren; - De manier waarop de actoren de natuur waarderen; - De manier waarop het discours agency geeft aan de actoren.
<i>Retoriek</i>	- Het gebruik van biologische en duurzame metaforen; - Passie voor het milieu; - Aanspreken op emotie en instituties; - Het schetsen van een totaalvisie voor systeemverandering.

Overzicht 1: Critical discourse analysis²⁶

De vier variabelen worden onderzocht op grond van een uitgebreid corpus van primaire bronnen: jaarverslagen, verkiezingsprogramma's, krantenartikelen, strategische plannen en politieke manifesten. Door middel van archiefonderzoek in de recentelijk opengestelde archieven van Greenpeace Nederland in het IISG is voor het eerst op een omvangrijke wijze de ideologische koers van Greenpeace Nederland inzichtelijk gemaakt. Daarnaast is gebruik gemaakt van het online archief van Greenpeace Nederland voor aanvullende publicaties. Voor de analyse van beide discoursen zijn tientallen digitale krantenartikelen onderzocht om meer duiding en betekenis te kunnen geven. Een belangrijk deel van de geraadpleegde bronnen is online verkrijgbaar. Zo zijn van de Partij voor de Dieren de verkiezingsprogramma's op haar eigen website te vinden. Voor Greenpeace Nederland is gebruik gemaakt van jaarverslagen die op haar website te vinden zijn.²⁷ Tot slot is een belangrijk deel van het discours van de PvdD afgeleid uit drie politieke manifesten geschreven door voormalig partijvoorzitter en PvdD-

²⁵ Dryzek, *The Politics*, 8-10.

²⁶ Ibid., 17-19, 201 & 222.

²⁷ Alle online geraadpleegde bronnen waren werkzaam op 19 juni 2020.

oprichtster Marianne Thieme: *De eeuw van het dier, De kanarie in de kolenmijn en groeiend verzet*.²⁸

Het derde aspect betreft de reflectie op de rol van beide bewegingen in de parlementaire democratie. Hieronder valt de strategische koers van de beweging om ecocentrisme voet aan de grond te laten krijgen. De strategie van beide bewegingen wordt afgeleid uit jaarverslagen, verkiezingsprogramma's, krantenartikelen, strategische plannen en politieke manifesten. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van secundaire literatuur. Een belangrijke vraag is hoe de bewegingen omgaan met de uitdagingen van de parlementaire democratie om ecocentrisme te behartigen. Een hypothese daarbij is dat Greenpeace haar activistische inborst heeft laten varen om haar doelen te bereiken.²⁹ En andere hypothese is dat PvdD meer algemene taal heeft aangenomen om een breder publiek aan te spreken.

Hoewel beide bewegingen een ander oprichtingsjaar en startmoment in de Nederlandse parlementaire democratie kennen, is dit vergelijkend onderzoek afgebakend tussen de jaren 1992 en 2018. Als beginpunt van de analyse is het jaar 1992 gekozen omdat Greenpeace Nederland toen voor het eerst met beleidsmakers aan tafel ging zitten.³⁰ Het jaar 2018 is het eindpunt van het onderzoek omdat het laatste jaarverslag van Greenpeace Nederland en de laatste bronnen van de PvdD in dit jaartal verschenen.

In het tweede en derde hoofdstuk worden de twee casussen geanalyseerd aan de hand van het theoretisch kader en de methoden. In het vierde hoofdstuk zullen de twee casussen kritisch met elkaar worden vergeleken en geduid. In de conclusie worden de resultaten van die vergelijking besproken en wordt de hoofdvraag van het onderzoek beantwoord. Daarbij zal een aanbeveling worden gedaan voor het realiseren van een ecologische democratie.

---

²⁸ Marianne Thieme, *De eeuw van het Dier* (Antwerpen 2004); Marianne Thieme & Ewald Van Engelen, *De kanarie in de kolenmijn* (Amsterdam 2016); Marianne Thieme, *Groeiend verzet* (Amsterdam 2019).

²⁹ Liesbeth van de Grift, Hans Rodenburg & Guus Wieman, 'Milieuactivisten in maatpak. De Europeanisering van Greenpeace International (1987-1993)' *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130 (2017) 1, 83-100, aldaar 98-99.

³⁰ Ivo de Wijs, *Groene Vrede: 30 jaar Greenpeace Nederland* (Amsterdam 2009), 90.

2. Schipperen tussen de dieren en de planeet: het ecocentrisme van de Partij voor de Dieren (PvdD)

Marianne Thieme publiceerde in 2019 haar boek *Groeiend verzet*.³¹ Thieme stelde dat dit boek een verslaglegging was van de opkomst, strategie en toekomst van de PvdD. Thieme wierp licht op de vraag hoe het is om als activist in het parlement een nieuw soort politiek te bedrijven. De PvdD is een partij die zich onderscheidt van andere politieke partijen in het Nederlandse parlement door haar fundamentele systeemkritiek. Thieme vatte de noodzaak van deze kritiek in het volgende citaat samen:

Verschillende krantenkoppen uit 2019 zijn illustratief voor de groeiende stroom informatie over de grote schade die het economische systeem aan klimaat, milieu, natuur, mens en dier toebrengt. Het zijn berichten die in toenemende mate urgentie ademen en die in schril contrast staan tot het onvermogen van de politiek om daadwerkelijk een andere koers in te slaan. Naast ieder verhaal over klimaatverandering en dierenleed staan evenzovele verhalen over politici die de gevaren bagatelliseren, die het niet eens kunnen of willen worden over de verdeling van de kosten, die pas iets willen doen als anderen dat ook doen, die geen beslissingen durven nemen en de besluitvorming uitbesteden aan klimaattafels waar iedereen aan tafel zit die veel te verliezen heeft bij radicale verandering – alles om maar niet in beweging te hoeven komen.³²

De PvdD werd opgericht in 2002 met een korte termijn doel, namelijk het bestrijden van het beleid van kabinet Balkenende en dierenwelzijn op de politieke agenda te krijgen. Het succes van de PvdD bij de eerste verkiezingsdeelname was echter groter dan verwacht: 47.754 stemmen (driekwart van de benodigde stemmen voor een Kamerzetel). Dit terwijl in Overijssel door een administratieve fout niet op de PvdD gestemd kon worden.³³ Deze onverwachte overwinning was een reden voor de oprichters om de inzet te vergroten en de idealen van de partij uit te bouwen. Met succes; op 22 november 2006 won de PvdD een zetel in het nationale parlement.³⁴ Inmiddels is de PvdD veertien jaar vertegenwoordigd in het parlement en blijft haar ledenaantal gestaag groeien. De ideologie van de PvdD is succesvol, zowel in Nederland als daarbuiten.³⁵

---

³¹ Marianne Thieme, *Groeiend verzet* (Amsterdam 2019).

³² *Ibid.*, 9-10.

³³ Friso Wielenga, Carla van Baalen en Markus Wilp (red.), *Een versplinterd landschap. Bijdragen over geschiedenis en actualiteit van Nederlandse politieke partijen* (Amsterdam 2018) 129.

³⁴ Partij voor de Dieren, 'Parlementair Jaarverslag Partij voor de Dieren 2006-2007' (22 november 2007) <https://www.yumpu.com/nl/document/read/20474609/parlementair-jaarverslag-partij-voor-de-dieren>.

³⁵ Wielenga, van Baalen, Wilp en Meurs (red.) *Versplinterd landschap.*, 144.

Dit hoofdstuk laat zien aan de hand van de drie aspecten – geschiedenis en context, ecocentrisch discours en de reflectie op de rol in de democratie – dat de PvdD over de jaren op een meer holistische wijze ecocentrisme is gaan vertegenwoordigen. Opgericht als partij die de belangen van dieren voorop zou nemen en zich gelijkstelde met de emancipatiebewegingen van de tweede helft van de negentiende eeuw, heeft de PvdD door haar idealistische en expressieve stijl dier en milieu als politiek onderwerp weer op de kaart gezet. Mens, dier, natuur en milieu worden in het zoeken naar oplossingen door de PvdD steeds meer als onlosmakelijk aan elkaar verbonden gezien. Toch is er onduidelijkheid in het verhaal van de PvdD over de verhouding tussen deze actoren. Een worsteling is zichtbaar in de ecocentrische belangenbehartiging van de PvdD. De belangen van mens, dier en planeet lopen door elkaar. De PvdD heeft moeite met haar karakterisering als een dierenpartij. Dit blijkt uit het feit dat hoewel ecocentrisme op een meer holistische wijze lijkt vormgegeven, de strategie daarop nog niet volledig is ingericht.

2.1 Politieke emancipatie als oplossing voor milieuactivisten

De Partij voor de Dieren was de eerste politieke partij in Nederland die zich committeerde aan de belangen van niet-mensen.³⁶ De oprichters van de partij waren allen vertegenwoordigers van dierenbeschermingsorganisaties zoals Bont voor Dieren, de Dierenbescherming, de Faunabescherming, de Nederlandse Bond tot Bestrijding van Vivisectie en Wakker Dier. In de ogen van de oprichters stonden het dier en het milieu te laag op de politieke agenda van het toenmalige Kabinet-Balkenende. Om nu op een directe wijze de belangen van niet-mensen te behartigen in het Nederlandse parlement, in plaats van volksvertegenwoordigers indirect te beïnvloeden was een grote stap. Daartegenover stond het idee van de oprichters van de PvdD dat het welzijn van dieren en de planeet breed gedragen maatschappelijke thema's waren en dat het Nederlandse parlement juist wél een geschikt platform zou kunnen zijn om die belangen te behartigen.³⁷

De PvdD beweert te behoren tot de historische traditie van sociale bewegingen die in de dissertatie van historica Maartje Janse de 'afschaffers' zijn genoemd.³⁸ Janse schetst de opkomst van sociale bewegingen als politieke strijdorganisaties na de grondwetswijziging van 1848. Janse stelt dat door die grondwetswijziging meer ruimte ontstond voor pressiegroepen

---

³⁶ Thieme, *Groeiend verzet*, 15; Thieme & Van Engelen, *De kanarie*, 31.

³⁷ Wielenga, van Baalen, Wilp en Meurs (red.) *Versplinterd landschap*, 127.

³⁸ Thieme, *Groeiend verzet*, 39.

om specifieke misstanden aan te kaarten.³⁹ Janse laat daarbij zien hoe zij het parlement gebruikten om maatschappelijke verandering te bewerkstelligen. De PvdD wil hetzelfde bereiken en stelt: “wij zijn een politieke vertaling van een groeiende maatschappelijke beweging, niet een politieke partij op zoek naar maatschappelijke verankering.”⁴⁰ De PvdD is ook geslaagd in die vertaling. Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat voornamelijk linkse partijen, maar ook centrum en rechtse partijen, meer aandacht zijn gaan besteden aan dierenwelzijn en milieu.⁴¹

Rond de eeuwwisseling daalde de politieke en maatschappelijke aandacht voor vraagstukken rondom het milieu. Het imago van de milieubeweging verslechterde. Op politiek vlak werd dit versterkt door de moord op Pim Fortuyn in 2001 door een medewerker van Vereniging Milieu Offensief en milieuactivist.⁴² De PvdD wist echter, zeker vanaf het toetreden in de Kamer in 2006, een nieuwe milieu-activistische stem te laten horen die het milieu als politiek onderwerp deed opleven.⁴³ In 2012 schreef hoogleraar sociologie Willem Schinkel dat het politieke klimaat vooral werd gekenmerkt door probleemmanagement.⁴⁴ Idealen, zoals die in de tijd van de ‘afschaffers’ nog leidden tot verandering, waren ver te zoeken in de Nederlandse parlementaire democratie. Het is die politieke context waarin de PvdD, een idealistische en expressieve politieke partij, nog steeds opereert.

2.2 De zwaksten verdedigen tegen het recht van de sterkste

In deze paragraaf wordt het discours van de PvdD geanalyseerd aan de hand van de vier eerdergenoemde variabelen: kernpunten, aannames over natuurlijke relaties, actoren, hun motieven en onderlinge relaties en retoriek.⁴⁵ De PvdD beschrijft in de bestudeerde bronnen dat er sprake is van een systeemcrisis en stelt dat politieke én maatschappelijke actie nodig is om de noodzakelijke structurele systeemverandering te realiseren. De PvdD geeft op haar website een samenvatting van haar ideologie:

---

³⁹ Met de grondwetswijziging werden het recht van vereniging en vergadering en het recht van petitie verankerd, in: Maartje Janse, *De Afschaffers. Publieke opinie, organisatie en politiek in Nederland 1840-1880* (Amsterdam 2007), 10-15.

⁴⁰ Ibid., 74.

⁴¹ Simon Otjes, ‘The Hobbyhorse of the Party for the Animals’, *Society & Animals* 24 (2016), 383-402, aldaar 399; Tessa van Beelen, *Waar een kleine partij groot in kan zijn: De Partij voor de Dieren nader bekeken*, (Scriptie politicologie, Leiden 2015), 25.

⁴² Marianne Thieme, *De eeuw van het Dier* (Antwerpen 2004), 57.

⁴³ Van Baalen, Brouwer, Meeus, Van Merriënboer, Oddens en Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis*, 71.

⁴⁴ Schinkel, *De nieuwe democratie*, 547.

⁴⁵ Zie bijlage 1 voor een uitgebreide chronologische weergave van het discours.

We zijn de eerste politieke partij die niet de kortetermijnbelangen van de mens centraal zet, maar de gehele planeet en ál haar bewoners. Met onze komst in de Tweede Kamer hebben we dierenrechten, natuur en milieu nadrukkelijk op de politieke agenda gezet. (...) We zijn vastberaden om onze aanjagende rol te blijven vervullen en de politieke en maatschappelijke discussie te blijven voeren.⁴⁶

Uit de analyse van het discours blijkt dat er een worsteling bestaat tussen het opkomen voor de belangen van dieren, mensen en planeet. De partij wil een meer holistische visie op ecocentrisme bieden, maar is daarbij in een discursieve spagaat terecht gekomen.

2.2.1 Kernpunten

De kernpunten van de ideologie waar de PvdD op voortbouwt zijn drieledig: systeemverandering, niet menscentraal, maar planeetbreed en de visie op de lange termijn, niet op kortetermijnbelangen. In het eerste kernpunt worden de grenzen van de aarde inzichtelijk gemaakt door de PvdD. Een nieuw economisch, politiek en sociaal systeem is nodig volgens de PvdD. Een systeem dat niet langer op de waarden van economische groei is gebaseerd, maar op het inlossen van de ecologische schuld van de mens.⁴⁷

Uit het tweede kernpunt in het discours blijkt de discursieve spagaat; de PvdD stelt namelijk duidelijk niet alleen de mens centraal, maar het is onduidelijk wat dan precies wel. Staan expliciet dieren centraal? Of is de visie meer planeet breed?⁴⁸ Volgens haar statuten is het voornaamste doel van de PvdD: “op te komen voor de belangen van dieren als levende wezens met gevoel en bewustzijn.”⁴⁹ Hieraan is volgens de partij direct het inzetten voor het behoud en de bescherming van natuur verbonden.⁵⁰ Zo stelt de PvdD al in haar eerste verkiezingsprogramma:

De Partij voor de Dieren beoogt met nadruk geen one-issue partij te zijn. Opkomen voor de zwaksten en de stemlozen betekent concreet opkomen voor dieren, milieu maar zeker ook voor de mens, waarbij de nadruk eveneens zal liggen bij het opkomen voor groepen in de samenleving die tot de zwaksten gerekend moeten worden.⁵¹

---

⁴⁶ Partij voor de Dieren, ‘De Partij’ <https://www.partijvoordedieren.nl/organisatie>

⁴⁷ Thieme, *Groeiend verzet*, 106; Partij voor de Dieren, ‘Thieme in debat eindverslag informateur: ‘Regeren is vooruitschuiven?’ (versie 12 oktober 2017) <https://www.partijvoordedieren.nl/bijdragen/thieme-in-debat-eindverslag-informateur-regeren-is-vooruitschuiven>.

⁴⁸ Partij voor de Dieren, ‘220X liever voor mens, dier, natuur en milieu. Verkiezingsprogramma Partij voor de Dieren Tweede Kamerverkiezingen 2006’ (versie oktober 2006) https://www.partijvoordedieren.nl/downloads/2014/08/1408630865_Verkiezingsprogramma_2006.pdf, 4.

⁴⁹ Partij voor de Dieren, ‘Statuten’ (versie 26 juni 2012) <https://www.partijvoordedieren.nl/uploads/algemeen/20120626-Statuten-Partij-voor-de-Dieren.pdf>, 1-2.

⁵⁰ *Ibid.*, 2-3.

⁵¹ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 5.

De PvdD wil dus expliciet geen one-issue partij zijn. De Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens vormt dan ook, samen met de Verklaring van de Rechten van het Dier en het Handvest van de Aarde “het praktische uitgangspunt voor de wijze waarop mensen met elkaar, met de dieren en met de natuur behoren om te gaan.”⁵² Hieruit lijkt een conclusie mogelijk dat ecocentrisme voor de PvdD om een balans in het beschermen van mens, dier en natuur draait. Toch gaat dat niet helemaal op; dieren bezitten een bijzondere positie en het is moeilijk om een balans te vinden. In 2004 gaf Marianne Thieme in haar eerste kerstboodschap bijvoorbeeld aan dat “in traditionele boodschappen van vorsten en premiers de mens centraal staat en dat er zelden of nooit ruimte bij de sprekers is voor het welzijn van het dier.”⁵³ Daaropvolgend stelde Thieme dat de PvdD opkomt voor al dat kwetsbaar is: “de mens, de natuur, het milieu en het dier.”⁵⁴ Dit zorgt voor een fundamentele vraag: hoe rijmen de belangen van dieren, mensen, natuur en milieu dan met elkaar? De PvdD geeft daarop geen eenduidig antwoord. Door deze onduidelijkheid in haar verhaal wordt veelvuldig de oproep aan de PvdD gedaan om haar naam en stelligheid op het vlak van dierenbelangen te veranderen naar een bredere planeetfocus en daarmee een breder publiek aan te spreken. Zo stelde Rob Wijnberg, journalist bij de Correspondent, in een artikel:

Noem het voor mijn part, hoe suffig ook, Partij voor de Duurzaamheid, dan hoeft niemand aan een nieuwe afkorting te wennen. En profileer je vervolgens minder met dieren en meer met het grotere geheel: duurzame energie, bescherming van het milieu, herdefiniëring van de welvaart in welzijn.⁵⁵

Marianne Thieme gaf in 2019 een uitleg voor de naam Partij voor de Dieren. “Omdat die naam mensen prikkelt om voorbij hun eigen soortbelang te denken. De ongemakkelijke waarheid is dat we dat menscentrale denken moeten afleren.”⁵⁶ De omslag van het menscentrale denken naar een planeetbrede staat centraal in het verkiezingsprogramma Plan B in 2017.⁵⁷ Met dit

---

⁵² Partij voor de Dieren, ‘Beginselverklaring’ (versie 11 juli 2005)

<https://www.partijvoordedieren.nl/beginselverklaring>

⁵³ Partij voor de Dieren, ‘Kerstboodschap Marianne Thieme, voorzitter PvdD’ (versie 22 december 2004)

<https://www.partijvoordedieren.nl/nieuws/kerstboodschap-marianne-thieme-voorzitter-pvdd>.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Rob Wijnberg, ‘Waarom de Partij voor de Dieren haar naam moet veranderen’ (versie 22 mei 2014),

<https://decorrespondent.nl/1207/waarom-de-partij-voor-de-dieren-haar-naam-moet-veranderen/30935410-ab5056a0>.

⁵⁶ Marcel ten Hooven, ‘Activist in de Kamer’ (versie 2 oktober 2019) <https://www.groene.nl/artikel/activist-in-de-kamer>.

⁵⁷ Partij voor de Dieren, ‘Plan B. Verkiezingsprogramma van de Partij voor de Dieren Tweede Kamerverkiezingen 2017’ (versie oktober 2017),

https://www.partijvoordedieren.nl/data/files/2016/12/PvdDVerkiezingsprogrammaTweedeKamerverkiezingen2017_def-0cd09fe5.pdf, 2-3; Marianne Thieme, *Groeiend verzet* (Amsterdam 2019), 75.

verkiezingsprogramma biedt de PvdD een holistische visie voor een geheel andere samenleving bieden. Een andere relatie tussen mens, dier en planeet, gebaseerd op radicale systeemkritiek op het bestaande economische model is daarbij het uitgangspunt, aldus de PvdD.⁵⁸ Uit paragraaf 2.3 zal echter blijken dat die opvatting nog niet helemaal is geïntegreerd en dat de discursieve spagaat ook na het nieuwe verkiezingsprogramma nog sterk aanwezig is.

Om tot radicale systeemverandering te komen, moet de politieke en maatschappelijke visie op de lange termijn komen te liggen.⁵⁹ Op dit moment zijn de belangen van de politiek, economie en maatschappij vooral gericht op de korte termijn, aldus de PvdD. De exploitatie van het niet-menselijke staat centraal in het verhaal. Het feit dat de huidige exploitatie van de aarde ten koste gaat van de toekomstige generaties is een belangrijke alarmbel voor de PvdD.⁶⁰

2.2.2 Aannames over natuurlijke relaties

De PvdD doet in het discours drie belangrijke aannames over de natuurlijke relaties op aarde: de relaties zijn op dit moment mensgericht georganiseerd, de mens is onderdeel van een complex ecosysteem en de mens heeft dit systeem uit evenwicht gebracht. Het voornaamste probleem dat de PvdD aankaart over natuurlijke relaties is dat de wereld op dit moment antropocentrisch en niet ecocentrisch is georganiseerd. Dit antropocentrische wereldbeeld vervangen voor een ecogeorieënteerde is het begin van de oplossing.⁶¹

In de weergave van natuurlijke relaties neemt de PvdD aan dat de natuurlijke relaties op deze planeet sterk verweven zijn. Volgens de PvdD is de mens onderdeel van de “great chain of being”: een complex ecosysteem die de mens door haar activiteiten heeft aangetast en uit evenwicht heeft gebracht.⁶² Dit beschreef Thieme ook in *Groeiend verzet*: “we onderstrepen steeds weer opnieuw dat de huidige crises op het gebied van klimaat, voedsel, economie, energie, dierenwelzijn en biodiversiteit met elkaar samenhangen – en dus ook alleen in samenhang aangepakt kunnen worden.”⁶³ De PvdD stelt daarbij dat de natuurlijke relaties, door het toedoen van de mens, compleet verstoord zijn.

De PvdD legt niet uit hoe de relaties er wél uit zouden moeten zien. Het gebrek aan uitleg lijkt voort te komen uit de in de vorige paragraaf besproken discursieve spagaat. Het discours van de PvdD wisselt bijvoorbeeld in de opvatting over de waarde van de natuur.

---

⁵⁸ Thieme, *Groeiend verzet*, 75; Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2017’, 2-4.

⁵⁹ Partij voor de Dieren, Verkiezingsprogramma 2006, 7; Partij voor de Dieren, ‘Recepten voor Mededogen en Duurzaamheid. Verkiezingsprogramma Partij voor de Dieren Tweede Kamerverkiezingen 2010’ (versie oktober 2010) <https://www.partijvoordedieren.nl/downloads/verkiezingsprogramma2010.pdf>, 4

⁶⁰ Ibid., 4-6; Thieme, *De eeuw*, 9.

⁶¹ Thieme, *Groeiend verzet*, 75.

⁶² Ibid., 80.

⁶³ Partij voor de Dieren, ‘De Partij’ <https://www.partijvoordedieren.nl/organisatie>

Enerzijds is de natuur “het waardevolste wat we bezitten.”⁶⁴ Op andere momenten spreekt de PvdD van de natuur als in bruikleen gegeven aan de mens dat de natuur expliciet geen bezit van de mens is.⁶⁵

2.2.3 Actoren, hun motieven en onderlinge relaties

De analyse van de derde variabele heeft tot zes uitgangspunten van het discours van de PvdD geleid: de natuur als kwetsbaar ecosysteem, dieren als subjecten, de overheid als facilitator, de industrie en commerciële sector als oorzaak, de lokale biologische onderneming als oplossing en de burger als medeverantwoordelijke. Volgens de PvdD zijn de natuur en aarde uiterst kwetsbaar.⁶⁶ Ondanks deze kwetsbaarheid staan ze, volgens de PvdD, aan de basis van al het leven en moeten ze daarom beschermd worden door de mens. De PvdD stelt daarover in haar beginselverklaring: “de bescherming van de 'levensvatbaarheid, diversiteit en schoonheid van de aarde' wordt als een 'heilige taak' van de mensheid opgevat.”⁶⁷ Dieren zijn volgens de partij, net als mensen, een onafhankelijke entiteit die naar hun eigen behoeftes in vrijheid zouden moeten kunnen leven.⁶⁸ Dit is anders in het ecocentrisme van Greenpeace, waar dieren meer als een onderdeel van het niet-menselijke worden gezien.

De overheid is volgens de PvdD de belangrijkste verantwoordelijke voor de transitie naar een duurzame samenleving. Uiteindelijk is namelijk de overheid de instantie die beleid vormt, wetgeving vastlegt en de uitvoering kan controleren, aldus de PvdD. Ook is de overheid beheerder van maatschappelijke voorzieningen die essentieel zijn voor een goed functionerende samenleving.⁶⁹ Thema's als natuur, milieu en dierenwelzijn moeten gezien worden als hoofdzaak volgens de PvdD. De motieven van de overheid zijn nu nog te veel in het voordeel van de heersende status quo die een eerlijke en duurzame samenleving in de weg staat. Er moet daarom adequaat worden opgetreden door de overheid waarbij een keuze gemaakt moet worden om lokale bedrijven te stimuleren en een einde te maken aan de macht en invloed van grote bedrijven.⁷⁰

---

⁶⁴ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2010’, 13.

⁶⁵ Thieme, *Groeiend verzet*, 106.

⁶⁶ Partij voor de Dieren, ‘Partij voor de Dieren. Verkiezingsprogramma 2003’ (versie oktober 2003) <http://dnpprepo.ub.rug.nl/456/1/PvdD.pdf>, 5; Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 4; Partij voor de Dieren, Verkiezingsprogramma 2010, 6; Thieme, *Groeiend verzet*, 75.

⁶⁷ Partij voor de Dieren, ‘Beginselverklaring’ (versie 11 juli 2005)

<https://www.partijvoordedieren.nl/beginselverklaring>

⁶⁸ Thieme, *De eeuw*, 47 & 72; Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2003’, 3-6; Thieme & Engelen, *De Kanarie*, 13.

⁶⁹ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2010’, 6 & 13.

⁷⁰ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2010’, 4; Thieme & Engelen, *De Kanarie*, 13; Thieme, *Groeiend Verzet*, 75.

In het beschrijven van de rol van de overheid is de PvdD al vrij duidelijk over grote bedrijven. Grote bedrijven zijn de primaire oorzaak van de milieuproblematiek.⁷¹ Vervuilende bedrijven hebben volgens de PvdD een leidende rol in de destructie van de planeet. Bedrijven maken gebruik van grootschalige lobby en chantage om hun belangen naar voren te brengen, hun motieven zijn dan ook volgens de PvdD gebaseerd op misleiding en eigenbelang.⁷² Het behoud en de stimulering van kleinschalige en lokale (landbouw)bedrijven is de oplossing voor een duurzame samenleving, aldus de PvdD.⁷³

Tot nu toe blijkt uit het discours dat er veel handelingsperspectief ligt bij de overheid en de industrie. Volgens de PvdD is ook de burger ook van belang voor de transitie naar een ecocentrische samenleving. De PvdD is ambivalent over de rol van de burger; zij ziet de burger als multidimensionale actor, zowel agressief als vreedzaam, instrumenteel als communicatief, egoïstisch als gemeenschapsgericht. De mens wordt bijvoorbeeld neergezet als het enige levende wezen dat welbewust en uit eigenbelang haar eigen leefomgeving blijvend aantast uit overwegingen van gewin op de korte termijn.⁷⁴ Daarop voortbouwend wordt handelingsperspectief bij de burger neergelegd en duidelijk gemaakt wat burgers kunnen veranderen. Burgers moeten zich bewust worden dat zij iets aan de misstanden kunnen doen volgens de PvdD, bijvoorbeeld door onderlinge solidariteit te versterken, zowel ten opzichte van huidige en toekomstige generaties.⁷⁵

2.2.4 Retoriek

De PvdD gebruikt verschillende manieren van retoriek om haar verhaal te vertellen, dit is niet ongewoon, de meeste verhaallijnen op het gebied van milieuactivisme zijn sterk afhankelijk van metaforen. Op die manier krijgen oude concepten een nieuwe invulling en kan een nieuw wereldbeeld verschijnen.⁷⁶ De PvdD gebruikt vijf retorische middelen om een dergelijk toekomstbeeld te schetsen: ecosysteem aarde, de haas in de marathon, de vervuiler betaalt, het no-regret scenario en idealisme. Door te verwijzen naar de aarde als ecosysteem wordt de complexiteit van de natuur benadrukt, maar ook gelijk haar weerloosheid en kwetsbaarheid. De voorstelling van de aarde als een complex ecosysteem komt voort uit een brede waaier aan bronnen, waaronder Oosterse religies en de Gaia-hypothese. Deze hypothese komt voort uit het gedachtengoed van James Lovelock. Lovelock stelde dat de aarde bewoonbaar is gehouden

---

⁷¹ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006', 13; Thieme, *Groeiend verzet*, 77 & 130.

⁷² Thieme, *Groeiend verzet*, 140.

⁷³ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006', 4-8; Thieme, *Groeiend Verzet*, 80.

⁷⁴ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006', 7.

⁷⁵ Thieme & Van Engelen, *De kanarie*, 19; Thieme, *Groeiend verzet*, 103.

⁷⁶ Dryzek, *The politics*, 218.

voor levende wezens door de interactie tussen een ontelbaar aantal biologische systemen. Het leven op aarde werd volgens Lovelock mogelijk gemaakt door een ingebouwd, zelfcorrigerend mechanisme dat zichzelf automatisch in balans bracht.⁷⁷

De PvdD maakt veelvuldig gebruik van de beeldspraak “de haas in de marathon.”⁷⁸ Met de haas in de marathon wordt verwezen naar de Keniaan Noah Bor die tijdens de marathon van Athene in 2001 verkeerd startte, maar als eerste finishte. Een underdog had gewonnen. Voor een haas geldt ongeveer hetzelfde volgens de *Eeuw van het Dier* een politiek manifest van Marianne Thieme. Hazen zijn onbevangen, hebben minder last van hooggespannen verwachtingen en kunnen makkelijk aan de aandacht van hun concurrentie ontsnappen.⁷⁹ De PvdD wil, uitgaande van deze retoriek, de zittende politieke partijen bewustmaken en aanjagen om hun verantwoordelijkheid te nemen voor een milieuvriendelijker beleid om vervolgens als eerste te finishen door een ecocentrische waardenverschuiving te hebben gerealiseerd.⁸⁰

Het principe dat de vervuiler betaalt is leidend voor de PvdD. De PvdD wil duidelijk laten blijken dat in de huidige gang van zaken, waarbij de actoren die het meest vervuilen daarvoor bijna geen verantwoordelijkheid afleggen, op geen enkele manier klopt. De vervuilende industrie krijgt op dit moment nog een dergelijke vrijbrief omdat we volgens het huidige (politieke) systeem afhankelijk van hen zijn voor het voortvaren van onze economie, aldus de PvdD. De verhaallijn van de vervuiler betaalt is verbonden aan het Milieu Comité van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, een internationale denktank opgericht in 1971. Het Milieu Comité wees op de inefficiëntie van het oplossen van milieuproblemen en de rol die de vervuilers moesten spelen.⁸¹ Een voorbeeld dat de PvdD aanhaalt is dat de overheid milieuvervuilende bedrijven blijft subsidiëren. Volgens de PvdD zouden, in het verlengde van het vervuiler betaalt-principe, de subsidies juist moeten gaan naar initiatieven die in de richting van een duurzame samenleving helpen.

Beleidsbeslissingen zullen onder alle omstandigheden uit moeten gaan van een “no-regret” scenario volgens de PvdD.⁸² Er moet van een maatregel worden afgezien zolang de gevolgen van een beleidsbeslissing voor een duurzame samenleving nog niet duidelijk zijn of wanneer zij negatief zullen uitpakken.⁸³ Tot slot maakt de PvdD veelvuldig gebruik van het

---

⁷⁷ Harrison & Boyd, *Understanding Political*, 281.

⁷⁸ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 44.

⁷⁹ Thieme, *De eeuw van het dier*, 73.

⁸⁰ *Ibid.*, 88.

⁸¹ Hajer, *The Politics*, 98.

⁸² Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 8.

⁸³ Thieme & Van Engelen, *De kanarie*, 19; Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 8; Thieme & Van Engelen, *De kanarie*, 19; Marianne Thieme, *Groeiend verzet* (Amsterdam 2019), 11.

woord idealisme. Volgens de PvdD is idealisme het nieuwe realisme. De PvdD gebruikt dit middel om het Nederlandse politieke landschap te duiden als een landschap waar idealen ontbreken. Volgens de PvdD is vasthouden aan idealen de meest effectieve politieke strategie, invloed weegt daarbij zwaarder dan macht.⁸⁴

2.3 Activist in de Kamer

In het stellen van haar doelen en het vormen van haar strategie wil de PvdD trouw blijven aan het imago van een expressieve en activistische politieke partij. In deze paragraaf wordt gereflecteerd op de rol van PvdD in de Nederlandse parlementaire democratie. Daarbij wordt gekeken naar de strategie die de PvdD gebruikt om haar ecocentrische waarden te behartigen. De PvdD gebruikt, als politieke partij, parlementaire instrumenten om ecocentrische belangen te behartigen. Deze instrumenten zijn: Kamervragen stellen, moties indienen, het recht van amendement, het aanvragen van debatten, het stemmen over wetten en het doen van initiatiefwetsvoorstellen en -nota's.⁸⁵

De PvdD wil die instrumenten inzetten om concrete doelen te behalen, zoals afschaffing van kernenergie en het bevorderen van alternatieve, dier- en milieuvriendelijke energiebronnen.⁸⁶ Ze wil daarnaast ecocentrisch normbesef in wetgeving vangen.⁸⁷ Een recent voorbeeld daarvan is de totstandkoming van de Klimaatwet, volgens de PvdD mocht de groeigedachte daarin niet overheersen en moesten bindende reductieverplichtingen worden vastgelegd. De uiteindelijke Klimaatwet voldeed niet aan de eisen van de PvdD. Kamerlid Lammert van Raan stelde erover: “we moeten doen wat nodig is, niet doen alsof alleen het politiek haalbare er in de polder toe doet.”⁸⁸ De PvdD bracht als antwoord haar eigen Klimaatwet 1.5 naar voren.⁸⁹

Daarnaast maakt de PvdD gebruik van een breed scala aan buitenparlementaire politieke middelen zoals: protestacties, verdacht maken, samenwerkingen aangaan met andere organisaties en agenderen (bijvoorbeeld door middel van documentaires en het opstellen van rapporten).⁹⁰ Het gaat voor de PvdD om de activistische aanwezigheid in het parlement en om provocatief de gevestigde orde tot actie te bewegen. De strategie van de PvdD is dat van een

---

⁸⁴ Thieme, *Groeiend verzet*, 35.

⁸⁵ Partij voor de Dieren, ‘De Partij’ <https://www.partijvoordedieren.nl/organisatie>

⁸⁶ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2003’, 5.

⁸⁷ Thieme, *Groeiend verzet*, 74.

⁸⁸ Partij voor de Dieren, ‘PvdD komt met Klimaatwet 1.5’ (versie 22 mei 2019)

<https://www.partijvoordedieren.nl/nieuws/pvdd-komt-met-klimaatwet-1-5>.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ De Partij voor de Dieren, ‘De Partij’ <https://www.partijvoordedieren.nl/organisatie>

“getuigenispartij” een parlementaire lobbygroep die de politiek gebruikt om actie te voeren.⁹¹ De PvdD is duidelijk over haar rol in de democratie als “uitdager van de macht” de partij wil “de democratische protocollen en procedures inzetten om aandacht te vragen voor de onderwerpen waar je voor bent.”⁹² Uniek aan de politieke strategie van de PvdD is dat regeren geen doel is. Zo gaf Marianne Thieme in een interview aan: “politiek is niet alleen de weg naar het torentje, het moet ook gaan over hoe je politieke invloed krijgt. Wij hebben nu een aanjaagfunctie, je hoeft niet per se aan de macht zijn om invloed uit te oefenen.”⁹³

Vanaf haar oprichting maakt de partij gebruik van woorden als ‘uitdager’ of ‘expressief’ om haar rol te classificeren.⁹⁴ Hierdoor tracht de PvdD recht tegenover de instrumentele strategie van de andere politieke partijen te staan. Instrumentele politiek is een concept dat werd geïntroduceerd door socioloog Frank Parkin en kan worden gedefinieerd als: “het spel van onderhandeling dat tot compromissen en nieuwe wetgeving leidt.”⁹⁵ In Nederland, waar coalities moeten worden gevormd uit een groot aantal partijen, heerst volgens de PvdD de opvatting dat overtuigingen altijd worden afgezwakt om tot besluitvorming te komen. Dit is waar het Nederlandse Poldermodel op gebaseerd is. De PvdD is hier uitdrukkelijk tegen, zoals ook uit het discours blijkt: “compromisisme is een ziekte.”⁹⁶

In 2007 nam historica Amanda Kluvelde de “expressieve” strategie van de PvdD onder vuur. Volgens Kluvelde diskwalificeerde de PvdD zich als serieuze speler in het politieke veld door “zelfverkleerde morele superioriteit, die blijkt geeft van een ongenueanceerd wereldbeeld – goed tegen kwaad – en een simplistische voorstelling van politiek.”⁹⁷ Toch is er iets te zeggen voor de strategie van de PvdD, zeker met het oog op de in paragraaf 2.1 naar voren gebrachte kritiek van Willem Schinkel op de parlementaire democratie die tot “probleemmanagement” gereduceerd is. Milieucrisis vragen niet om probleemmanagement, maar om structurele oplossingen, dat is duidelijk. Maartje Janse verdedigde de PvdD tegen de kritiek van Kluvelde. Janse stelde dat de PvdD juist succesvol is door haar expressieve karakter en dat de partij past in de, door haar naar voren gebrachte, lijn van afschaffers:

---

⁹¹ Jelmer Mommers, ‘De gestage opmars van de Partij van de Principes’ (17 maart 2015) <https://decorrespondent.nl/2579/de-gestage-opmars-van-de-partij-van-de-principes/284229011-cbc3b211>.

⁹² Thieme, *Groeiend verzet*, 60.

⁹³ NOS nieuws, ‘Thieme: we hoeven niet per se te reageren’, (versie 2 maart 2017) <https://nos.nl/artikel/2160830-thieme-we-hoeven-niet-per-se-te-regeren.html> (1

⁹⁴ Wielenga, van Baalen, Wilp en Meurs (red.), *Versplinterd landschap*, 134.

⁹⁵ Tom de Boer, ‘Dierenpartij daagt het politieke establishment uit’ (versie 6 januari 2007)

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/dierenpartij-daagt-het-politieke-establishment-uit~b8e2b7b4/>.

⁹⁶ Thieme, *Groeiend verzet*, 80.

⁹⁷ Tom de Boer, ‘Dierenpartij daagt het politieke establishment uit’ (versie 6 januari 2007)

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/dierenpartij-daagt-het-politieke-establishment-uit~b8e2b7b4/>.

Ze richt zich simpelweg op een andere fase in het politieke besluitvormingsproces: agenderen en bewustmaken komt voor onderhandeling en compromis. Wat de PvdD opmerkelijk maakt, is dat ze deze vroege fase binnen het parlement brengt, terwijl die over het algemeen daarbuiten plaatsvindt, op het werkkterrein van pressiegroepen of lobby's.⁹⁸

Kortom, de PvdD biedt met haar strategie een belangrijke toevoeging aan de werkkterreinen van pressiegroepen of lobby's door de instrumenten waar ze als politieke partij over bezit in te zetten op een expressieve wijze.

De in het discours aangetroffen discursieve spagaat in de ecocentrische belangenbehartiging van de PvdD heeft grote invloed op het functioneren van de partij. Simon Otjes voorspelde in 2012 dat de PvdD haar “unieke karakter” uiteindelijk zou opgeven en dat de PvdD een bredere strategie ontwikkelde in de richting van partijen als GroenLinks, D66 en PvdA.⁹⁹ Het lijkt erop dat de PvdD zich kostte wat het kost wil verzetten tegen dergelijke uitspraken en zich wil vasthouden aan haar unieke karakter, zelfs als dat de belangenbehartiging van de planeet in de weg staat. Zo stelde voormalig PvdD-Kamerlid Femke Merel van Kooten-Arissen dat er binnen de partij sprake was van “versmalling in plaats van een verbreding.”¹⁰⁰ Van Kooten-Arissen zette de partijleiding onder druk om niet alleen op te komen voor de dieren, maar ook voor het milieu en de mensen. De druk van Van Kooten was tevergeefs, wat resulteerde in haar vertrek en uiteindelijk haar roeyement uit de PvdD in 2019. Een soortgelijke rel brak uit toen het partijbestuur eind 2019 besloot om partijvoorzitter Sebastiaan Wolswinkel te roeyeren. Wolswinkel opperde, vergelijkbaar met van Kooten-Arissen, dat verbreding de juiste strategische koers voor de partij zou zijn.¹⁰¹

2.4 Deelconclusie

Er moet volgens de PvdD een nieuw economisch, politiek en sociaal systeem komen gebaseerd op de fundamentele systeemkritiek. Om hiertoe te komen wijst de PvdD op de faciliterende rol van de overheid en op het destructieve karakter van vervuilende bedrijven, maar ook op de rol

---

⁹⁸ De Volkskrant, ‘Dierenpartij daagt het politieke establishment uit’ (versie 6 januari 2007) <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/dierenpartij-daagt-het-politieke-establishment-uit~b8e2b7b4/>.

⁹⁹ Simon Otjes, ‘Partij voor de Dieren geeft haar unieke karakter op’ (versie 31 oktober 2012), <https://joop.bnnvara.nl/opinies/partij-voor-de-dieren-geeft-haar-unieke-karakter-op>.

¹⁰⁰ NOS Nieuws, ‘Kamerlid stapt uit Partij voor de Dieren en gaat alleen verder’ (versie 16 juni 2019) <https://nos.nl/artikel/2293719-kamerlid-stapt-uit-partij-voor-de-dieren-en-gaat-alleen-verder.html>.

¹⁰¹ Bart Zuidervart, ‘Thieme liet haar partij groeien, maar kon scheuring niet voorkomen’ (versie 30 september 2019) <https://www.trouw.nl/politiek/thieme-liet-haar-partij-groeien-maar-kon-een-scheuring-niet-voorkomen~b0dac012/>.

van de burger. Alle actoren moet hun verantwoordelijkheid dragen om het afschaffen van de onderdrukking en exploitatie van het niet-menselijke te realiseren.

De PvdD wil geen one-issue dierenstempel ontvangen en een meer holistische visie op ecocentrisme bieden. Toch is deze visie lastig te vertalen in de praktijk voor de PvdD. De visie bestaat misschien op papier, maar het lijkt erop dat het partijbestuur in de strategie nog vooral aan het imago van een dierenpartij wil vasthouden. Door tussen deze twee wallen te schipperen is de PvdD in een discursieve spagaat verzeild geraakt en bestaat er onduidelijkheid over wat de PvdD wil bereiken. Het is onduidelijk welke totaalvisie voor een nieuwe wereld de PvdD nu echt biedt.

De PvdD begon met één doel namelijk een nieuwe milieu-activistische stem laten horen. Hoewel de partij zich primair richtte op de emancipatie van dieren ging de ecocentrische strijd voor de PvdD vanaf het begin ook samen met de veel bredere belangen van de planeet. Volgens de PvdD is de ecocentrische strijd die ze voeren een strijd met de heersende politieke status quo die zich vooral met probleemmanagement bezighield. De PvdD is door zich tegen die context te verzetten gaan vasthouden aan een expressieve en compromisloze strategie. PvdD sluit, anders dan Greenpeace Nederland, geen compromissen met de status quo. De PvdD maakt een bewuste keuze om een uitgesproken standpunt te hebben en doet daar geen concessies aan en poldert daarom ook niet.

3. Hoge hakken zijn net zo belangrijk als duikerspakken: het ecocentrisme van Greenpeace Nederland

In september 2007 sprak secretaris-generaal van de Verenigde Naties Ban Ki-moon een Greenpeace-delegatie toe en stelde: “We need you, Greenpeace, to mobilize public opinion and enable politicians to do the right thing.”¹⁰² Greenpeace speelt in die mobiliserende en sturende positie al decennia een belangrijke rol in het verspreiden van ecocentrische waarden.

Vanaf het eind van de jaren zestig kwamen in Canada activisten bijeen, verbonden door hun zorgen over de gevolgen van kernproeven in Canada en de Verenigde Staten voor de natuur. In 1971 stapten een aantal van deze activisten aan boord van een boot die zij Greenpeace noemden, met deze boot protesteerden zij tegen de kernproeven voor de kust van Alaska.¹⁰³ Vanaf dat jaar zette Greenpeace zich wereldwijd in om actie te voeren tegen milieumisstanden. Hoewel in de beginjaren de protestacties vooral kernproeven betroffen, volgde in de jaren na haar oprichting ook snel de walvisjacht. De organisatie verspreidde zich over de wereld, eerst met een aantal kantoren in Noord-Amerika en aan het eind van de jaren zeventig de eerste afsplitsingen in Europa, met in 1979 de oprichting van Greenpeace Nederland.¹⁰⁴ In 1979 werden alle nationale kantoren ondergebracht in één internationale stichting: stichting Greenpeace Council. Greenpeace Nederland is echter binnen deze internationale structuur een zelfstandige stichting en bepaalt, binnen de lijnen van het internationale beleid, haar eigen strategische koers.¹⁰⁵ Anders dan de PvdD, waarvan het ledenaantal al sinds haar oprichting oploopt, daalt het aantal donateurs van Greenpeace Nederland gestaag, van ongeveer 600.000 donateurs in 1990 tot ongeveer 400.000 in 2015.¹⁰⁶

Dit hoofdstuk laat zien aan de hand van de drie aspecten – geschiedenis en context, het ecocentrische discours en de reflectie op de rol in de democratie – dat Greenpeace Nederland een brede ecocentrische ideologie heeft ontwikkeld. Greenpeace werd eind jaren zeventig bekend door ad hoc acties: door kerncentrales binnen te dringen en vanuit rubberboten walvisjagers te stoppen. De organisatie wilde in de jaren negentig aan dit ad hoc karakter

---

¹⁰² Kumi Naidoo, ‘World Peace Must Start with Environmental Justice’ (versie 16 september 2011), <https://www.commondreams.org/views/2011/09/16/world-peace-must-start-environmental-justice>.

¹⁰³ Greenpeace Nederland, ‘Geschiedenis’ <https://www.greenpeace.org/nl/over-ons/geschiedenis/>.

¹⁰⁴ Steve Erwood (ed.) *The Greenpeace chronicles: 40 years of protecting the planet* (Amsterdam 2011), 21.

¹⁰⁵ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2004’ (versie 2 april 2005) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/6148/jaarverslag-2004/>, 7.

¹⁰⁶ Koos Schwartz, ‘Vette jaren Greenpeace Voorbij’ (versie 12 januari 1994) <https://www.trouw.nl/nieuws/vette-jaren-greenpeace-voorbij~b9239234/>; Compendium voor de Leefomgeving, ‘Ledenaantal particuliere natuur- en milieuorganisaties, 1989 -2015’ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl128113-ledenaantal-particuliere-natuur--en-milieu-organisaties>.

ontsnappen door een ecocentrische ideologie te gaan ontwikkelen. Anders dan de PvdD legt Greenpeace in het bieden van ecocentrische antwoorden veel minder handelingsperspectief bij de burger. Het bedrijfsleven en de overheid zijn volgens Greenpeace vrijwel als enige verantwoordelijk voor een ecocentrische toekomst. Daarnaast blijkt dat er voor Greenpeace Nederland een vergelijkbare worsteling als dat van de PvdD bestaat tussen milieubelangen en mensenbelangen. Greenpeace Nederland is daarin echter iets explicieter over de sociale en geografische schaal van de belangen van mensen, daarin heeft de organisatie een grote ontwikkeling doorgemaakt. Een spagaat bij Greenpeace is echter ook te vinden op strategisch niveau, namelijk tussen politieke polarisatie waar aan eigen idealen kan worden vastgehouden of polderen met de status quo wat water bij de wijn doen noodzakelijk maakt. Daarbij speelt ook de opinie van potentiële donateurs een grote rol.

3.1 Polderen als wapen voor milieuactivisten

Greenpeace Nederland prijst haarzelf om haar politieke onafhankelijkheid. Samenwerking met politieke partijen, zelfs met partijen die een vergelijkbare ideologie lijken te hebben, is dan ook uitgesloten. Dit komt voort uit de afkeer tegen de groene politieke partijen die vanaf de jaren zeventig opkwamen. Volgens Greenpeace zijn politieke partijen, door het inkapselen binnen het politieke stelsel, niet meer in staat om fundamentele veranderingen te bewerkstelligen.¹⁰⁷ Greenpeace stelt dat zij, als onderdeel van het maatschappelijk middenveld, juist wél in staat is om die verandering te realiseren. Door invloed uit te oefenen daar waar het beleid gevormd wordt en door het voeren van acties tegen de gevestigde orde, kortom: door te polderen én te polariseren.

De politieke en maatschappelijke positionering van Greenpeace Nederland is in de veertig jaar dat zij actief is veranderd. Ivo de Wijs schreef een uitgebreide bijdrage over Greenpeace Nederland naar aanleiding van haar dertigste verjaardag in 2009. Volgens de Wijs is Greenpeace “niet langer de impulsieve rebellenclub van de jaren '70 en '80.”¹⁰⁸ De Wijs verdeelt de geschiedenis van Greenpeace Nederland in drie tijdvakken. Het tijdvak 1979-1989 was dat van radicale acties tegen kernproeven, de walvisvaart en de zeehondenjacht.¹⁰⁹ In de periode was Greenpeace Nederland intern af en toe rommelig, maar voor het oog van Nederland

---

¹⁰⁷ Van de Grift, Rodenburg & Wieman, 'Milieuactivisten', 87.

¹⁰⁸ Ivo de Wijs, *Groene Vrede: 30 jaar Greenpeace Nederland* (Amsterdam 2009), 15.

¹⁰⁹ Bart Knappe, *Het geheim van Greenpeace* (Linschoten 1993); De Wijs, *Groene Vrede*, 45.

eenduidig en helder. Met vervuilers, beleidsmakers en slachtoffers werd niet gepraat, er werd enkel buitenparlementaire actie gevoerd.¹¹⁰

Het tweede decennium – 1989 – 1999 – kenmerkte zich volgens de Wijs door professionalisering. Deze professionalisering ging gepaard met het feit dat het milieu verscheen als het nieuwe thema op de politieke agenda.¹¹¹ Een belangrijk punt daarin was 1992, in dat jaar kocht Greenpeace aandelen van het Nederlandse chemiebedrijf Akzo om via die weg te kunnen meepraten in de aandeelhoudersvergadering en de chloorproductie te hekelen. Door deze stap te zetten ging Greenpeace Nederland voor het eerst aan tafel zitten met de mensen die, naar hun mening, schadelijke beleid vormden. De Wijs geeft een inzage in de professionalisering van Greenpeace Nederland in de jaren negentig: “Greenpeace verliet de zeeën niet, maar begaf zich voortaan óók naar de vergaderkamers en wandelgangen.”¹¹² Een lobbyist die in die in die tijd actief was voor Greenpeace gaf aan in een interview: “hoge hakken zijn even belangrijk als duikerspakken.”¹¹³

Vanaf het jaar 1994 signaleerde Greenpeace dat “zoals bij alle mode-onderwerpen” ook het milieu dreigde weg te zakken in de aandacht van politiek en de media. De organisatie noemde daarvoor twee redenen: de economische teruggang aan het begin van de jaren negentig en het overheersen van een antropocentrische wereldvisie. Milieuproblemen werden in de loop van de jaren negentig steeds meer als luxeproblemen gezien. Daarnaast kampte Greenpeace met haar karakter van een ad hoc actiegroep met een gebrek aan ideologie: “een uitgewerkte visie op de samenhang tussen milieu en economie ontbreekt, zowel bij de politiek als bij de milieubeweging. Ook GP heeft zich tot nog toe te weinig bekommerd om het ontwikkelen van zo’n visie.”¹¹⁴ Een visie moest worden ontwikkeld, Greenpeace moest een structurele bijdrage gaan leveren aan het milieudebat.

In het derde tijdvak, tussen 1999 en 2009, had Greenpeace te maken met de nasleep van de milieudip, maar ook met haar opleving.¹¹⁵ Opmerkelijk was dat de organisatie naast haar vertrouwde kritische toon, de toon van een redelijke gesprekspartner begon aan te nemen.¹¹⁶

---

¹¹⁰ De Wijs, *Groene Vrede*, 48.

¹¹¹ Van Baalen, Brouwer, Meeus, Van Merriënboer, Oddens en Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis*, 66.

¹¹² De Wijs, *Groene Vrede*, 90.

¹¹³ Arjan Schreuder, ‘Hoge hakken en duikpakken’ (versie 7 maart 2009)

<https://www.nrc.nl/nieuws/2009/03/07/hoge-hakken-en-duikpakken-11693995-a1323565>.

¹¹⁴ Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG). *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994) 14.

¹¹⁵ Van Baalen, Brouwer, Meeus, Van Merriënboer, Oddens en Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis*, 70.

¹¹⁶ De Wijs, *Groene Vrede*, 76.

De organisatie probeerde op een sympathieke manier alternatieven te bieden zoals de spaarlamp, de schone auto en groene stroom.¹¹⁷

Het vierde tijdvak, tussen 2009 en 2018, manifesteerde de heropleving van het milieuvraagstuk zich volledig. Mede door de rol die de PvdD vanaf 2006 in het parlement aannam, maar ook vanwege het slagen van het Parijsakkoord in 2015 en het eveneens in 2015 opgelegde Urgenda-vonnis hield het milieu de gemoederen bezig. De rol van gesprekspartner nam Greenpeace Nederland ook daar zeer serieus. De organisatie onderhandelde mee tijdens de klimaattafels en wilde door haar expertise en visie te bieden op die manier het beleid beïnvloeden. Greenpeace verliet de onderhandeltafel voortijdig vanwege gebrek in vertrouwen op een groene en eerlijke klimaatwet, omdat de belangen van de industrie te zwaar meewogen.¹¹⁸

3.2 De strijd van de regenboogkrijgers

In deze paragraaf wordt het ecocentrisch discours van de Greenpeace geanalyseerd aan de hand van de vier eerdergenoemde variabelen: kernpunten, aannames over natuurlijke relaties, actoren, hun motieven en onderlinge relaties en retoriek. Zoals in de vorige paragraaf naar voren kwam ontbrak het Greenpeace Nederland nog aan ideologische grondslag aan het begin van de jaren negentig. Dit had vooral te maken met het ad hoc karakter van haar actievoering. Uit de analyse blijkt dat er vanaf de jaren negentig flink gesleuteld is aan de ideologie van Greenpeace Nederland. Het discours wijst uit dat een ecocentrische omslag van het huidige systeem essentieel is. Daarnaast blijkt dat er voor Greenpeace Nederland een vergelijkbare worsteling als dat van de PvdD bestaat tussen de focus op milieubelangen en mensenbelangen. Ook Greenpeace Nederland weet niet helemaal uit de discursieve paradox tussen mens en milieu te komen.

3.2.1 Kernpunten

Er zijn vier kernpunten waar het discours van Greenpeace Nederland op voortbouwt: ingrijpende omslag van het economisch systeem, liefde voor en bescherming van de planeet, het grensoverschrijdende karakter van milieuproblemen en de sociale dimensie van milieuproblemen. Allereerst het meest vooraanstaande punt in de ideologie van Greenpeace,

---

¹¹⁷ Arjen Schreuder, 'Hoge hakken en duikerpakken' (versie 7 maart 2009)

<https://www.nrc.nl/nieuws/2009/03/07/hoge-hakken-en-duikpakken-11693995-a1323565>.

¹¹⁸ Greenpeace Nederland, 'Klimaatakkoord niet gedragen door milieu-en vakbeweging' (versie 20 december 2018) <https://www.greenpeace.org/nl/klimaatverandering/12649/klimaatakkoord-niet-gedragen-door-milieu-en-vakbeweging/>.

zelfs toen de ideologie nog niet zo duidelijk was uitgekristalliseerd: ingrijpende omslag in het economisch systeem. Greenpeace gelooft dat een groene, duurzame samenleving nodig, beter en haalbaar is.¹¹⁹ Om deze groene toekomst te realiseren moest afstand worden genomen van de waarden van het kapitalistische systeem: “GPN wil dat er radicaal wordt gebroken met deze ontwrichtende ontwikkelingen en dat de weg naar een gezond evenwicht tussen mens en milieu voortvarend wordt ingeslagen.”¹²⁰ Deze radicale breuk moest vooral leiden tot een einde aan de klassieke tegenstelling tussen economie en milieu.¹²¹ De Nederlandse, Europese en uiteindelijk wereldeconomie moet radicaal anders worden ingericht.¹²² Later in het discours lijkt het Greenpeace vooral te gaan om een herwaardering van economische groei: “economische groei is bijna universeel gedeelde en ideologisch diep verankerde waarde. Het huidige economisch systeem is erop gebaseerd. Maar deze ongebreidelde groei is niet duurzaam en uiteindelijk onhoudbaar.”¹²³ Dit zijn vergelijkbare standpunten als die van de PvdD. Greenpeace draagt echter meer oplossingen aan die binnen het huidige systeem fungeren: “klimaatverandering kan nog aangepakt worden en als we dat slim doen, is het zelfs goed voor onze economie”, wordt bijvoorbeeld geopperd.¹²⁴ Het lijkt er dus op dat Greenpeace uiteindelijk, anders dan de PvdD, géén volledige breuk met het huidige systeem voorziet.

Volgens Greenpeace is de vitaliteit van de aarde fundamenteel voor al het leven en verdient de aarde het daarom om beschermd te worden tegen vernietiging.¹²⁵ Daarbij is het herstellen van een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu de groene draad.¹²⁶ Hoe

---

¹¹⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’ (versie 27 maart 2012)

<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1384/jaarverslag-2011/>, 5.

¹²⁰ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 11.

¹²¹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, (versie 31 maart 2011)

<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/5187/jaarverslag-2010/>, 7.

¹²² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2017’ (versie 6 april 2018)

<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1424/jaarverslag-greenpeace-nederland-2017/>, 3.

¹²³ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 11.

¹²³ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434 Greenpeace Beweegt, ‘uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015’, 3.

¹²⁴ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 17.

¹²⁵ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’ (versie 2 april 2006)

<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/6139/jaarverslag-2005/>, 3.

¹²⁶ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 9; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’ (versie 27 maart 2012) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1384/jaarverslag-2011/>, 4; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2012’, (versie 28 maart 2013) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1389/jaarverslag-2012/>, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2013’ (versie 1 april 2014) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1394/jaarverslag-2013/>, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2014’ (versie 31 maart 2015) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1402/jaarverslag-2014/>, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2015’ (versie 25 april 2016)

Greenpeace Nederland precies een duurzaam evenwicht definieert is lastig te bepalen. In 1994 haalt Greenpeace Nederland de volgende definitie aan: “Ecologische duurzaamheid is de lange-termijn leefbaarheid van plaatselijke, regionale en wereldwijde ecosystemen en het handhaven van de biologische en genetische integriteit van die ecosystemen.”¹²⁷ In latere strategische stukken heeft ze het vervolgens weer over de Brundtland-definitie van duurzaamheid die van een antropocentrische inborst getuigt. Greenpeace worstelt in het bieden van een visie op een duurzaam evenwicht, net als de PvdD, met de verhoudingen tussen mens en milieu. In 1996 is Greenpeace duidelijk over haar “core business”, namelijk: “water/zee en dieren.”¹²⁸ Milieuproblemen hebben in de jaren negentig nog weinig met mensen te maken. Toch veranderde dat na 2000. Deze verandering in het discours komt neer op de geografische verdeling van milieuproblemen en de sociale dimensie van milieuproblemen.

Milieuproblemen houden zich volgens Greenpeace niet aan grenzen. Dat is duidelijk vanaf het begin van de jaren negentig. In de jaren 90 ziet Greenpeace de economische ontwikkeling van het Zuiden en Verre Oosten nog als een bedreiging. Het lijkt er daarnaast op dat de organisatie een beschuldigende vinger naar die landen uitsteekt: “de economische expansie van het Zuiden en het Oosten gaat ten koste van het milieu.”¹²⁹ Vanaf 2000 veranderde het discours en werd betoogd dat de gevolgen van milieuproblemen op andere plekken nóg groter zijn; voornamelijk in het Globale Zuiden. Westerse staten zijn, met het oog op hun exploitatie verleden, verantwoordelijk voor het aanpakken van die problemen volgens Greenpeace.¹³⁰ In dit deel van het discours zit een grote ontwikkeling; sterke schouders moeten de lasten gaan dragen.

In de jaren negentig verbindt Greenpeace nog geen sociale dimensie aan milieuproblemen. In 1994 stelt de organisatie: “het lijkt zinvol dat GP zich bezighoudt met

---

<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1408/jaarverslag-2015/>, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2016’ (versie 13 april 2017) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1418/greenpeace-nederland-jaarverslag-2016/>, 6.

¹²⁷ Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG). *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 55.

¹²⁸ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 15.

¹²⁹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 4.

¹³⁰ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2006’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2008’, 7; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’ (versie 10 juni 2010) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/6137/jaarverslag-2009/>, 7 & 15; IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Inventarisnummer 2434, Greenpeace Beweegt, ‘uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015’, 3; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2016’ (versie 13 april 2017) <https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1418/greenpeace-nederland-jaarverslag-2016/>, 6.

vrede en oorlog voor zover het milieu daarbij op grote schaal in geding is. Voor pure bewapeningsvraagstukken is er de vredesbeweging.”¹³¹ De hoofddoelstellingen van de organisatie laten zich samenvatten tot: het in standhouden van biodiversiteit, het voorkomen van de aantasting van ecosystemen en het voorkomen en stopzetten van milieurampen. Tot 2005 werden daarom krachtige voorbeelden van het groene karakter van Greenpeace naar voren gebracht, zoals een walvisactie in de Zuidelijke Oceaan. Er wordt dan gesproken over de harpoenen die walvissen doorboren en actievoerders die zich in rubberboten tussen prooi en jager wagen.¹³² Vanaf 2010 is hier een kantelpunt merkbaar; Greenpeace moet veranderen naar een beweging die steeds groter, effectiever, slimmer en mensmoediger wordt.¹³³ In 2016 wordt voor het eerst gesproken over het schenden van mensenrechten: “2016 was – wederom – een heftig jaar voor mens en natuur door grootschalige schending van mensenrechten, vernietiging van leefgebieden en steeds meer (CO2-) vervuiling.”¹³⁴ Ook wordt gebruik gemaakt van het woord eerlijk: “wij blijven campagne voeren om fossiele brandstoffen in de grond te laten en als samenleving een eerlijke omslag te maken naar een groene toekomst draaiend op duurzame energie.”¹³⁵ Eerlijk verwijst naar het uitpakken van de energietransitie voor de burger, die moet naar rato worden verdeeld. Al eerder kwam het concept eerlijke duurzaamheid in het discours naar voren. Dit werd door Greenpeace geduid als: “iedereen heeft evenveel recht op een schoon en gezond milieu: Greenpeace zet zich in voor een duurzame én eerlijke wereld.”¹³⁶ Toch blijft het, evenals bij de PvdD, onduidelijk hoe die wereld er dan uit moet zien. Op de website van Greenpeace zijn nog vooral plaatjes van zeehonden, walvissen en schildpadden te zien. De organisatie spreekt zich daarnaast weinig uit over sociale vraagstukken in de media. Greenpeace lijkt zaken enkel op zich te nemen als daar een bepaalde noodzaak toe is. De ideologische omslag van 2010 toont dan dat het omvatten van mensenzaken noodzakelijk is voor het discours.

3.2.2 Aannames over natuurlijke relaties

Greenpeace Nederland doet in het discours twee belangrijke aannames over natuurlijke relaties: er bestaat een delicate balans tussen planetaire grenzen waar de mens binnen moet blijven en de balans tussen mens en milieu is verstoord. Een belangrijke andere aanname is dat er

---

¹³¹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 19.

¹³² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’, 3.

¹³³ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2015’, 4.

¹³⁴ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2016’, 3.

¹³⁵ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2018’ (versie 27 juni 2019)

<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/17448/jaarverslag-greenpeace-nederland-2018/>, 9.

¹³⁶ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2006’, 5.; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2008’, 7; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 14.

‘planetaire grenzen’ bestaan en dat deze grenzen moeten worden gewaarborgd. “Er zijn negen belangrijke limieten geïdentificeerd, planetaire grenzen genoemd, die, als ze overschreden worden, plotselinge of onomkeerbare milieuveranderingen tot gevolg hebben. Twee planetaire grenzen, biodiversiteitsverlies en klimaatverandering, zijn in een kritieke fase beland door het toedoen van de mens.”¹³⁷ Door de uitbuiting en overbelasting van het milieu, vervuilende productietechnieken en onverantwoorde consumptie heeft de mens deze grenzen echter overschreden. Greenpeace wil dat er radicaal wordt gebroken met deze ontwrichtende ontwikkelingen die de weg naar een gezond evenwicht tussen mens en natuur in de weg staan.¹³⁸ Het duurzame evenwicht tussen mens en milieu is daardoor verstoord en moet worden hersteld.¹³⁹ De tweede aanname over natuurlijke relaties hangt dus sterk samen met de eerste aanname. Door de rol van het openbaren van milieuproblemen aan het publiek die Greenpeace zich vanaf haar oprichting heeft aangemeten is Greenpeace altijd op de hoogte van de overbelasting van het milieu en het overschrijden van de door haar gehanteerde grenzen.

3.2.3 Actoren, hun motieven en onderlinge relaties

Er zijn drie belangrijke actoren in het discours van Greenpeace Nederland: de kwetsbare blauwgroene planeet, het verantwoordelijke bedrijfsleven en de verantwoordelijke en faciliterende overheid. Burgers, of consumenten zoals Greenpeace ook vaak naar ze refereert, zijn minder belangrijke actoren. Greenpeace omschrijft de planeet, net als de PvdD, als kwetsbaar en bescherming behoevend: “Dus we gaan onvermoeibaar door, met veel inzet, passie en liefde voor onze kwetsbare blauwgroene planeet.”¹⁴⁰ Toch wordt er af en toe een meer agency aan de aarde toegekend dan dat de PvdD dat toelaat, vooral als dit te maken heeft met klimaatverandering: “Het klimaat had duidelijk lak aan wat klimaatsceptici – en sommige media – beweren en deed van zich spreken.”¹⁴¹ Het klimaat spreekt zich uit door onheil over de mensen af te roepen en moet dus ook worden gevreesd.

De beschuldigende vinger wordt, gelijk aan de beschuldigende vinger van de PvdD, gewezen naar de overheid en het bedrijfsleven.¹⁴² De overheid en bedrijven zijn degenen die

---

¹³⁷ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2017’, 4.

¹³⁸ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 16.

¹³⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 9; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 4; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2012’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2013’, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2014’, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2015’, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2016’, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 12.

¹⁴⁰ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 5.

¹⁴¹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2012’, 3.

¹⁴² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 4.

met de oplossingen moeten komen, dat is duidelijk en fundamenteel voor de ideologie van Greenpeace.¹⁴³ Het zijn zij die aan het hoofd staan van de vervuilende en destructieve acties die de planeet belagen, aldus Greenpeace.¹⁴⁴ In de jaren negentig staat de industrie nog op onbetwiste nummer één: “GPN bestrijdt vervuiling aan de bron; de industrie is ons vertrekpunt.”¹⁴⁵ De politiek is een belangrijke nummer twee. Op de politiek, als regelaar van het algemeen belang, moet druk uitgeoefend worden volgens Greenpeace.¹⁴⁶ Een doorn in het oog van het discours is de manier waarop het bedrijfsleven steun ontvangt. “Omvallende banken kregen bijna achteloos miljardensteun. Maar armere landen die dreigen te bezwijken door de klimaatcrisis moeten het doen met een Europese fooi.”¹⁴⁷ Dit lijkt bijna een echo van het discours van de PvdD, waarin ook stellig werd gekeerd tegen het verlenen van fossiele subsidies. Hoewel de motieven van de overheid nog kunnen veranderen, zijn de motieven van grote fossiele bedrijven enkel gericht op zelfbehoud en destructie van de planeet. Daarnaast misleiden deze bedrijven het publiek volgens Greenpeace.¹⁴⁸

De overheid staat voor een grote taak: zij moet namelijk een duurzame samenleving bewerkstelligen. Greenpeace lijkt op een vergelijkbare faciliterende rol voor de overheid te wijzen als de PvdD.¹⁴⁹ Op dit moment prevaleren namelijk voor de overheid economische belangen boven milieubelangen. Daarnaast geeft de overheid te vaak toe aan de belangen van de industrie, aldus Greenpeace¹⁵⁰ In tegenstelling tot de PvdD plaatst Greenpeace echter weinig handelingsperspectief bij de burger. Dat betekent niet dat burgers niet aangesproken kunnen worden. Dit gebeurt echter op incidentele en niet op structurele wijze.¹⁵¹ Op de politiek (als regelaar van het algemeen belang) oefent GPN directe en publieke druk uit. GPN benadert ook

---

¹⁴³ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 7.

¹⁴⁴ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’, 25.

¹⁴⁵ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 11.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 4.

¹⁴⁸ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2012’, 3.

¹⁴⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 7; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2013’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2014’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2015’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2016’, 5.

¹⁵⁰ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 6.

¹⁵¹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 15.

zo nodig consumenten om indirect de pressie op industrie en politiek te verhogen.¹⁵² De burger wordt dus in de eerste plaats gezien als een politiek pressiemiddel.¹⁵³

3.2.4 Retoriek

Greenpeace Nederland gebruikt, net als de PvdD, verschillende manieren van retoriek om haar ideologie te omschrijven en een bepaald toekomstbeeld te schetsen. De voornaamste voorbeelden van retoriek zijn: bearing witness, de vervuiler betaalt en het voorzorgprincipe. Bearing witness is hét concept waar de organisatie groot mee is geworden, de organisatie definieert het als: naar de plaats van het milieumisdrijf gaan.¹⁵⁴ Nadat een milieumisdrijf is gelokaliseerd wordt deze blootgesteld aan de samenleving. Deze signaalfunctie van de organisatie staat centraal in haar ideologie. De vervuiler betaalt is een ander middel dat wordt ingezet. Door dit middel te gebruiken probeert de organisatie te laten zien dat bedrijven die schade aan het milieu berokkenen op dit moment nog niets hoeven te doen om die schade te repareren. Het voorzorgprincipe is een ander concept dat centraal staat, de PvdD gebruikt dit ook om een manier te duiden waarop meer ruimte geboden kan worden voor het milieu in de bestaande maatschappij. Bij twijfel over mogelijke schade voor mens en milieu, moet het milieu het voordeel van de twijfel krijgen. Hierdoor kan veel schade worden voorkomen. Op dit moment speelt het milieu nog geen volwaardige rol in beleidsvorming, met het voorzorgprincipe kan die rol worden versterkt.¹⁵⁵

3.3 Doing well while doing good?

Greenpeace ontvangt geen subsidiëring van de overheid en is daardoor volledig afhankelijk van vrijwillige donaties. Tijdens de campagnes van Greenpeace wordt, op kleine of grote schaal, gebruik gemaakt van wetenschappelijk onderzoek, onderwijs, voorlichting, lobby, rechtszaken, demonstraties en directe of confronterende acties.¹⁵⁶ Daarbij wil Greenpeace hoop en inspiratie bieden, door in campagnes een samenhang en langetermijndenken te integreren. De ecocentrische ideologie staat nu centraal in de strategie.

---

¹⁵² IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, 'Visie – strategie – beleid' (21 april 1995), 16.

¹⁵³ *Ibid.*, 4.

¹⁵⁴ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, Jaarverslag 2008, 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 11.

¹⁵⁵ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 56; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

¹⁵⁶ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2005', 3.

Greenpeace Nederland is in de bekend geworden vanwege haar signaalfunctie: door openlijk een milieumisstand aan de kaak te stellen en aanschouwelijk te maken, werden de daders gestigmatiseerd en een groot publiek tot medegetuige gemaakt.¹⁵⁷ Vanaf de jaren negentig wordt, zoals ook aangekaart in paragraaf 3.1, lobby en onderzoek steeds belangrijker: uitsluitend signaleren had in die tijd steeds minder effect. In de jaren negentig waren milieuproblemen gesignaleerd en onderdeel van het beleid geworden.¹⁵⁸ Greenpeace speelde daarop in door in te zetten op lobby bij de overheid en bedrijven. Vanaf 1 september 1997 diende bijvoorbeeld in elk team één persoon belast te zijn met lobbyactiviteiten.¹⁵⁹ Agendasetting werd een vast onderdeel van de strategie, niet alleen maar door acties, maar ook door participatie in het besluitvormingsproces. “Juist als we via acties en publieke steun gewicht opbouwen zijn we een interessante gesprekspartner. We houden vast aan onze campagnedoelen, maar onderhandelen over tussenstappen.”¹⁶⁰

De strategische lijn met betrekking tot wetenschappelijk onderzoek werd voor het eerst opgenomen in de strategische documenten van 1994. In deze documenten werd duidelijk de beweegreden achter wetenschappelijk onderzoek naar voren gebracht: “GP moet zorgen een serieuze gesprekspartner te blijven voor politiek en het bedrijfsleven; dat kan alleen wanneer wij goed gefundeerde argumenten hanteren.”¹⁶¹ Greenpeace heeft zich inmiddels weten te onderscheiden als expert op het gebied van het milieu.¹⁶²

De strategische keuzes voor lobby en wetenschappelijk onderzoek hebben de doelen van de organisatie gediend. Elke campagne is inmiddels een gevarieerde mix van alle bovengenoemde strategische elementen. Door de nadruk op deze elementen te leggen blijven media, politici en burgers geïnteresseerd en wordt zogenoemde milieu-moeheid voorkomen.¹⁶³

Greenpeace Nederland is samenwerking met de milieubeweging als een strategisch middel gaan zin in de tweede helft van de jaren negentig. Allereerst ging deze samenwerking nog uit van eigenbelang: “Greenpeace werkt incidenteel samen met andere grote

---

¹⁵⁷ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 30.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 30.

¹⁵⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’, 25.

¹⁶⁰ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 12.

¹⁶¹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 31.

¹⁶² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2006’, 7.

¹⁶³ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 30.

milieuorganisaties indien blokvorming prevaleert boven eigen profilering.”¹⁶⁴ Vanaf 1999 groeide de samenwerking en afstemming in het zogenaamde Strategisch Beraad. Het strategische doel hiervan was om als milieubeweging een visie te ontwikkelen op de noodzakelijke integratie van economie en milieu.¹⁶⁵

Greenpeace heeft door deze strategische middelen in te zetten indrukwekkende campagnes opgezet én invloed uitgeoefend op beleidsmakers. Belangrijke doelen die de organisatie daarbij heeft zijn het werken aan een duurzame economie die een reële prijs verbindt aan het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, vervuiling en de uitstoot van broeikasgassen. En die rekening houdt met volgende generaties en de draagkracht van onze aarde. Politici moeten daarbij de randvoorwaarden scheppen voor een evenwichtige integratie van milieu en economie. Dit zal volgens Greenpeace een antwoord bieden op een belangrijk kernpunt van de ideologie: de tegenstelling tussen milieu en economie.¹⁶⁶

De organisatie wil graag groot en invloedrijk blijven en heeft daardoor moeite om een balans te vinden tussen goed doen voor de organisatie en trouw te blijven aan haar donateurs.¹⁶⁷ Veel mensen in de achterban associëren Greenpeace vooral met radicale acties in rubberbootjes achter walvisvaarders. Dit beeld gaat voor potentiële donateurs slecht samen met formeel gekleed aanwezig zijn in het Nederlandse parlement. In 2005 kreeg Greenpeace Nederland dan ook flink wat kritiek te verduren, dit begon met het kritische artikel: ‘Greenpeace is de weg kwijt’ in de Volkskrant. De discussie was ontstaan na de keuze van Greenpeace om niet meer op het ijs de zeehondenjacht te verhinderen, maar via druk op de Canadese regering, dit was in dat jaar aanleiding voor veel media-aandacht.¹⁶⁸ Doing well, in het behalen van de doelstellingen van de organisatie komt daardoor in de knel met doing good voor de achterban.

3.4 Deelconclusie

Er moet volgens Greenpeace een ingrijpende omslag in het politieke en sociale systeem komen gebaseerd op de fundamentele systeemkritiek en liefde voor de kwetsbare blauwgroene planeet. Anders dan de PvdD voorziet Greenpeace Nederland géén radicale breuk met het huidige

---

¹⁶⁴ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 20.

¹⁶⁵ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: ‘Kaders 1998-2000’ (25 september 1997), 4

¹⁶⁶ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: ‘Kaders 1998-2000’ (25 september 1997), 20.

¹⁶⁷ Susanto, ‘The Transformation’, 4.

¹⁶⁸ RTL 4 Nieuws, NRC Handelsblad, de Telegraaf en Radio 1 vroegen de directeur van GPNL om toelichting: Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’, 21.

politieke en sociale systeem. Maar wijst ze op de tegenstelling tussen milieu en economie en hoe deze vanuit het huidige systeem kan worden opgelost. De oplossing rust in het uitschakelen van de schadelijke motieven van vervuilende bedrijven en de faciliterende rol van de overheid die de belangen van de economie moet integreren in het milieu. De industrie moet door de overheid en organisaties als Greenpeace onder druk worden gezet om de overexploitatie van de natuurlijke wereld te stoppen.

Greenpeace Nederland wilde ontsnappen aan haar ad hoc karakter door een ecocentrische ideologie te ontwikkelen. Hoewel deze ideologie in de jaren negentig nog vooral draait om het behartigen van de belangen van het milieu, komt er vanaf 2010 meer oog voor de mens en de, daarmee samenhangende, sociale en geografische oorzaken van milieuproblemen. Toch worstelt ook Greenpeace Nederland met het vormgeven van de rollen van mens en milieu, de organisatie is in een vergelijkbare discursieve spagaat terecht gekomen als de PvdD.

De discursieve spagaat is te verklaren vanuit de strategie die Greenpeace hanteert. Via confronterende acties stelde Greenpeace vervuilende milieupraktijken aan de kaak voor het oog van het Nederlandse publiek, maar door die confronterende acties is de achterban de organisatie gaan kennen als een ad hoc milieuorganisatie. Greenpeace Nederland onderkende dat er naast actie voeren ruimte moest komen voor lobby om ook op die manier haar ecocentrische waarden te behartigen. Deze keuze kwam voort uit het feit dat in de jaren negentig het milieu hoog op de politieke agenda stond waardoor invloed uitoefenen in de Nederlandse parlementaire democratie het meest effectief was. Toen Greenpeace Nederland constateerde dat het milieu uit het politieke oog verdween, slaagde ze er niet in om die aandacht terug te winnen. Toen de aandacht vanaf het aantreden van 2006 toenam, participeerde Greenpeace Nederland weer prominent in de besluitvorming. Greenpeace is geen politieke partij en beschikt niet over parlementaire middelen, maar maakt wel de stap om via het parlementair stelsel invloed uit te oefenen naast het middel om via acties beleidswijzigingen te realiseren. Hoewel Greenpeace haar activistische stijl als uitgangspunt neemt sluit ze ook compromissen en is ze bereid water bij de wijn te doen als het momentum daar is. Greenpeace gaat, anders dan de PvdD, wel met de status quo aan tafel. Kortom, Greenpeace Nederland poldert én polariseert.

4. Idealistische politici en activistische lobbyisten: twee ecocentristische benaderingen

De PvdD wil de zwaksten verdedigen tegen het recht van de sterkste én strijden voor een ecocentrische waardenverschuiving door een politieke partij op te richten. Greenpeace Nederland bleef haar buitenparlementaire herkomst trouw, maar zet zich toch steeds meer in op politieke lobby om de antropocentrische koers van Nederland te veranderen. Greenpeace doet dit door actief de politiek te beïnvloeden met haar ideologie. Dit hoofdstuk laat zien naar aanleiding van een kritische vergelijking van de PvdD en Greenpeace op de drie aspecten – geschiedenis en context, ecocentrisch discours en de reflectie op de rol in de democratie – dat er grote overeenkomsten zijn in de manier waarop beide bewegingen ecocentrisme benaderen. Toch verschillen de beide bewegingen ook op belangrijke punten in hun ideologie en bieden ze verschillende oplossingen. Dit verschil in benadering is mede te verklaren vanuit de historische context.

4.1 Varianten van bestrijding van de neoliberale democratische orde

Volgens Dryzek is het van essentieel belang dat er in een discours een dynamische en structurele analyse geboden wordt van de neoliberale democratische orde, waar deze orde op afstevent en een realistisch antwoord op de vraag wat moet gebeuren om een ecocentrische koers te varen.¹⁶⁹ Greenpeace en de PvdD benaderen ecocentrisme grotendeels op dezelfde manier, namelijk door te wijzen naar de huidige politieke, economische en sociale structuren en de constatering dat deze fundamenteel moeten veranderen. Deze structuren zijn namelijk gevormd door neoliberale en kapitalistische waarden van groei en de tegenstelling tussen economie en milieu. Beide bewegingen vinden dat dit gedachtengoed moet worden bestreden, maar wijzen op verschillende factoren voor een oplossing. Toch ontstaat moeite met het bieden van een totaalvisie, dit wordt versterkt door de paradox tussen de belangen van de mens en het milieu.

PvdD	Greenpeace
Fundamenten van het discours (kernpunten) - Systeemverandering; - Duurzame verhouding tussen mens, dier en planeet; - Einde aan korte termijn denken.	Fundamenten van het discours (kernpunten) - Grenzen aan de economische groei; - Duurzaam evenwicht tussen mens en milieu; - Geografische verdeling milieuproblemen; - Sociale verdeling milieuproblemen.

¹⁶⁹ Dryzek, *The politics*, 233-234.

Assumpties over natuurlijke relaties - De wereld is mensgericht georiënteerd; - Het leven op aarde is sterk verweven; - De mens verstoort de natuurlijke balans.	Assumpties over natuurlijke relaties - Er bestaan duidelijke planetaire grenzen - Het handelen van de mens heeft de balans op aarde verstoord
Actoren, hun motieven en onderlinge relaties - De natuur als kwetsbaar ecosysteem; - Dieren met intrinsieke waarde; - De industrie als het grootste probleem; - Lokale biologische onderneming als oplossing - De faciliterende overheid, verantwoordelijk voor de transitie naar een ecocentrische toekomst - De medeverantwoordelijke burgergemeenschap die solidair moet handelen en een bepaalde levensstijl moet hebben	Actoren, hun motieven en onderlinge relaties - De kwetsbare blauwgroene planeet; - De industrie als verantwoordelijke boosdoener, maar ook als verantwoordelijke voor de transitie naar een ecocentrische toekomst; - De overheid als enige facilitator naar een ecocentrische toekomst; - De burger (of consument) als pressiemiddel.
Retoriek - Ecosysteem aarde; - De vervuiler betaalt; - De haas in de marathon; - No-regret scenario; - Idealisme.	Retoriek - Bearing witness; - De vervuiler betaalt; - Het voorzorgsprincipe.

In het discours lopen de rollen van mens en niet-mens door elkaar. Hoe kunnen de aan het milieu verbonden actoren als toekomstige generaties, dieren en de natuur het best vertegenwoordigd worden? Puur ecocentrisch geredeneerd zouden al deze actoren gelijkwaardig zijn en als gelijkwaardige stakeholders moeten worden vertegenwoordigd in beleidsvorming.¹⁷⁰ Deze verdeling is echter moeilijk te realiseren, zoals blijkt uit beide discoursen. De PvdD streed voor dierenrechten, maar beseftte dat het realiseren van deze rechtspositie onlosmakelijk verbonden was met het bredere belang van het niet-menselijke. Ook het beschermen van de zwakkere mensen in de maatschappij maakt bij de PvdD steeds duidelijker een deel uit van het discours. De PvdD heeft meer moeite dan Greenpeace met het hoofd bieden aan verschillende sociale problemen waar de wereld nu voor staat. Ecocentristen worden vaak bekritiseerd op hun typisch Westerse, witte en middenklasse-achtergrond.¹⁷¹ Waardoor ze én geen idee hebben wat er in het bedrijfsleven speelt, maar ook niet kunnen omspringen met gemarginaliseerde en kwetsbare groepen in de samenleving. Greenpeace kan deze kritiek makkelijker pareren doordat ze sinds 2010 ook mensenrechten en sociale onrechtvaardigheid in het discours betrekken. Daarnaast, door de sociale geografische verschillen op de aarde aan te kaarten, stelt Greenpeace dat de sterkere schouders in het Westen de lasten in het globale Zuiden zouden moeten gaan dragen. De PvdD heeft het nog niet over die sociale en geografische herkomst van milieuproblemen toegekomen. Ze lijkt hier wel op af

¹⁷⁰ Harrison & Boyd, *Understanding Political*, 283.

¹⁷¹ Harrison. & Tony Boyd, *Understanding Political*, 290.

te stevenen, bronnen als het verkiezingsprogramma Plan B uit 2017 wijzen sterk in die richting. Het toekennen van een rol aan alle stakeholders in het ecocentrische systeem is voor beide bewegingen zeer complex, toch kunnen ze elkaar aanvullen. Dryzek stelt daarnaast dat hoewel de rol van de mens nog niet helemaal is opgelost, de verhoudingen elkaar niet uit hoeven te sluiten:

When it comes to specifying appropriate relationships linking human systems and natural systems, there is (or can be) a strong conception of complex ecological connections. Unlike deep ecology this conception does not have to reduce to any simple biocentric egalitarianism. Humans can be set apart from nature by virtue of their reasoning capacities, but this does not warrant hierarchy and domination of nature. A stewardship relationship is more likely to be posited.¹⁷²

De mens moet dus niet domineren, maar er hoeft ook geen sprake te zijn van strikte gelijkheid tussen mens en niet-mens. Het draait om het erkennen van de samenhang tussen menselijke en natuurlijke systemen, aldus Dryzek. De aanname dat er planetaire grenzen bestaan en dat de mens meer in balans met het natuurlijke systeem moet leven staat centraal zowel in het discours van de PvdD als dat van Greenpeace.¹⁷³ In beide discourses wordt ook de zorgplicht van de mens aangekaart voor het kwetsbare menselijke en niet-menselijke. Het erkennen van een zorgtaak en de kwetsbaarheid van het niet-menselijk is niet problematisch volgens Dryzek.¹⁷⁴ De aarde moet juist als kwetsbaar en eerbiedwaardig worden gezien, omdat anders de overweging zou kunnen ontstaan dat de aarde haarzelf uiteindelijk wel redt en dat er geen noodzaak tot handelen bestaat.¹⁷⁵

Het discours van de PvdD verschilt van dat van Greenpeace in de benadering van het huidige systeem. De PvdD stelt een radicale breuk met het huidige systeem voor, terwijl Greenpeace meer vanuit de bestaande structuren wil opereren. Uit de beschrijvingen van ecocentrisme blijkt dat de bewegingen het gebrek aan ecocentrisch handelen aan de kant van de overheid en het bedrijfsleven als een groot probleem zien. Dit probleem hangt sterk samen met de disbalans in de natuurlijke relaties op aarde. De motieven van bedrijven en overheden zijn op dit moment namelijk gericht op het verstoren van de natuurlijke balans. De PvdD en Greenpeace zien de oplossing vooral in de faciliterende rol van de overheid; de overheid moet wetgeving en beleid veranderen. De PvdD onderscheidt zich door voor oplossingen ook met een vinger te wijzen in de richting van de burger. Het opleggen van een bepaalde levensstijl is

---

¹⁷² Dryzek, *The politics*, 219.

¹⁷³ Ibid., 205.

¹⁷⁴ Ibid., 199.

¹⁷⁵ Dryzek, *The Politics.*, 200.

een methode waar meer milieuactivisten gebruik van maken. Greenpeace blijft in dat opzicht achter. Greenpeace gebruikt de burger alleen als pressiemiddel. In een tijd waar de impact van de mens op de planeet nog nooit zo groot is geweest, maar, tegelijkertijd, mensen zich machtelozer voelen ten opzichte van de heersende structuren is een duidelijk verhaal over de rol van verschillende actoren en een verhaal over het doorbreken van de huidige structuren essentieel. Daarnaast is de impact van ecocentrische bewegingen die buiten het parlement ageren het grootst als ze ook de levensstijl van consumenten aanspreken.¹⁷⁶

De PvdD en Greenpeace Nederland verschillen in het gebruik van retoriek. Beide bewegingen zijn op een eigen manier in staat om een ecocentrische koers uit te zetten waarbij een ecocentrisch toekomstbeeld verschijnt. Beide bewegingen bieden een dynamische en structurele analyse op de neoliberale democratische orde. Vooral door inzichtelijk te maken dat de structurele kenmerken van het systeem de huidige disbalans in stand zullen houden. De bewegingen bieden verschillende antwoorden op de vraag wat er moet gebeuren om de antropocentrische koers van de parlementaire democratie te veranderen en verschillen daarin fundamenteel in hun opvattingen over de rol van de burger.

4.2 Polderen of polariseren?

Hoe radicaal moet een strategie zijn om succesvol te zijn in het behartigen van ecocentrische waarden? Volgens Dryzek hoeft een ecocentrisch discours niet daadwerkelijk te breken met het huidige systeem om succesvol te zijn. Het gaat om het beïnvloeden van de discursieve ruimte in de hegemonie en daarbij het algemene discours naar een ecocentrische toekomst te bewegen.¹⁷⁷ De instrumenten en strategieën van de PvdD en Greenpeace kunnen als volgt schematisch worden weergegeven:

PvdD	Greenpeace
Instrumenten - Parlementair: <ul style="list-style-type: none"> - Kamervragen stellen; - Amendement indienen; - Moties indienen; - Debatten aanvragen; - Stemmen over wetten; - Doen van initiatiefwetsvoorstellen en nota's. - Buitenparlementair:	Instrumenten - Buitenparlementair: <ul style="list-style-type: none"> - Wetenschappelijk onderzoek; - Rechtszaken; - Signaleren; - Protest/burgerlijke ongehoorzaamheid; - Lobby; - Coalitievorming;

¹⁷⁶ Ibid., 202.

¹⁷⁷ Dryzek, *The politics*, 22.

<ul style="list-style-type: none"> - Protestacties; - Verdacht maken; - Samenwerking aangaan; - Agenderen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Samenwerking met het maatschappelijk middenveld.
Strategie - Polariseren	Strategie - Polderen en polariseren
Voorbeeld: “Polderen is een gevaarlijke bezigheid wanneer je in een land onder de zeespiegel woont terwijl de zeespiegel stijgt.” ¹⁷⁸	Voorbeeld: “daarom schuift Greenpeace in 2018 aan bij de onderhandelingen voor een Nederlands klimaatakkoord. Immers, als de doelstellingen goed zijn en de randvoorwaarden in orde, dan moeten wij als actieclub het lef hebben om mee te praten over de oplossing.” ¹⁷⁹

Zowel de PvdD als Greenpeace zijn actief in het uitoefenen van invloed in de Nederlandse parlementaire democratie. De PvdD doet dit door een parlementaire benadering en Greenpeace vanuit een activistische benadering. Strategisch gezien lijkt de PvdD echter radicaler te zijn dan Greenpeace Nederland. De PvdD beschikt over een ruimer assortiment aan parlementaire middelen wat haar ecocentrische belangenbehartiging uiterst nuttig maakt, die nuttigheid heeft zich ook bewezen door middels haar expressieve stijl het politieke debat over dieren en milieu te laten herleven nadat deze in het slop was geraakt. De PvdD zou echter wat van de polderstrategie van Greenpeace kunnen leren. De PvdD wil geen compromissen sluiten omdat ze wil blijven vasthouden aan haar unieke karakter en bang is om te verbreden, zelfs na het partijprogramma Plan B in 2017. Greenpeace Nederland heeft zich naast een actiep partij ontwikkeld tot een gesprekspartner met veel expertise op brede milieuvraagstukken. Ze kan op die manier alternatieven bieden het ecocentrisch discours verspreiden in de parlementaire democratie. Hierdoor kunnen ecocentrische waarden ook een houvast vinden in andere discourses. De expressieve strategie van de PvdD is echter ook zeer succesvol, op sommige vlakken laat Greenpeace haar ideologie te veel bepalen door haar strategie en achterban. Beide bewegingen komen in een strategische belangenverstrengeling terecht. De PvdD heeft in haar strategie moeite met het loslaten van haar unieke karakter dat gecentreerd is rond dierenbelangen. Greenpeace heeft moeite met haar donateurs die de organisatie nog vooral associëren met actievoeren in rubberbootjes. Het beïnvloeden van de politieke orde komt daardoor onder druk te staan.

¹⁷⁸ Partij voor de Dieren, ‘PvdD komt met Klimaatwet 1.5’ (22 mei 2019) <https://www.partijvoordedieren.nl/nieuws/pvdd-komt-met-klimaatwet-1-5>.

¹⁷⁹ Greenpeace Nederland, Jaarverslag 2017’, 3.

Het voorbeeld van het verschil in de strategie in de tabel is afgeleid uit de reacties van beide bewegingen op het tot stand komen van de Klimaatwet. De PvdD was uiterst kritisch en stelde onder andere dat de wet niet op de groei-gedachte gebaseerd zou mogen zijn en dat er strenge reductieverplichtingen in opgenomen moesten worden. Greenpeace Nederland ging met vergelijkbare idealen aan de Klimaattafels onderhandelen, maar nam een rol als expert gesprekspartner aan. Greenpeace werd genoodzaakt zoveel water bij de wijn te doen dat er niets van haar idealen overbleef. De organisatie besloot dan ook om de onderhandelingen voortijdig af te breken. Greenpeace heeft op die manier een kans gepakt om het ecocentrisch discours te verspreiden, waar de PvdD dat niet zou hebben gedaan.

4.3 Revolutie? Het doel. Evolutie? De weg er naartoe.

Historische duiding kan het succes van de strategie van de PvdD en Greenpeace Nederland verder ondersteunen. Naar het gedachtengoed van Dryzek kan het handelen van Greenpeace Nederland en de PvdD in de historische derde golf van protest worden geplaatst. De eerste golf was het liberale kapitalisme dat zich afzette tegen de rigiditeit van de feodale maatschappij die geregeerd werd door aristocraten en monarchen. De tweede golf was het socialistische protest tegen het liberale kapitalistische systeem. We verkeren sinds het eind van de jaren zestig in de derde golf van nieuwe sociale bewegingen, volgens Dryzek. Van deze golf maken onder andere milieuactivisten, feministen en de vredesbeweging deel uit. Wat de eerdere twee golven ons hebben geleerd is dat moderne waarden geleidelijk radicaliseerden, aldus Dryzek¹⁸⁰. Beide bewegingen pleitten voor het bijstellen van de bestaande structuren die aan de heersende problematiek ten grondslag liggen, maar om tot verandering te komen is een geleidelijke verandering van het discours nodig.

Verschillende historische ontwikkelingen hebben de behartiging van ecocentrische belangen van Greenpeace sterk hebben beïnvloed. In de jaren negentig kiest de beweging ervoor om naast buitenparlementaire acties ook met beleidsmakers en bedrijven aan tafel te gaan zitten. Deze keuze kan verklaard worden door de groei van de organisatie. Door deze groei werd de organisatie steeds meer een modern bedrijf en raakte het bekend met de gang van zaken in de heersende status quo.¹⁸¹ De belangrijkste verklaring is echter te vinden in het momentum van de jaren tachtig en negentig. In die tijd stonden ecocentrische overwegingen hoog op de politieke agenda. Radicale acties waren niet nodig op dat moment; het momentum speelde zich

---

¹⁸⁰ Dryzek, *The politics*, 209.

¹⁸¹ Susanto, 'The transformation', 13.

namelijk af in het nationale besluitvormingsproces. Greenpeace heeft daardoor geleerd om van momentum gebruik te maken en deze op strategische momenten in te zetten. Het werd voor Greenpeace Nederland logischer om het gesprek met beleidsmakers aan te gaan en ze te overtuigen van hun wetenschappelijk onderbouwde oplossingen.

De PvdD, vindt haar herkomst in een tijd waar het milieu laag op de politieke agenda stond. De grote milieugolf van de jaren negentig was sterk afgenomen aan het begin van de eenentwintigste eeuw.¹⁸² Uit de analyse blijkt dat de PvdD in de context van het gebrek aan échte aandacht voor milieuproblemen is opgestaan. Door, in lijn met de afschafferstraditie van sociale bewegingen, een expressieve en idealistische stijl te hanteren heeft de PvdD vanaf 2006 het debat echter weer laten opleven. De PvdD waakt ervoor om zich te laten inkapselen in het heersende stelsel, zoals de groene partijen voor haar dit wel hebben gedaan. De PvdD zoekt echter wel samenwerking met het maatschappelijk middenveld, een samenwerking die tot de dag van vandaag nog met vijandigheid wordt begroet. Als het discours succesvol wil zijn moeten beide discoursen echter samengaan, om zo een evolutie van ecocentrische waarden te genereren. Een evolutie die, in navolging van eerdere golven van protest tot een revolutie zou kunnen leiden.

4.4 Deelconclusie

Bij beide bewegingen is er sprake van een spanning tussen het behartigen van de belangen van mensen en alles wat niet-menselijk is. Dit is inherent aan het ecocentrisme. Het belangrijkste verschil is dat Greenpeace Nederland, anders dan de PvdD, de burger geen handelingsperspectief biedt en geen fundamentele breuk met het huidige systeem lijkt te willen bewerkstelligen. Hoewel Greenpeace geen directe visie biedt op de rol van de burger heeft ze meer oog voor de link tussen ecocentrisme en geografische en sociale ongelijkheid dan de PvdD.

Er zijn ook belangrijke verschillen in hoe beide bewegingen hun ecocentrisme vertalen naar strategie. Het belangrijkste verschil is dat de PvdD blijft vasthouden aan polarisatie, terwijl Greenpeace toch water bij de wijn lijkt te willen doen. In dit hoofdstuk is door het analysekader van Dryzek op de casussen los te laten, een kritische vergelijking tot stand gekomen, waaruit blijkt dat beide bewegingen succesvol zijn in het behartigen van ecocentrische waarden. Beide bewegingen zijn echter niet in staat om een totaalbeeld voor een ecocentrische toekomst te

---

¹⁸² Koos Schwartzs, 'Vette jaren Greenpeace Voorbij (versie 12 januari 1994)
<https://www.trouw.nl/nieuws/vette-jaren-greenpeace-voorbij~b9239234/>

bieden. Ze kunnen elkaar echter, zowel op ideologisch als strategisch vlak, op belangrijke punten aanvullen en versterken om wél tot een dergelijke totaalvisie te komen.

5. Conclusie: de paradox van mens en milieu

De huidige parlementaire democratieën hebben nog weinig stappen weten te zetten in de richting van het oplossen van de milieucrisis waar we op dit moment voor staan. Toch krijgt, onder de druk van ecocentrische activisten, het ecocentrisch discours voet aan de grond in Nederland en kan de antropocentrische wijze waarop de parlementaire democratie is ingericht verder onder druk worden gezet. In dit onderzoek is de benadering van de PvdD en Greenpeace Nederland op ecocentrisme in de Nederlandse parlementaire democratie met elkaar vergeleken. Het doel daarvan was om te laten zien hoe ecocentrisme voet aan de grond heeft gekregen in de Nederlandse parlementaire democratie en hoe we, daarop gebaseerd, tot een ecologische democratie kunnen komen.

Zowel de PvdD als Greenpeace zijn bewegingen die een ecocentrische visie aanhouden en zich al lange tijd tegen de antropocentrische koers van de Nederlandse parlementaire democratie verzetten. Uitgangspunt van beide bewegingen is dat het systeem moet veranderen. De tegenstelling tussen mens en milieu moet worden verworpen, daarvoor moeten het milieu boven (economische) groei en kortetermijnbelangen centraal komen te staan en de mens haar zorgplicht voor de natuur nemen. Beide bewegingen verschillen echter ook op fundamentele punten in hun benadering. Zo levert de PvdD structurele suggesties over het wijzigen van de levensstijl van de mens. Een vlak waar Greenpeace Nederland zich niet aan waagt. Greenpeace gebruikt de burger (of consument) enkel als pressiemiddel. Een punt waarover de ecocentrische ideologie van de PvdD zich niet uitspreekt is sociale en geografische onrechtvaardigheid. Greenpeace is al veel verder met het internaliseren van die aspecten.

De belangen van het milieu en de mens en de urgentie van een balans tussen deze belangen zijn dubbelzinnige en complexe gidsen voor het veranderen van de koers van de antropocentrische neoliberale democratische orde. Beide bewegingen worstelen daarom ook met het bieden van een totaalvisie, de paradox tussen de belangen van de mens en het milieu is de belangrijkste oorzaak van die worsteling. Die worsteling kan echter worden opgelost doordat de bewegingen elkaar, zowel op ideologisch als strategisch vlak, gaan aanvullen en in hun strategieën elkaar versterken om wél tot een dergelijke totaalvisie te komen om de antropocentrische koers van de Nederlandse parlementaire democratie te wijzigen.

De in het onderzoek uitgevoerde analyse van PvdD en Greenpeace Nederland heeft uitgewezen dat het behartigen van ecocentrische waarden verschilt. De Partij voor de Dieren weigert nog altijd compromissen te sluiten en zich blijft vasthouden aan haar expressieve strategie en imago van een dierenpartij. Daarvoor zou de PvdD kunnen leren van Greenpeace.

Greenpeace schuift tegenwoordig aan bij belangrijke overlegorganen waarbij zij wél water bij de wijn te doet. Greenpeace heeft in haar onderhandelpositie, door haar radicale imago te combineren met wetenschappelijk bewijs, de rol van een gesprekspartner aangenomen die serieus wordt genomen door de politiek. Als die rol faalt is de PvdD een goede aanvulling, want de partij bezit echter een aantal sterke parlementaire instrumenten die ook zeer invloedrijk zijn voor het behartigen van ecocentrische waarden. De meest succesvolle benadering zou een samenkomst zijn tussen de benadering en behartiging van ecocentrisme in de Nederlandse parlementaire democratie van beide bewegingen. Dit omdat de discoursen elkaar op belangrijke punten aanvullen en zowel de aanjagende parlementaire strategie van de PvdD als de activistische lobbystrategie op een efficiënte manier ecocentrische waarden kunnen verspreiden.

Kortom, de bewegingen hebben elkaar nodig om tot een succesvolle totaalvisie op ecocentrisme te komen en zullen daarbij van elkaar moeten leren. Een snelle revolutie van ecocentrische waarden zal niet slagen, het gaat om de evolutie van ecocentrische waarden.

Discussie

Dit onderzoek bevestigt dat de door John Dryzek geschetste Politics of the Earth voet aan de grond heeft gekregen in de Nederlandse parlementaire democratie. De uitkomst van dit onderzoek is dat een samenkomst van het activistische en parlementaire benadering resulteert in de meest succesvolle behartiging van ecocentrische waarden zijn er een paar belangrijke punten voor verder onderzoek. Het eerste aanknopingspunt voor verder onderzoek een uitgebreidere analyse van het archief van Greenpeace in het IISG. In dit onderzoek is vooral gebruik gemaakt van de strategische plannen van de organisatie. Een bredere blik op de interne communicatie en externe communicatie zou meer kunnen vertellen over de daadwerkelijke rol die Greenpeace in de parlementaire democratie speelt. Verwachting is dat een samenwerking tussen Greenpeace en de PvdD al meer uitgekristalliseerd is dan de op dit moment bestudeerde bronnen doen vermoeden. Een ander aanknopingspunt om de uitkomst van dit onderzoek verder te brengen is door grassroots-bewegingen met elkaar te vergelijken zoals Fossielvrij en Groenfront! Het zou ook interessant zijn om te kijken naar de ecocentrische koers op een bredere geografische schaal. Bijvoorbeeld door te kijken naar groene partijen in een Europees perspectief. Een andere belangrijke aanvulling en aanleiding voor verder onderzoek is om een maatstaf uit te werken voor de effectiviteit van het beleid dat beide bewegingen voeren in de Nederlandse parlementaire democratie. Een uitbreiding naar de impact van ecocentrisch beleid zou een belangrijke indicator kunnen zijn naar het realiseren van een ecocentrische democratie.

Het is daarbij ook interessant om de maatschappelijke impact van ecocentrisme op de Nederlandse bevolking te betrekken. Tot slot zou het interessant zijn om te kijken naar in hoeverre actieorganisaties als Greenpeace en politieke partijen als de PvdD verschillen in het implementeren van ecocentrische waarden bij hun achterban? Hoe denken mensen in de achterban over ecocentrisme? Is het een punt dat ze expliciet ondersteunen of iets wat de aandacht nog niet echt getrokken heeft. Dit zou helpen om de maatschappelijke consensus op het gebied van ecocentrisme naar voren te brengen en een bredere ondersteuning voor ecocentrische waardenverschuiving te vinden.

Naar een 'Ecological democracy'

Ecocentrisme kan floreren in de Nederlandse parlementaire democratie en uiteindelijk tot een ecologische democratie leiden, maar er is nog een lange weg te gaan. De mens moet ten eerste niet domineren maar haar zorgplicht voor het niet-menselijke gaan opnemen, uitgaande van de urgentie om de balans tussen de menselijke en niet-menselijke systemen te herstellen en binnen de planetaire grenzen te blijven. Het idee dat alles uiteindelijk deel uitmaakt van hetzelfde ecocentrische systeem moet daarbij leidend zijn. Uiteindelijk willen we ook allemaal hetzelfde: een toekomst op deze blauwgroene planeet. We kunnen daarnaast, uitgaand van de sterke punten de discoursen van de PvdD en Greenpeace beginnen met rollen toe te kennen aan de stakeholders in de democratie. Dit punt is gebaseerd op een bekend principe: deliberatie. Als beleidskeuzes gemaakt worden, dan moeten de belangen van iedereen die geraakt zou kunnen worden door die keuze worden meegewogen. Die belangen moet worden meegenomen ongeacht sociale of economische klasse, geografische locatie, nationaliteit, generatie of soort. Het milieu is een politieke kwestie en moet dus ook op de politieke agenda blijven. Maar met een sterk oog op de impact voor het milieu. Een derde punt om aan de huidige structuren te ontsnappen is door de vervuiler echt te laten betalen. Het beeld dat de mens boven het milieu staat wordt versterkt door het feit dat de schuldigen voor milieuschade vrijwel geen verantwoording hoeven af te leggen.

In maart 2021 zijn er Tweede Kamerverkiezingen in Nederland. In juni 2020 verkeren we in een crisis door het verspreiden van het Coronavirus. Een crisis die het resultaat is van het feit dat de belangen van de mens boven die van het milieu gesteld worden. Concreet betreft dit de exploitatie van dieren en het verdwijnen van leefgebied. Wetenschappers wijzen dan ook op een nieuwe soortgelijke crisis als deze antropocentrische koers zich voortzet. Naar aanleiding van de Coronacrisis lijken de waarden van het milieu en de structuren die tot de crisis hebben

geleid weer aan de aandacht te ontsnappen. De uitkomst van deze scriptie toont echter aan dat deze twee niet in een tegenstelling hoeven te staan en dat een ecocentrische herwaardering van het huidige systeem nodig is. De PvdD en Greenpeace moeten voor deze verkiezingen een totaalvisie kunnen bieden en laten zien dat mens en milieu niet elkaar tegengestelde zijn. Daarvoor moeten ze samenwerken en één invloedrijk ideologisch en strategisch blok gaan vormen. Laat dit besef zich nu uitkristalliseren tot een ecocentrische democratie en laat dit leiden tot daadwerkelijke verandering, voordat het te laat is.

Literatuurlijst

1. Lijst met afkortingen

Archieven

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis – IISG

2. Primaire bronnen

Primaire bronnen PvdD

Online archief PvdD:

Partij voor de Dieren, 'Partij voor de Dieren. Verkiezingsprogramma 2003' (versie oktober 2003)
<http://dnpprepo.ub.rug.nl/456/1/PvdD.pdf>.

Partij voor de Dieren, 'Statuten' (versie 26 juni 2012)
<https://www.partijvoordedieren.nl/uploads/algemeen/20120626-Statuten-Partij-voor-de-Dieren.pdf>.

Partij voor de Dieren, 'Beginselverklaring' (versie 11 juli 2005)
<https://www.partijvoordedieren.nl/beginselverklaring>.

Partij voor de Dieren, '220X liever voor mens, dier, natuur en milieu. Verkiezingsprogramma Partij voor de Dieren Tweede Kamerverkiezingen 2006' (versie oktober 2006)
https://www.partijvoordedieren.nl/downloads/2014/08/1408630865_Verkiezingsprogramma_2006.pdf.

Partij voor de Dieren, 'Parlementair Jaarverslag Partij voor de Dieren 2006-2007' (22 november 2007)
<https://www.yumpu.com/nl/document/read/20474609/parlementair-jaarverslag-partij-voor-de-dieren>.

Partij voor de Dieren, 'Recepten voor Mededogen en Duurzaamheid. Verkiezingsprogramma Partij voor de Dieren Tweede Kamerverkiezingen 2010' (versie oktober 2010)
<https://www.partijvoordedieren.nl/downloads/verkiezingsprogramma2010.pdf>.

Partij voor de Dieren, 'Statuten' (versie 26 juni 2012)
<https://www.partijvoordedieren.nl/uploads/algemeen/20120626-Statuten-Partij-voor-de-Dieren.pdf>.

Partij voor de Dieren, 'Plan B. Verkiezingsprogramma van de Partij voor de Dieren Tweede Kamerverkiezingen 2017' (versie oktober 2017),
https://www.partijvoordedieren.nl/data/files/2016/12/PvdDVerkiezingsprogrammaTweedeKamerverkiezingen2017_def-0cd09fe5.pdf.

Politieke manifesten PvdD

Marianne Thieme, *De eeuw van het Dier* (Antwerpen 2004).

Marianne Thieme & Ewald Van Engelen, *De kanarie in de kolenmijn* (Amsterdam 2016).

Marianne Thieme, *Groeiend verzet* (Amsterdam 2019).

Overige bronnen

Partij voor de Dieren, ‘Thieme in debat eindverslag informateur: ‘Regeren is vooruitschuiven?’ (versie 12 oktober 2017) <https://www.partijvoordedieren.nl/bijdragen/thieme-in-debat-eindverslag-informateur-regeren-is-vooruitschuiven>.

Partij voor de Dieren, ‘Kerstboodschap Marianne Thieme, voorzitter PvdD’ (versie 22 december 2004) <https://www.partijvoordedieren.nl/nieuws/kerstboodschap-marianne-thieme-voorzitter-pvdd>.

Rob Wijnberg, ‘Waarom de Partij voor de Dieren haar naam moet veranderen’ (versie 22 mei 2014), <https://decorrespondent.nl/1207/waarom-de-partij-voor-de-dieren-haar-naam-moet-veranderen/30935410-ab5056a0>.

Marcel ten Hooven, ‘Activist in de Kamer’ (versie 2 oktober 2019) <https://www.groene.nl/artikel/activist-in-de-kamer>.

Partij voor de Dieren, ‘PvdD komt met Klimaatwet 1.5’ (versie 22 mei 2019) <https://www.partijvoordedieren.nl/nieuws/pvdd-komt-met-klimaatwet-1-5>.

De Partij voor de Dieren, ‘De Partij’ <https://www.partijvoordedieren.nl/organisatie>.

Tom de Boer, ‘Dierenpartij daagt het politieke establishment uit’ (versie 6 januari 2007) <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/dierenpartij-daagt-het-politieke-establishment-uit~b8e2b7b4/>.

De Volkskrant, ‘Dierenpartij daagt het politieke establishment uit’ (versie 6 januari 2007) <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/dierenpartij-daagt-het-politieke-establishment-uit~b8e2b7b4/>.

Simon Otjes, ‘Partij voor de Dieren geeft haar unieke karakter op’ (versie 31 oktober 2012), <https://joop.bnnvara.nl/opinies/partij-voor-de-dieren-geeft-haar-unieke-karakter-op>.

NOS nieuws, ‘Thieme: we hoeven niet per se te reageren’, (versie 2 maart 2017).

NOS Nieuws, ‘Kamerlid stapt uit Partij voor de Dieren en gaat alleen verder’ (versie 16 juni 2019) <https://nos.nl/artikel/2293719-kamerlid-stapt-uit-partij-voor-de-dieren-en-gaat-alleen-verder.html>.

Bart Zuidervaat, ‘Thieme liet haar partij groeien, maar kon scheuring niet voorkomen’ (versie 30 september 2019) <https://www.trouw.nl/politiek/thieme-liet-haar-partij-groeien-maar-kon-een-scheuring-niet-voorkomen~b0dac012/>.

Jelmer Mommers, ‘De gestage opmars van de Partij van de Principes’ (17 maart 2015) <https://decorrespondent.nl/2579/de-gestage-opmars-van-de-partij-van-de-principes/284229011-cbc3b211>.

Primaire bronnen Greenpeace

Nederlandstalig archief IISG

Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG). *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland.

IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, 'Visie – strategie – beleid' (21 april 1995).

IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996).

IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: 'Kaders 1998-2000' (25 september 1997).

IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434 Greenpeace Beweegt, 'uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015'.

IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434 Greenpeace Beweegt, 'uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015'.

Intern archief

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2004' (versie 2 april 2005)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/6148/jaarverslag-2004/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2005' (versie 2 april 2006)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/6139/jaarverslag-2005/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009' (versie 10 juni 2010)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/6137/jaarverslag-2009/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', (versie 31 maart 2011)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/5187/jaarverslag-2010/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011' (versie 27 maart 2012)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1384/jaarverslag-2011/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011' (versie 27 maart 2012)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1384/jaarverslag-2011/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', (versie 28 maart 2013)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1389/jaarverslag-2012/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2013' (versie 1 april 2014)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1394/jaarverslag-2013/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2014' (versie 31 maart 2015)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1402/jaarverslag-2014/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015' (versie 25 april 2016)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1408/jaarverslag-2015/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016' (versie 13 april 2017)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1418/greenpeace-nederland-jaarverslag-2016/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2017' (versie 6 april 2018)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/1424/jaarverslag-greenpeace-nederland-2017/>.

Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2018' (versie 27 juni 2019)
<https://www.greenpeace.org/nl/greenpeace/17448/jaarverslag-greenpeace-nederland-2018/>

Overige bronnen

Kumi Naidoo, 'World Peace Must Start with Environmental Justice' (versie 16 september 2011),
<https://www.commondreams.org/views/2011/09/16/world-peace-must-start-environmental-justice>.

Greenpeace Nederland, 'Geschiedenis' <https://www.greenpeace.org/nl/over-ons/geschiedenis/>.

3. Secundaire literatuur

Baalen, Carla van, Jan Willem Brouwer, Tom-Jan Meeus, Johan van Merriënboer, Joris Oddens en Jan Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019: Natuur, milieu, klimaat* (Amsterdam 2019).

Baalen, Carla van, Jan Willem Brouwer, Tom-Jan Meeus, Johan van Merriënboer, Joris Oddens en Jan Ramakers (red.) *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019: Natuur, milieu, klimaat* (Amsterdam 2019).

Beelen, Tessa van, *Waar een kleine partij groot in kan zijn: De Partij voor de Dieren nader bekeken*, (Scriptie politicologie, Leiden 2015).

Carson, Rachel L., *Silent spring* (Greenwich 1970).

Deveer, Stacy van & Paul Steinberg, *Comparative Environmental Politics* (Massachusetts 2012).

Devos, Carl, *De Kleermakers en de Keizer: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (Gent 2006).

Diamond, Jared, *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed* (London 2005).

Dryzek, John S., *The Politics of the Earth* (Oxford 2013).

- Eckersly, Robyn, *The Green State. Rethinking Democracy and Sovereignty* (London 2004).
- Erwood, Steve (ed.) *The Greenpeace chronicles: 40 years of protecting the planet* (Amsterdam 2011).
- Forester, John & Frank Fischer (red.), *The Argumentative Turn in Policy and Planning* (Durham 1993) 43-76.
- Grift, Liesbeth van de, Hans Rodenburg & Guus Wieman, 'Milieuactivisten in maatpak. De Europeanisering van Greenpeace International (1987-1993)' *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130 (2017) 1, 83-100.
- Hajer, Maarten & Wytse Versteeg, 'A decade of discourse analysis of environmental politics: achievements, challenges, perspectives' *Journal of environmental policy & planning* 7 (2005) 3.
- Harrison, Kevin & Tony Boyd, *Understanding Political Ideas and Movements* (Manchester 2003).
- Heywood, Andrew, *Political Ideologies: An Introduction* (Londen 2017).
- Imig, Doug & Sidney Tarrow (red.) *Contentious Europeans. Protest and Politics in an Emerging Polity* (New York 2001).
- Janse, Maartje, *De Afschaffers. Publieke opinie, organisatie en politiek in Nederland 1840-1880* (Amsterdam 2007).
- Jørrgensen, Marianne W., *Discourse Analysis as Theory and Method* (Londen 2002).
- Katz, Richard S. & Peter Mair, 'Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party' *Party Politics* 1 (1995) 1.
- Keller, E.M., *Re-Constructing Climate Change: Discourses of the Emerging Movement of Climate Justice* (Kingston 2012).
- Knappe, Bart, *Het geheim van Greenpeace* (Linschoten 1993).
- Kramer, Gert Jan, *Energie en Klimaat in de Verkiezingsprogramma's van de Nederlandse Politieke Partijen* (Essay Faculteit Geowetenschappen, Utrecht 2017).
- Otjes, Simon, 'The Hobbyhorse of the Party for the Animals', *Society & Animals* 24 (2016), 383-40.
- Robinson, John, 'Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development' *Ecological Economics* 48 (2004) 4.
- Schinkel, Willem, *De nieuwe democratie: naar andere vormen van politiek* (Amsterdam 2013).
- Singer, Peter, *Animal Liberation* (Londen 2012).

Snow, David A., Sarah A. Soule, Hanspeter Kriesi, Holly J. McCammon, *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements* (Hoboken 2018).

Susanto, Siti Rokmawati, 'The transformation of Greenpeace Strategy in the 1990: from Civil disobedience to Moderate Movement' *Global & Strategic* 1(2007) 2, 1-20.

Wielenga, Friso, Carla van Baalen en Markus Wilp (red.), *Een versplinterd landschap. Bijdragen over geschiedenis en actualiteit van Nederlandse politieke partijen* (Amsterdam 2018).

Wijs, Ivo de, *Groene Vrede: 30 jaar Greenpeace Nederland* (Amsterdam 2009).

Wijs, Ivo de, *Groene Vrede: 30 jaar Greenpeace Nederland* (Amsterdam 2009).

Woodhouse, Keith Mako, *The ecocentrists: a history of radical environmentalism* (New York 2018).

4. Websites

Hoogervorst, Nico & Frank Dietz, Ambities in het milieubeleid: toen en nu (19 mei 2015) https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2015-ambities-in-het-nederlandse-milieubeleid-toen-en-nu_01792.pdf.

Taylor, Matthew & John Bartlett, Fresh wave of climate strikes takes place around the world (27 september 2019) <https://www.theguardian.com/environment/2019/sep/27/fresh-wave-of-climate-strikes-take-place-around-the-world>.

World Commission on Environment and Development, 'Our Common Future' (Versie 1987) <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.

United Nations General Assembly, 'Future we want – Outcome Document' (Versie 27 juli 2012) https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=E.

Koos Schwarts, 'Vette jaren Greenpeace Voorbij (versie 12 januari 1994) <https://www.trouw.nl/nieuws/vette-jaren-greenpeace-voorbij~b9239234/>

Compendium voor de Leefomgeving, 'Ledenaantal particuliere natuur- en milieuorganisaties, 1989 -2015' <https://www.clo.nl/indicatoren/nl128113-ledenaantal-particuliere-natuur--en-milieu-organisaties>.

Arjan Schreuder, 'Hoge hakken en duikpakken' (versie 7 maart 2009) <https://www.nrc.nl/nieuws/2009/03/07/hoge-hakken-en-duikpakken-11693995-a1323565>.

Greenpeace Nederland, 'Klimaatakkoord niet gedragen door milieu-en vakbeweging' (versie 20 december 2018) <https://www.greenpeace.org/nl/klimaatverandering/12649/klimaatakkoord-niet-gedragen-door-milieu-en-vakbeweging/>.

Partij voor de Dieren, 'PvdD komt met Klimaatwet 1.5' (22 mei 2019) <https://www.partijvoordieren.nl/nieuws/pvdd-komt-met-klimaatwet-1-5>.

Bijlage 1. Discoursanalyse PvdD

Kernpunten

Beschaving uit zich immers ook in de wijze waarop mensen met andere levende wezens op deze aarde en met de natuurlijke omgeving in het algemeen omgaan.¹⁸³

Ontwikkelen van een beoordelingskader, waarbinnen alle diergebruik wordt getoetst, inclusief dierproeven.¹⁸⁴

De Partij voor de Dieren beoogt met nadruk geen one-issue partij te zijn. Opkomen voor de zwaksten en de stemlozen betekent concreet opkomen voor dieren, milieu maar zeker ook voor de mens, waarbij de nadruk eveneens zal liggen bij het opkomen voor groepen in de samenleving die tot de zwaksten gerekend moeten worden.¹⁸⁵

De enige nieuwkomer van deze verkiezingen met een nieuw geluid, heeft 220 voorstellen voor een aangenamere samenleving. Waarin mededogen de boventoon voort, waarin het geld minder centraal staat dan de leefomgeving en waarin de toekomst van komende generaties niet letterlijk kopje onder gaat. We moeten niet eindeloos willen streven naar economische groei, maar eerst iets doen aan het feit dat we de enige levende soort zijn die z'n eigen leefomgeving verwoest. We zagen aan de tak waarop we samen zitten. Niet alleen uit hebzucht, maar ook door gebrek aan creativiteit.¹⁸⁶

Een moord kan een nieuwe sociale beweging niet stoppen, net zomin als de reactie op een moord dat zou kunnen. Dieren kunnen erop rekenen dat hun onschuld en lijdzame productie niet blijven bestraft zullen worden met slechte leefomstandigheden en een zeer onredelijk in veel gevallen wreed uitgevoerd doodvonnis. De strijd tegen onrecht en onderdrukking van levende wezens komt in een stroomversnelling. De ontkenning, het weggijken zullen geen stand kunnen houden wanneer meer mensen bewust gemaakt worden van het grote leed dat we buiten ons gezichtsveld een plaats hebben gegeven.¹⁸⁷

We bevinden ons in de voorhoede van een nieuwe sociale beweging. Een beweging die ervoor zal zorgen dat dieren met respect behandeld zullen worden en naar hun natuurlijke aard zullen kunnen leven.¹⁸⁸

Respectvolle omgang met dieren, mensen en de natuur.¹⁸⁹

---

¹⁸³ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2003', 1.

¹⁸⁴ Ibid., 3.

¹⁸⁵ Ibid., 5.

¹⁸⁶ Marianne Thieme, *De eeuw van het Dier*, 9.

¹⁸⁷ Ibid., 69.

¹⁸⁸ Ibid., 72.

¹⁸⁹ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006', 4.

Beleidsbeslissingen zullen onder alle omstandigheden uit moeten gaan van een “no-regret” scenario: zolang de gevolgen van een beleidsbeslissing voor een duurzame samenleving nog niet duidelijk zijn of wanneer zij negatief zullen uitpakken, zien we af van die maatregel.¹⁹⁰

De economie en het sociale leven mogen niet louter beheerst worden door financiële factoren. Om dit proces te stoppen is een meer plantaardig voedingspatroon gewenst.¹⁹¹

Daarnaast zal blijken dat we als partij staan voor een andere manier van denken die de traditionele links/rechtstegenstelling overstijgt.¹⁹²

Juist omdat Nederland op een van de rijkste continenten in de wereld ligt en een van de hoofdveroorzakers van de massale uitstoot van broeikasgassen is, heeft het een extra verantwoordelijkheid om de klimaatverandering aan te pakken.¹⁹³

Het Handvest van de Aarde voortgekomen uit een initiatief van de Verenigde Naties in 1987 dat door tal van natuur-en milieuorganisaties als uitgangspunt wordt gehanteerd, wordt deze doelstelling ander uitgewerkt. De bescherming van de 'levensvatbaarheid, diversiteit en schoonheid van de aarde' wordt in dit handvest als een 'heilige taak' van de mensheid opgevat. In artikel 15 worden respect en mededogen in de omgang met dieren als een aparte doelstelling geformuleerd. Wreedheden tegen door de mens gehouden dieren moeten worden voorkomen en jacht- en vismethoden die 'extreem, langdurig of onnodig lijden veroorzaken', dienen te worden verboden.¹⁹⁴

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vormt samen met de Verklaring van de Rechten van het Dier en het Handvest van de Aarde het praktische uitgangspunt voor de wijze waarop mensen met elkaar, met de dieren en met de natuur behoren om te gaan. Dit uitgangspunt wordt nader uitgewerkt in het Verkiezingsprogramma van de Partij voor de Dieren en bepaalt de politieke opstelling van de partij in actuele kwesties.¹⁹⁵

De Partij voor de Dieren kiest ervoor de aandacht te verleggen door niet een menscentraal programma maar een planeetbreed programma te presenteren. Een programma waarin dieren, natuur en milieu, persoonlijke vrijheid en persoonlijke verantwoordelijkheid centraal staan. Een programma met Recepten voor Mededogen en Duurzaamheid.¹⁹⁶

Groei cijfers gaan zelden over bomen of planten, maar vrijwel altijd over geld. Economische groei lijkt het enige wat het leven nog de moeite waard maakt. Geld is een doel op zichzelf geworden. Economie is niet langer de wetenschap van de verdeling van schaarse goederen en diensten, maar de wetenschap groeimaximalisatie en de wijze waarop het geld verdeeld wordt. De kosten van onze groei- en schuldverslaving zijn hoog. Ten opzichte van 300 jaar geleden heeft Nederland nog maar 15 procent van haar oorspronkelijke biodiversiteit weten te bewaren.¹⁹⁷

---

¹⁹⁰ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 8.

¹⁹¹ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 8.

¹⁹² Ibid., 9.

¹⁹³ Ibid., 10-11.

¹⁹⁴ Partij voor de Dieren, ‘Beginselverklaring’.

¹⁹⁵ Ibid.,

¹⁹⁶ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 4.

¹⁹⁷ Thieme & Engelen, *De Kanarie*, 13.

Maar waar moet je beginnen met die radicale veranderingen? De traditionele politieke partijen gaan er vrijwel zonder uitzondering van uit dat er eerst geld verdiend moet worden voordat immateriële zaken zoals zorg voor elkaar, educatie, een gezonde, natuur, milieu, klimaat en dierenwelzijn serieuze aandacht kunnen krijgen. De bronnen van de kernvoorwaarden voor ons bestaan worden gezien als luxe, geld zijn we gaan zien als noodzaak. Die denkwijze heeft ons in de systeemcrisis gebracht waarin we ons op dit moment verkeren.¹⁹⁸

Zowel de wijze waarop wij mensen omgaan met de ecologie als de wijze waarop wij de economie hebben ingericht vormt een doodlopende weg. Het maakt niet uit of we onze probleemanalyse vanuit ecologisch of vanuit economisch perspectief aanvangen: er is noodzaak tot een radicale koerswijziging en de Partij voor de Dieren wil graag een gidsfunctie vervullen in die koerswijziging. Geen acceptatie of adaptatie van onhoudbare systemen, maar een compleet andere manier van leven. Eén die uitzicht biedt op een aarde die genoeg biedt voor ieders behoefte, maar paal en perk stelt aan de nu ongebreidelde hebzucht.¹⁹⁹

Wij houden ons niet aan de Haagse mores, maar hanteren Haagse instrumenten om aandacht te vragen voor onze doelen, en zien Den Haag en de daar aanwezige media als een uitgelezen mogelijkheid om de publieke opinie te beïnvloeden en daarmee het politieke debat.²⁰⁰

Het is een beproefde methode van uitdagers van de macht: de democratische protocollen en procedures inzetten om aandacht te vragen voor de onderwerpen waar je voor bent opgericht.²⁰¹

Ook wij maken gebruik van de mogelijkheden die het reglement van de Tweede Kamer biedt om aandacht te vragen voor het leed en de schade die mensen bij dieren, natuur en milieu veroorzaken.²⁰²

Wij zijn het 'Plan B' gaan noemen, een totaalvisie voor een geheel andere samenleving en een andere relatie tussen mens, dier en planeet, gebaseerd op radicale systeemkritiek op het bestaande economische model dat groei als de oplossing van al onze problemen ziet en niet als het probleem dat het in wezen is.²⁰³

Onze boodschap is bedoeld voor mensen die voelen dat we als mensheid een radicaal andere koers in moeten slaan een koers die leidt naar een samenleving die niet mens- maar ecogericht is georganiseerd. Ons men georiënteerde wereldbeeld is het probleem, een ecogeorieënterd wereldbeeld is het begin van de oplossing van onze milieuproblematiek.²⁰⁴

Mens en dier zijn gezamenlijk onderdeel van een ecosysteem dat uiterst kwetsbaar is en door het handelen van moderne mens steeds verder wordt beschadigd in wat wetenschappers het antropoceen noemen.²⁰⁵

Een ecogeorieënterd wereldbeeld maakt dat niet alleen zichtbaar maar stelt ons ook in staat om de noodzakelijke stap te zetten van een op dierlijk eiwit gebaseerd voedingspatroon.²⁰⁶

---

¹⁹⁸ Thieme & Engelen, *De Kanarie*, 13.

¹⁹⁹ Ibid., 17-18.

²⁰⁰ Thieme, *Groeiend verzet*, 35.

²⁰¹ Ibid., 60.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Thieme, *Groeiend verzet*, 75.

²⁰⁴ Ibid., 75.

²⁰⁵ Ibid., 76.

²⁰⁶ Ibid., 76.

Het is net zo'n grote omwenteling als de energietransitie die in de huidige klimaatdiscussie zo'n prominente rol speelt en bovendien een die minstens zo'n groot effect heeft op onze uitstoot en vitaliteit van onze planeet als de beëindiging van onze verslaving van fossiele brandstoffen, maar die tot nog toe in de klimaatdiscussie een veel te kleine rol heeft gespeeld. Ten minste een vijfde van onze uitstoot wereldwijd is afkomstig uit de bio-industrie. Minderen of stoppen met vlees eten scheelt dus een slok op een borrel. Het maakt de verbazing over het stilzwijgen van de politiek over onze vleesconsumptie alleen maar groter. Er is een tweede 'groene revolutie' nodig.²⁰⁷

'Politiek gaat over samenwerken, niet over het onderwerpen van tegenstellingen.' Het is een oud verschil herleidbaar tot Max Weber, de negentiende eeuwse grondlegger van de Duitse sociologie. Hij onderscheidde zich in zijn beroemde essay *Politiek* als beroep twee manieren van politiek bedrijven: politiek als kunst van het haalbare en politiek als de kunst van het mogelijke. Bij de eerste vorm van politiek bedrijven hoort een pragmatische conformistische wereldbeschouwing: machtsverwerving om deel te kunnen nemen aan politieke besluitvorming teneinde het leid waartegen wordt gestreden of het goede waarvoor wordt gevochten een beetje dichterbij te brengen. Dat vereist aanpassing van partij en politicus aan de heersende mores, de heersende politieke stijl en de heersende beleidsagenda. Anders zien ze je niet staan en word je niet uitgenodigd voor de onderhandelingstafel. Radicale vergezichten zijn uit den boze in deze vorm van politiek bedrijven, want dat wakkert alleen maar ideologische tegenstellingen aan, polariseert en is daarom niet bevorderlijk voor coalitievorming. Dat is de reden waarom in Nederland alle politieke middenpartijen ideologisch groezelige, technocratische bestuurderspartijen zijn geworden: besmet met compromisisme.²⁰⁸

In de jaren zestig heeft de Amerikaanse politicoloog Frank Parkin dit verschil proberen te duiden onder de noemer instrumentele versus expressieve politiek. Politiek die gericht is op het behalen van conventionele resultaten versus politiek die vooral is gericht op het tot uitdrukking brengen van morele verontwaardiging.²⁰⁹

Mededogen, duurzaamheid, persoonlijke vrijheid en persoonlijke verantwoordelijkheid. De natuur is van niemand en wij hebben de natuur slechts in bruikleen gekregen.²¹⁰

Economische groei is het probleem, niet de oplossing. Dat betekent dat we het zonder enige vorm van volumebeleid niet zullen gaan redden: vervuilende productie en consumptie zullen echt duurder moeten worden gemaakt of simpelweg moeten worden verboden, te beginnen met het afschaffen van de subsidies op elektriciteit voor grootverbruikers, op vliegverkeer en op zeetransport, op grootschalig boeren en goedkoop vlees.²¹¹

Assumpties over natuurlijke relaties

Dieren zijn – evenals mensen – levende wezens met bewustzijn en gevoel en hebben daarom evenals mensen het morele recht op een respectvolle behandeling door de mens. Dit houdt in dat dieren, zowel in het wild levende als gehouden dieren, naar hun eigen aard moeten kunnen

---

²⁰⁷ Thieme, *Groeiend verzet*, 77.

²⁰⁸ Ibid., 80.

²⁰⁹ Ibid., 85.

²¹⁰ Ibid. 106.

²¹¹ Ibid., 130.

leven en niet zonder een noodzakelijk/redelijk doel door de mens in hun welzijn mogen worden aangetast.²¹²

Op tal van punten is dit ecosysteem door de activiteiten van de mens aangetast en uit zijn evenwicht gebracht.²¹³

Het werldecosysteem is bij de huidige welvaart en bevolking al ernstig ontwricht en zal in 2050 nog veel meer ontwricht zijn.²¹⁴

De huidige economie is er vooral op gericht om alles wat onze planeet te bieden heeft zo snel mogelijk te gelde te maken.²¹⁵

Alle levensvormen tezamen maken deel uit van het wereldwijde ecosysteem, dat zich in een natuurlijk, dynamisch evenwicht bevindt. Het leven op aarde is hierdoor niet een vredig paradijs, maar een permanente strijd die bij alle betrokkenen leed veroorzaakt, tot aan de dood toe. De mens is onderdeel van het aardse ecosysteem, maar door zijn mentale ontwikkeling en de daaruit voortgekomen cultuur is hij in staat zijn eigen belangen ten koste van andere levensvormen intensiever en grootschaliger te behartigen dan welke ander levend wezen ook. Door diezelfde mentale ontwikkeling heeft hij echter ook de vrijheid om andere levensvormen alsook zijn eigen soortgenoten in heden en toekomst geen onnodig leed en schade te berokkenen. Dit respect voor de lichamelijke en mentale integriteit van alle levensvormen op aarde vormt de basis voor een meer vreedzame wijze waarop mensen met elkaar, met de dieren en met de natuur in het algemeen kunnen omgaan. Dit respect voor het leven is onder mensen nog in onvoldoende mate ontwikkeld. Dit heeft geleid en leidt steeds opnieuw tot grote ruwheid en onzorgvuldigheid in het gedrag van mensen. Daardoor verdwijnen in hoog tempo natuurgebieden, sterven diersoorten uit, wordt het mondiale ecosysteem zwaarbelast en ontwricht, en worden grote bevolkingsgroepen in hun voortbestaan bedreigd.²¹⁶

Waarom zouden we ons leven ondergeschikt maken aan een hulpmiddel dat een doel op zich is geworden. En vooral, waarom zouden we de bronnen van ons bestaan niet kunnen herontdekken en in ere herstellen? Schone lucht, schoon water, biodiversiteit, natuurlijke rijkdom, een vruchtbare bodem en leven in harmonie met alle bewoners van deze kleine planeet? Laten we beginnen met vast te houden aan onze idealen en weigeren kleingeld te maken van alles wat er echt toe doet.²¹⁷

Als activist kun je ontzettend veel inspiratie putten uit historische voorbeelden die leren dat het handelen en spreken van enkelen inderdaad grote maatschappijveranderingen in gang kunnen zetten. En dat het proces van verandering niet lineair is en dus niet goed met de eenduidige taal van oorzaak en gevolg gevangen kan worden, maar meer weg heeft van het strooien van zaad dat op wonderlijke plekken wortel schiet en op al even wonderlijke wijze vrucht draagt. Ofwel, je weet nooit wie je bereikt, wie je raakt, en je weet nooit wat diegene daarmee doet.²¹⁸

---

²¹² Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2003', 4.

²¹³ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006', 4.

²¹⁴ Ibid., 7.

²¹⁵ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2007', 10.

²¹⁶ Partij voor de Dieren, 'Beginselverklaring'.

²¹⁷ Thieme & Van Engelen, *De kanarie*, 19.

²¹⁸ Thieme, *Groeiend verzet*, 138.

We leven in een ingewikkelde wereld waarin alles met alles samenhangt. Dat kan leiden tot een gevoel van vervreemding: waartegen je strijdt is zo groot, zo ver weg, zo abstract dat je niet weet waar je moet beginnen. Doordat alles met elkaar in verbinding staat, kan trekken aan die ene losse draad die je toevallig in handen hebt gekregen radicale gevolgen aan de andere kant van het tapijt hebben.²¹⁹

Wij maken allemaal deel uit van de great chain of being, zoals de Britse filosoof Arthur Lovejoy het noemde. We maken allemaal deel uit van dat grote metabolische systeem dat we natuur noemen.²²⁰

Actoren

De Nederlandse politiek die enkel op economische groei gefocust is.²²¹ Politieke partijen hebben thema's als natuur, milieu en dierenwelzijn in veel gevallen gedegradeerd tot bijzaak, waaraan de meeste lijsttrekkers slechts weinig aandacht besteden.²²²

Opkomen voor de kwetsbaren in onze samenleving – waaronder dieren – vormt een wezenlijk uitgangspunt van onze beschaving. De Partij voor de Dieren komt op voor de zwaksten, de stemlozen in onze maatschappij: mensen, dieren en milieu.²²³

Natuur en aarde als kwetsbaar ecosysteem.²²⁴

Naar mijn gevoel getuigt het van een enorme lacune in onze beschaving dat we andere levende wezens het recht op rechtsbescherming ontzetten of dat beperken tot situaties die ons goeddunkten. Het is voor mij onbestaanbaar dat het van die willekeur van de mens afhangt of het dier al dan niet rechten heeft. Alleen al om die reden is het concept van de intrinsieke waarde dat de Dierenbescherming in 1985 introduceerde in het kader van de ontwikkeling van een Gezondheids- en Welzijnswet, voor dieren een doorbraak geweest. De te vroeg overleden Peter Eichholtz heeft letterlijk zijn levenswerk gemaakt van het overtuigen van politici van het feit dat dieren een eigen waarde hebben, die geheel los gezien moet kunnen worden van hun nut voor de mens. Met andere woorden: de waarde van dieren is een autonoom gegeven, niet afgeleid van onze belangen.²²⁵

Landbouw. Grote oppervlakten bos, regenwoud en savannen worden vernietigd ten behoeve van landbouwgrond voor de productie van veevoer en het houden van vee.²²⁶

De mens, het enige levende wezen dat welbewust en uit zijn eigen belang zijn eigen leefomgeving blijvend aantast uit overwegingen van kortetermijngewin.²²⁷

Behoud en stimulering van kleinschalige (landbouw)bedrijven, het leefbaar houden van stadsbuurten, dorpen en het platteland.²²⁸

---

²¹⁹ Thieme, *Groeiend verzet*, 139.

²²⁰ Ibid., 139.

²²¹ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2003', 1.

²²² Ibid., 2.

²²³ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2003', 1.

²²⁴ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006'. 4.

²²⁵ Thieme, *De eeuw van het Dier*, 47.

²²⁶ Partij voor de Dieren, 'Verkiezingsprogramma 2006', 6.

²²⁷ Ibid., 7.

²²⁸ Ibid., 8.

De overheid ontwerpt en controleert wetgeving en moet zelf het goede voorbeeld geven. Daarnaast is zij beheerder van maatschappelijke voorzieningen die essentieel zijn voor een goed functionerende samenleving.²²⁹

Waar de andere politieke partijen hun inspanningen goeddeels richten op het behartigen van de kortetermijn belangen van de mens, probeert de Partij voor de Dieren mensen ertoe te bewegen verder te kijken dan alleen het belang van de eigen soort.²³⁰

Natuur en biodiversiteit zijn het kritisch natuurlijk kapitaal van onze samenleving: letterlijk het waardevolste dat we bezitten. De diversiteit aan planten, dieren en ecosystemen heeft immers niet alleen een grote waarde in zichzelf, het is de basis voor ons dagelijks leven.²³¹

De veehouderij is de grote boosdoener.²³²

Kenmerkend voor onze strijd tegen de uitbuiting van dier en planeet is dat we steevast een handelingsperspectief bieden en mensen niet alleen informeren, alarmeren en mobiliseren, maar ze ook op een misstand wijzen waar ze zelf iets aan kunnen doen.²³³

‘Alles van waarde is weerloos’. Dit gaat vooral op voor alles wat het meeste waard is voor het leven: schone lucht, schoon water, een schone bodem, een stabiel klimaat en een harmonieuze omgang tussen alle levende wezens.²³⁴

Vormen van retoriek

Het ecosysteem aarde.²³⁵

We zien grote analogie met de race van marathonloper Noah Bor die in de marathon van Athene startte als “haas in de marathon” om de andere lopers vaart te geven, maar als eerste finishte. De Partij voor de Dieren wil in eerste aanleg zo’n haas in de marathon zijn, die zittende partijen herinnert aan hun verantwoordelijkheid voor een diervriendelijker beleid.²³⁶

‘De vervuiler betaalt’ moet het leidende principe worden en milieuvervuilende subsidies worden afgeschaft.²³⁷

Het beschrijft de inspiratiebron van mijn activisme, bespreekt de overeenkomsten met de politieke afschafferstrategie waarin de Partij voor de Dieren staat, vertelt wat we doen als het even tegenzit, verhaalt van de middelen die we gebruiken om een schijnbaar oppermachtige tegenstander toch klein te krijgen en laat aan de hand van de acties en campagnes van de Partij voor de Dieren zien hoe vasthouden aan je idealen uiteindelijk de meest effectieve politieke strategie is. Invloed weegt zwaarder dan macht. En idealisme is het nieuwe realisme.²³⁸

---

²²⁹ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2010’, 6.

²³⁰ Ibid., 4.

²³¹ Ibid., 13.

²³² Ibid., 13.

²³³ Ibid., 103.

²³⁴ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 4.

²³⁵ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 7.

²³⁶ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2006’, 44.

²³⁷ Partij voor de Dieren, ‘Verkiezingsprogramma 2010’, 8.

²³⁸ Thieme, *Groeiend verzet*, 11.

Dat is de reden waarom in Nederland alle politieke middenpartijen ideologisch groezelige, technocratische bestuurderspartijen zijn geworden: besmet met compromisme.²³⁹

Bijlage 2. Discoursanalyse Greenpeace

Kernpunten

Uitbuiting en overbelasting van de natuur, vervuilende produktietechnieken, onverantwoorde consumptie, overbevolking en agressie bedreigen onze aarde. GPN wil dat er radicaal wordt gebroken met deze ontwrichtende ontwikkelingen en dat de weg naar een gezond evenwicht tussen mens en milieu voortvarend wordt ingeslagen. (...) GPN kiest als onderdeel van een internationale organisatie voor een mondiale aanpak van milieuproblemen. Watervervuiling heeft speciale aandacht; daar ligt van oudsher onze kracht en ons hart.²⁴⁰

Milieuproblematiek is vaak abstract, de oplossingen doorgaans ingewikkeld en op de lange-termijn gericht.²⁴¹

GP is ontstaan als protest tegen kernproeven. In sommige landen speelt GP nog steeds een grote rol in het protest tegen bewapening. In Nederland is deze kant van GP nooit erg belangrijk geweest. Het lijkt zinvol dat GP zich bezighoudt met vrede en oorlog voor zover het milieu daarbij op grote schaal in het geding is. Voor pure bewapeningsvraagstukken is er de vredesbeweging. Als aandachtspunt voor GP komen in aanmerking de massavernietigingswapens (biologische, chemische en kernwapens).²⁴²

Duurzaamheid is een complex, vaag en vaak misbruikt begrip. Voorzichtigheid is geboden bij het gebruik van deze term. In het Brundtland Rapport (1987) werd de term geïntroduceerd. (...) GPI hanteert de volgende definitie: Ecologische duurzaamheid is de lange-termijn leefbaarheid van plaatselijke, regionale en wereldwijde ecosystemen en het handhaven van de biologische en genetische integriteit van die ecosystemen.²⁴³

GPN dient uitstekend op de hoogte te zijn van de ontwikkelingen op de eigen campagneterreinen. Er zal vaker gericht onderzoek moeten plaatsvinden. De in Nederland aanwezige 'kennis-infrastructuur' zal veel vaker, gericht en systematischer moeten worden aangesproken.

De economische expansie van landen in het Zuiden en het Oosten gaat ten koste van het milieu. Men gebruikt daar 'vuile' technologie, omdat ze voor grootschalige projecten te weinig geld hebben om te kunnen investeren in 'schone'. Het gaat hier zowel om puntlozingen als om

---

²³⁹ Ibid., 80.

²⁴⁰ Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG). *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 11.

²⁴¹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 15.

²⁴² IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 19.

²⁴³ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 55.

diffuse lozingen. Bovendien vinden westerse industrieën deze landen gunstig, omdat de milieueisen niet zo hoog de investeringen geringer en de winsten groter zijn.²⁴⁴

De groeiende consumptie op mondiaal niveau zet het milieu verder onder druk. Deze consumptie groeit met name door de snelle toename van de wereldbevolking, onverantwoordelijke consumptie en de sterke groei van de economie in regio's zoals het Verre Oosten en Latijns-Amerika.²⁴⁵

Duurzaam: ontwikkeling die tegemoet komt aan de noden van het heden zonder de behoeftevoorziening van de komende generaties in het gedrang te brengen (zie Brundtland-rapport)²⁴⁶

De hoofddoelstellingen van Greenpeace Nederland:

1. Het in standhouden van de biodiversiteit en het creëren van ruimte voor de ontwikkeling van die biodiversiteit.
2. Het voorkomen – en beëindigen – van de aantasting van de ecosystemen in oceanen, op land, in lucht en water.
3. Het voorkomen en stopzetten van (dreigende) milieurampen.

Greenpeace vindt de vitaliteit van de aarde fundamenteel voor al het leven en strijdt daarom voor een snelle realisatie van een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu.²⁴⁷

In Nederland kiezen we, als onderdeel van een internationale organisatie, voor een mondiale aanpak van milieuproblemen. In activiteiten op zee en water ligt van oudsher onze kracht.²⁴⁸

Activiteiten worden meer met Greenpeace geassocieerd als de thema's een duidelijke relaties hebben met wat ze als 'core business' van Greenpeace wordt gezien: water/zee en dieren. Alleen als we al geruime tijd activiteiten m.b.t. een bepaald thema uitvoeren worden deze onderdeel van de core business. Het publiek hecht dan meer belang aan het feit dat Greenpeace actie onderneemt en waardeert de activiteiten hoger.²⁴⁹

---

²⁴⁴ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, 'Visie – strategie – beleid' (21 april 1995), 4.

²⁴⁵ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, 'Visie – strategie – beleid' (21 april 1995), 4.

²⁴⁶ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, 'Visie – strategie – beleid' (21 april 1995), 35.

²⁴⁷ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, 'Visie – strategie – beleid' (21 april 1995), 12; IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 5; IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: 'Kaders 1998-2000' (25 september 1997), 4; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2004', 6; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 13.; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', 6; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011', 8; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 4.

²⁴⁸ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 5.

²⁴⁹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 15.

Wetenschappers die zich bewust zijn van de maatschappelijke implicaties van hun onderzoek gaan een belangrijke rol spelen in de fundering en geloofwaardigheid van onze boodschap.²⁵⁰

Politici dienen randvoorwaarden te scheppen voor een evenwichtige integratie van milieu en economie, waarbij het milieu voorop staat. Dit moet mede leiden tot het antwoord op de klassieke tegenstelling tussen economie en milieu. Greenpeace:

- Pleit voor groen belasting- en subsidiesysteem en een kostprijs waarin externe kosten zijn verdisconteerd;
- Wil niet dat de overheid ten aanzien van milieu een terugtrekend beleid voert, omdat ngo's niet de rol van de overheid naar het bedrijfsleven kunnen overnemen;
- Ontwikkelt een perspectief – een vernieuwende maatschappijvisie vanuit milieu oogpunt.²⁵¹

In 2004 is gekozen voor vier hoofdthema's, waarop Greenpeace zich de komende vijf jaar richt: klimaatverandering, oerbossen, genetische manipulatie en oceanen.²⁵²

Liefde voor onze planeet: de aarde is uniek en verdient alle inspanning om beschermd te worden tegen vernietiging.²⁵³

Internationaal: campagnes hebben een internationale basis, milieuproblemen houden zich immers niet aan grenzen.²⁵⁴

Oplossingsgericht: Greenpeace laat zien dat er eerlijke duurzame en milieuvriendelijke alternatieven zijn.²⁵⁵

Bovendien willen we zichtbaar, actief en effectief blijven, en met beide benen in de samenleving blijven staan.²⁵⁶

Greenpeace spreekt de verantwoordelijken rechtstreeks aan op hun daden. Zij moeten tenslotte de import van illegaal gekapt hout verbieden, geen giftige stoffen meer in hun producten stoppen, zee reservaten uitroepen en de CO₂-uitstoot drastisch terugdringen.²⁵⁷

Klimaat en energie: alleen efficiënt energiegebruik en schone energiebronnen kunnen gevaarlijke klimaatverandering tegengaan; fossiele brandstoffen zijn vervuilend, kernenergie is gevaarlijk en overbodig.²⁵⁸

Onze campagnes zijn gebaseerd op gedegen onderzoek: we brengen milieuproblemen en de effecten daarvan in kaart. We voeren pas campagne als we ook oplossingen hebben, zoals efficiënt energiegebruik of een wereldwijd netwerk van zeereservaten. Greenpeace laat

---

²⁵⁰ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68
Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 19.

²⁵¹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68
Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: 'Kaders 1998-2000' (25 september 1997), 6.

²⁵² Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2004', 25.

²⁵³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2005', 3.

²⁵⁴ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2005', 3.

²⁵⁵ *Ibid.*, 3.

²⁵⁶ *Ibid.*, 3.

²⁵⁷ *Ibid.*, 25.

²⁵⁸ *Ibid.*, 25.

regelmatig onderzoek uitvoeren door erkende wetenschappelijke instituten als TNO en beschikt zelf over een onderzoekslaboratorium binnen de Universiteit van Exeter in Groot-Brittannië.²⁵⁹

Greenpeace is dáár aanwezig waar het milieuprobleem zich voordoet. Bij de walvissen waarop gejaagd wordt, bij de oerwoudreizen die gekapt worden, op de daken van vervuilende kolencentrales en gevaarlijke kerncentrales.²⁶⁰

Oplossingen aandragen om onze blauwgroene planeet te beschermen tegen vernietiging.²⁶¹

Liefde voor onze blauwgroene planeet. Dit is de motivatie van al ons handelen.²⁶²

Geweldloosheid. Greenpeace is principieel geweldloos, onze acties zijn vreedzaam.²⁶³

Onafhankelijkheid. Greenpeace is politiek en religieus onafhankelijk en accepteert geen giften van bedrijven of subsidies van de overheid.²⁶⁴

Internationaal. Campagnes hebben een internationale basis: milieuproblemen houden zich immers niet aan grenzen.²⁶⁵

Campagnevoeren. Greenpeace dóet iets om een milieuprobleem op te lossen. We combineren onderzoek, lobbywerk, acties, educatie en communicaties in campagnes met een duidelijk milieudoel.²⁶⁶

Betrokkenheid. We zijn met ons hart én ons hoofd betrokken bij de milieuthema's waarvoor we campagnevoeren.²⁶⁷

Oplossings-en resultaatgerichtheid. Greenpeace laat zien dat er oplossingen zijn voor milieuproblemen. Met onze campagnes behalen we concrete resultaten.²⁶⁸

Eerlijke duurzaamheid (equitable sustainability). Iedereen heeft evenveel recht op een schoon en gezond milieu: Greenpeace zet zich in voor een duurzame én eerlijke wereld.²⁶⁹

---

²⁵⁹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 7.

²⁶⁰ Ibid., 7.

²⁶¹ Ibid., 23.

²⁶² Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶⁴ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶⁵ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶⁶ J Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶⁷ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶⁸ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁶⁹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

Onze campagnes zijn gebaseerd op gedegen onderzoek: we brengen milieuproblemen en de effecten daarvan in kaart.²⁷⁰

Greenpeace is dáár aanwezig waar het milieuprobleem zich voordoet. Bij de walvissen waarop gejaagd wordt, bij de oerwoudreuzen die gekapt worden, op de daken van vervuilende kolencentrales en gevaarlijke kerncentrales.²⁷¹

Een vooruitblik op 2009 en verder blijft voor Greenpeace een heikele kwestie: een deel van onze kracht schuilt juist in de verrassing.²⁷²

De campagne klimaat en energie is ook in 2008 onze topprioriteit.²⁷³

Onze campagnes zijn gebaseerd op gedegen onderzoek: we brengen milieuproblemen en de effecten daarvan in kaart. Waar mogelijk dragen we oplossingen en alternatieven aan, zoals ons Energie[r]evolutiescenario dat laat zien dat een schone en klimaatveilige toekomst heel goed mogelijk is.²⁷⁴

Greenpeace lobbyt veelvuldig in haar campagnes.²⁷⁵

Klimaatverandering blijft het grootste milieuprobleem en heeft dus topprioriteit bij Greenpeace.²⁷⁶

We zijn een onafhankelijke organisatie die milieumisstanden aan de kaak stelt door onderzoek, dialoog en directe, geweldloze acties. Greenpeace komt in actie met lef en betrokkenheid. We zetten ons in met lijf en leden om een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu te bewerkstelligen.²⁷⁷

De meerderheid van burgers, bedrijven, overheden en landen deelt één dominante waarde: economische groei. Dat is de maatstaf voor onze welvaart (en de groei daarvan) en voor onze kwaliteit van leven. Economische groei is bijna universeel gedeelde en ideologisch diep verankerde waarde. Het huidige economisch systeem is erop gebaseerd. Maar deze ongebreidelde groei is niet duurzaam en uiteindelijk onhoudbaar. Dit systeem houdt geen enkele rekening met sociale en ecologische kosten van die groei. Of met de behoeften van volgende generaties. Op dit moment gebruiken we met z'n allen 30% meer dan wat de aarde aan natuurlijke hulpbronnen voortbrengt. En dat terwijl de wereldbevolking én de consumptie per hoofd van de bevolking verder doorgroeien. Private ondernemingen kunnen zich publieke goederen toe-eigenen voor minder dan hun reëel maatschappelijke waarde. Maar de kosten van hun onderneming voor de maatschappij dragen ze niet of slechts gedeeltelijk. Dit model van ongebreidelde groei is de structurele oorzaak achter de milieuproblemen waarop Greenpeace campagne voert. Het leidt tot ernstige vervuiling van aarde, water en lucht. Het klimaat verandert, de biodiversiteit wordt vernietigd, natuurlijke hulpbronnen raken uitgeput. En de

---

²⁷⁰ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

²⁷¹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 7.

²⁷² Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 5.

²⁷³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 9.

²⁷⁴ Ibid., 9.

²⁷⁵ Ibid., 9.

²⁷⁶ Ibid., 7.

²⁷⁷ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434 Greenpeace Beweegt, 'uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015', 1.

ongelijkheid in de wereld neemt verder toe; steeds meer mensen hebben onvoldoende toegang tot voedsel en schoon drinkwater. Omdat de oorzaak structureel is, kunnen we niet volstaan met het aanpakken van de gevolgen. ‘business as usual is niet langer acceptabel.’²⁷⁸

Eén ding is duidelijk: als we van A naar B willen komen, moet het huidige systeem veranderen. Hoe komen we tot een groene, duurzame samenleving? En hoe beoordelen we hoever we daarmee al zijn? Om met dit laatste te beginnen: de maatstaf is de ecologische voetafdruk. Die is nu te groot (overschrijdt de draagkracht van de aarde) en wordt in de gewenste groene samenleving neutraal of zelfs positief. Begin- en eindpunt zijn daarmee concreet meetbaar. Tussentijds kunnen we bekijken hoe ver we nog van ons doel verwijderd zijn. En wie of welke factoren (en in welke sectoren) onze ecologische voetafdruk kleiner of juist groter maken. Daaruit kunnen we concluderen welke economische groei en technologische vernieuwing bijdragen aan vergroening en welke juist aan óntgroening. Op basis daarvan kan Greenpeace samen met anderen pleiten voor een duurzaam groeimodel. Een model waarin we alle investeringen zijn gericht op het kleiner maken van onze collectieve ecologische voetafdruk. Wat is nodig voor zo'n ingrijpende omslag in het (economische) denken? Een fair green deal tussen overheid, bedrijfsleven, ngo's en consumenten, zowel nationaal als internationaal. Hoe die er precies uitziet moeten we verder uitwerken. Een mogelijk element is: een reële prijs verbinden aan het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, vervuiling, de uitstoot van broeikasgassen en andere zaken die een duurzame samenleving in de weg staan. Dit kan ook verwerkt worden in de berekening van het bruto nationaal product van een land. Daarnaast zullen ook andere elementen zoals verbodsbepalingen, internationale regelgeving en rechtsbescherming, eerlijke handel, ketenaansprakelijkheid, quoteringen, vergroening van belastingen, betere informatie voor consumenten en andere maatregelen een rol kunnen spelen. Dit alles moet leiden tot andere keuzes en gedrag van burgers, bedrijven, overheden en landen. Keuzes die bijdragen aan de groene duurzame samenleving die we nastreven.²⁷⁹

Om succesvol te blijven moet Greenpeace bewegen en anderen in beweging brengen. Inspelen op kansen en ontwikkelingen. Daarom hebben we in 2010 onze strategie aangescherpt. We blijven doen waar we goed in zijn: wereldwijd spraakmakende campagnes voeren als onafhankelijke milieuorganisatie. We zetten meer in op het mobiliseren van mensen, slim gebruikmakend van social media.²⁸⁰

De noodzaak om campagnes te voeren voor een groene, duurzame samenleving wordt er niet minder op. Integendeel. Dus we gaan onvermoeibaar door, met veel inzet, passie en liefde voor onze kwetsbare blauwgroene planeet.²⁸¹

Greenpeace is een internationale milieuorganisatie die zich inzet voor schone energie, prachtige oerbossen en levende oceanen. In aansprekende en succesvolle campagnes maken we milieuproblemen zichtbaar en bewegen we overheden en bedrijven tot oplossingen. We zijn vernieuwend en creatief, moedig en vasthoudend. Wereldwijd worden we gesteund door drie miljoen donateurs. Greenpeace is volledig onafhankelijk en neemt geen geld aan van overheden of bedrijven.²⁸²

---

²⁷⁸ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434 Greenpeace Beweegt, ‘uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015’, 3.

²⁷⁹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434 Greenpeace Beweegt, ‘uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015’, 3.

²⁸⁰ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 4-5.

²⁸¹ *Ibid.*, 5.

²⁸² *Ibid.*, 7.

Greenpeace wil een ingrijpende omslag in dit economisch systeem. We werken aan een duurzame economie die een reële prijs verbindt aan het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, vervuiling en de uitstoot van broeikasgassen. En die rekening houdt met volgende generaties en de draagkracht van onze aarde.²⁸³

We geloven dat een groene, duurzame samenleving nodig, beter en haalbaar is.²⁸⁴

De groene draad in onze campagnes is het herstellen van een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu.²⁸⁵

Greenpeace begint 2011 met goed nieuws: klimaatverandering kan nog aangepakt worden en als we dat slim doen, is het zelfs goed voor onze economie. Het creëert meer werkgelegenheid en meer innovatie. Onze kansen voor een gezonde planeet voor mens en milieu liggen enkel en al- leen bij een duurzame aanpak.²⁸⁶

In 2010 ontwikkelde Greenpeace Nederland een nieuwe strategie voor de periode tot 2015, met als motto 'Greenpeace beweegt!'. Om ons succes voort te zetten, moeten we zelf in beweging blijven én anderen in beweging krijgen. En inspelen op nieuwe kansen en ontwikkelingen, ons profiel versterken en onze sterke punten nog beter benutten.²⁸⁷

Daarnaast willen we hoop en inspiratie bieden. We brengen meer zichtbare samenhang en langetermijndenken in onze campagnes. We willen meer de dialoog aangaan met mensen uit onze natuurlijke achterban en hen mobiliseren om samen oplossingen te bedenken en te realiseren. Daarbij maken we meer gebruik van de mogelijkheden die de digitale media ons bieden.²⁸⁸

Dit kortetermijndenken gaan we merken: Nederland zakt omlaag op de lijst van Europese landen die investeren in schone energie. We missen de boot qua innovaties en kansen voor groene omscholing en nieuwe werkgelegenheid. Buurland Duitsland doet dat een stuk beter.²⁸⁹

Het voeren van campagnes voor een duurzame samenleving voor iedereen blijft onverminderd nodig.²⁹⁰

We werken aan een duurzame economie die een reële prijs verbindt aan het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, vervuiling en de uitstoot van broeikasgassen. En die rekening houdt met volgende generaties en de draagkracht van onze aarde.²⁹¹

---

²⁸³ Ibid., 7.

²⁸⁴ Ibid., 7.

²⁸⁵ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', 9; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011', 4; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2013', 6; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2014', 6; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 6; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 6.

²⁸⁶ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', 17.

²⁸⁷ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', 44.

²⁸⁸ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', 45.

²⁸⁹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011', 3.

²⁹⁰ Ibid., 3.

²⁹¹ Ibid., 5.

We geloven dat een groene, duurzame samenleving nodig, beter en haalbaar is.²⁹²

Als internationale organisatie richt Greenpeace zich op die gebieden waar de milieuproblemen het grootst zijn.²⁹³

Het klimaat had duidelijk lak aan wat klimaatsceptici – en sommige media – beweren en deed van zich spreken.²⁹⁴

Greenpeace wil dat de zorg voor mensen en de natuur vooropstaat.²⁹⁵

De strijd gaat door. Dit gaat om het behoud van onze planeet.²⁹⁶

Greenpeace-beweging die steeds groter, effectiever, slimmer en mensmoediger wordt.²⁹⁷

2016 was -wederom- een heftig jaar voor mens en natuur door grootschalige schending van mensenrechten, vernietiging van leefgebieden en steeds meer (CO₂-) vervuiling.²⁹⁸

De energierevolutie is niet te stoppen, daar zijn we van overtuigd.²⁹⁹

De Nederlandse, Europese en uiteindelijk wereldeconomie moet radicaal anders worden ingericht, zodat schone energie, een andere invulling van de voedselvoorziening -minder vlees, meer plantaardig-, de belangen van burgers en een veilig klimaat boven de kortetermijnwinsten van een paar bedrijven worden gesteld.³⁰⁰

We geloven dat een groene, duurzame wereld nodig, beter en haalbaar is. Voor die verandering moeten we de huidige status quo doorbreken.³⁰¹

Het tegengaan van ernstige klimaatverandering en de transitie naar schone, eerlijk geproduceerde en duurzame energie blijft de hoogste prioriteit voor Greenpeace Nederland.³⁰²

We worden gedreven door liefde voor onze blauwgroene planeet. We willen mens en milieu beschermen tegen vervuiling en vernietiging. Vol energie richten we ons op resultaat: er zijn oplossingen voor milieuproblemen en die proberen we zo snel mogelijk te bereiken.³⁰³

Het tegengaan van ernstige klimaatverandering en de transitie naar schone en duurzame energie die toegankelijk is voor iedereen blijft de hoogste prioriteit voor Greenpeace Nederland.³⁰⁴

---

²⁹² Ibid., 5.

²⁹³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011', 6; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2013', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2014', 9; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 4; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 6.

²⁹⁴ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 3.

²⁹⁵ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 4.

²⁹⁶ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2013', 3.

²⁹⁷ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 4.

²⁹⁸ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 3.

²⁹⁹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 4.

³⁰⁰ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2017', 3.

³⁰¹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2017', 4; Greenpeace Nederland, 'jaarverslag 2018', 7.

³⁰² Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2017', 6.

³⁰³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2018', 7.

³⁰⁴ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2019', 9.

Wij blijven campagne voeren om fossiele brandstoffen in de grond te laten en als samenleving een eerlijke omslag te maken naar een groene toekomst draaiend op duurzame energie.³⁰⁵

Assumpties over natuurlijke relaties

Uitbuiting en overbelasting van het milieu, vervuilende produktietechnieken en onverantwoorde consumptie bedreigen onze aarde. GPN wil dat er radicaal wordt gebroken met deze ontwrichtende ontwikkelingen dat de weg naar een gezond evenwicht tussen mens en milieu voortvarend wordt ingeslagen. Industrie, politiek en consumenten zijn verantwoordelijk voor de balans tussen menselijke activiteiten en ‘natuurlijke’ ontwikkeling.³⁰⁶

De kwaliteit van het milieu verslechtert in hoog tempo. Ten eerste wordt de biodiversiteit steeds verder aangetast. Door de mens dreigt binnen driekwart eeuw de helft van tientallen miljoenen soorten dieren en planten te verdwijnen. Ten tweede zet de vervuiling van het milieu met giftige, slecht afbreekbare stoffen door. De economisch expansie van landen in het Zuiden en het Oosten gaat ten koste van het milieu. Bij grootschalige projecten ontbreken daar de financiën voor schone technologie. Ten derde neemt het risico op mondiale milieurampen toe. Met name als gevolg van het versterkt broeikaseffect (klimaatverandering) en verouderde nucleaire centrales. Tenslotte zet de groeiende consumptie op mondiaal niveau het milieu verder onder druk. De snelle toename van de wereldbevolking, onverantwoordelijke consumptie en de sterke groei van de economie in het Verre Oosten en Latijns-Amerika zijn hier met name debet aan.³⁰⁷

Greenpeace vindt de vitaliteit van de aarde fundamenteel voor al het leven en strijdt daarom voor een snelle realisatie van een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu.³⁰⁸

Greenpeace vindt de vitaliteit van de aarde fundamenteel voor al het leven en strijdt daarom voor een snelle realisatie van een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu.³⁰⁹

Maar helaas, in Kopenhagen werd duidelijk dat – net als bij andere wereldleiders – politieke en economische belangen zwaarder wegen dan de toekomst van onze aarde.³¹⁰

Greenpeace is een internationale milieuorganisatie die door onderzoek, overleg en acties werkt aan een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu.³¹¹

De mens leeft op te grote voet. Op dit moment gebruiken we wereldwijd 50 procent meer dan wat de aarde aan natuurlijke hulpbronnen voortbrengt. Aarde, water en lucht worden vervuild. Bedrijven en overheden geven nog te vaak de voorkeur aan snel economisch gewin.³¹²

---

³⁰⁵ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2019’, 9.

³⁰⁶ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 16.

³⁰⁷ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 7.

³⁰⁸ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2004’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2006’, 5, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 13; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 6; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 8; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag’ 2012, 4.

³⁰⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2008’, 7.

³¹⁰ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 4.

³¹¹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 12.

³¹² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 7; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 5 Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2012’, 4; Greenpeace Nederland, ‘jaarverslag 2013’, 5; Greenpeace Nederland,

Het klimaat verandert, biodiversiteit neemt af, natuurlijke hulpbronnen raken uitgeput. De structurele oorzaak ligt in een economisch systeem dat zich publieke goederen toe-eigent voor minder dan hun reële maatschappelijke waarde. En die kosten afwentelt op de maatschappij, de natuur en de toekomst.³¹³

We willen oplossingen stimuleren die leiden naar een groene, duurzame samenleving in 2050.³¹⁴

Er is hard wetenschappelijk bewijs dat een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu snel hersteld moet worden. We zoeken daarom niet het compromis, maar snelle verduurzaming.³¹⁵

Ondanks dat we op veel plekken in de wereld wantoestanden signaleren waarbij het milieu het onderspit delft, zijn er gelukkig kleine en grote milieuwinsten te melden.³¹⁶

Greenpeace wil dat de zorg voor mensen en de natuur vooropstaat.³¹⁷

Overstromingen, droogtes, onbeheersbare bosbranden, orkanen, het wegsmelten van ijs op de Noordpool ... Keer op keer blijken onze menselijke berekeningen klimaatverandering te onderschatten.³¹⁸

Greenpeace wil dat de zorg voor mensen en de natuur vooropstaat. We werken aan een duurzame economie die een reële prijs verbindt aan het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, vervuiling en de uitstoot van broeikasgassen. En die rekening houdt met volgende generaties en de draagkracht van onze aarde.³¹⁹

Onze aarde is nog te redden. We kunnen nu nog een nieuwe balans vinden tussen mens en omgeving. Maar we hebben zo'n verschrikkelijke haast. Nog veertien jaar om een CO₂-vrije economie en leefomgeving uitgedacht en deels ingevoerd te krijgen. Zo niet, dan zijn te veel processen na 2030 onomkeerbaar, waaronder de verandering van het klimaat. Maar ook de verdwijnende diersoorten en planten, de ontbossing, de vervuilde, leeggeviste oceanen en het teveel aan gif in eten en producten. Miljoenen mensen raken op drift omdat ze in hun levensbestaan bedreigd worden en hun kinderen een veilige toekomst willen bieden.³²⁰

Een prachtige start als nieuwe directie van deze bijzondere organisatie, maar zelf actievoeren is slechts een voorbeeld van onze taken. Aangezien er steeds minder tijd is om een evenwicht tussen de mens en haar planeet te realiseren, trekken we als directie alles uit de kast. In feite

---

'Jaarverslag 2014', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 5.

³¹³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2010', 7.

³¹⁴ Ibid., 9.

³¹⁵ Ibid., 10.

³¹⁶ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2011', 3.

³¹⁷ Ibid., 5.

³¹⁸ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 3.

³¹⁹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2013', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2014', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 5.

³²⁰ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 3.

doen we wat onze duizenden supporters op hun manier ook doen: knokken voor een leefbaar milieu. In Nederland en in talloze landen wereldwijd.³²¹

Als wereldwijde organisatie richt Greenpeace zich op het oplossen van de belangrijkste milieuproblemen van deze tijd. Het onafhankelijke onderzoeksinstituut Stockholm Resilience Centre heeft negen belangrijke limieten geïdentificeerd, planetaire grenzen genoemd, die, als ze overschreden worden, plotselinge of onomkeerbare milieuveranderingen tot gevolg hebben. **Twee planetaire grenzen**, biodiversiteitsverlies en klimaatverandering, zijn in een kritieke fase beland en vormen de basis van onze doelen. Daarnaast identificeerden we twee andere inzichten die tot nog toe een groenere, vreedzamere toekomst voor de wereld in de weg staan.³²²

Als wereldwijde organisatie richt Greenpeace zich op het oplossen van de belangrijkste milieuproblemen van deze tijd: klimaat- verandering en biodiversiteitsverlies. We hebben de afgelopen decennia mooie campagnes gevoerd en prachtige overwinningen behaald. Maar dat is niet genoeg. We mogen dan wel campagnes winnen, we verliezen de planeet. Toch is er nog hoop, en als we die echt willen benutten, moet onze impact in de wereld groter en krachtiger worden. Met de nieuwe driejarenstrategie (2019-2021) maakt Greenpeace Nederland keuzes om scherper aan de wind te zeilen om zo de mensheid op haar planeet te laten passen. We hebben haast met onze ambities.³²³

Actoren

Industrie, politiek en consumenten zijn verantwoordelijk voor de balans tussen menselijke activiteiten en ‘natuurlijke’ ontwikkeling. GPN wil dat schone technologieën en produktietechnieken wereldwijd worden toegepast en verder ontwikkeld. GPN constateert een ongelijke ontwikkeling tussen Noord en Zuid enerzijds en tussen West en Oost anderzijds. De overdracht van kennis, technologie en geld is daarom een noodzakelijke voorwaarde voor schone produktie. GPN bestrijdt vervuiling aan de bron; de industrie is ons vertrekpunt. Op de politiek (als regelaar van het algemeen belang) oefent GPN directe en publieke druk uit. Zo nodig benadert GPN ook consumenten om de pressie op industrie en de politiek te verhogen.³²⁴

Het maatschappelijk bewustzijn dat het zorgelijk met het milieu gesteld is, is groot. En de oplossing is niet altijd eenvoudig en zelden een kortetermijnzaak. Bij de industrie bestaan er grote weerstanden tegen veranderingen. Mensen voelen zich dan ook machteloos om de milieuproblemen fundamenteel aan te pakken. Dit leidt tot struisvogelgedrag: het zal allemaal wel erg zijn, maar ik merk er toch betrekkelijk weinig van. Het besef dringt onvoldoende door hoe milieuvervuiling al ingrijpt in ons leven en hoe ernstig de gevolgen zijn, met name voor de volksgezondheid. Veel is nog onbekend, en wat we bekend is bereikt het publiek nog onvoldoende. Daarom is het essentieel dat GP zich richt op het aanschouwelijk maken van niet allen de problemen en de veroorzakers, maar juist ook van de gevolgen en de mogelijke oplossingen.³²⁵

Mensen voelen zich niet graag machteloos en wanneer ze in de persoonlijke levenssfeer een steentje bij kunnen dragen aan een schoner milieu zijn ze daartoe bereid. De Nederlandse

---

³²¹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2016’, 3.

³²² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2017’, 4.

³²³ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2018’, 7.

³²⁴ Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland, 11.

³²⁵ Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG). *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 15.

overheid speelt in op dit gevoel met de slogan: 'Een schoner milieu begint bij jezelf'. Uit onderzoek blijkt dat consumenten bereid zijn milieuvriendelijke producten te kopen, mits er sprake is van een gering prijsverschil met traditionele produkten. Een minderheid is hiertoe zelfs bereid bij een aanzienlijk prijsverschil.³²⁶

Het nastreven van economische groei in het voormalige Oostblok en het Zuiden zal op grote schaal ten koste gaan van het milieu. Na de val van de Berlijnse Muur en de chaotisch verloopende veranderingen in het Oostblok is het kapitalistische systeem overal ter wereld het dominerende economische systeem geworden. De GATT, die protectionistische barrières tegen de vrijhandel slecht en geen milieuregels stelt speelt daarin een belangrijke rol. Oost en Zuid zullen met kracht streven naar economische groei en welvaart en een inhaalmanoeuvre ten opzichte van de meer geïndustrialiseerde landen. Dit betekent dat de betrokken overheden milieuzorgondergeschikt zullen maken aan economische groei, te meer daar de geavanceerde schone technologie in handen is van ondernemingen uit de OECD-landen. Deze technologie zal voorlopig veelal nog te duur zijn in Oost en Zuid. Bovendien hebben ondernemingen er vooralsnog geen belang bij in Oost en Zuid te investeren in schone technologie, vanwege het instabiele politiek-economische klimaat en de achterstand op het gebied van hoogwaardig, gespecialiseerd onderwijs.³²⁷

Consumentenvoorlichting en acties waaraan het publiek direct kan meewerken, behoren niet tot de hoofdtaken van GP. Andere (milieu)organisaties (Milieudefensie, Consumentenbond) vervullen daarin een belangrijke rol. Toch bestaat GP bij de gratie van een groot publiek. Dat publiek is ons fundament en dient ook zodanig te worden beschouwd.

- a. GP kan de publieke opinie mobiliseren. GP-activiteiten kunnen publieke verontrusting en verontwaardiging creëren en voeden, waardoor industrie en politiek onder druk worden gezet.
- b. Het publiek is belangrijk als maatschappelijk (de macht van het getal) en financieel draagvlak. GP is geheel afhankelijk van donaties en giften van het publiek. GPN streeft de laatste jaren naar een vaste basis van de zogenaamde 'kwalitatieve' donateurs. Dat wil zeggen: geen eendagsvliegen, maar trouwere donateurs die gemiddeld hogere donaties geven. Het is evenwel belangrijk om de macht van het getal niet te laten ondersneeuwen; GPN moet een grote milieuorganisatie blijven.
- c. Het publiek is belangrijk als consument en/of deelnemer aan GP-activiteiten. De behoefte om 'zelf iets aan het milieu te doen' is groot. Mede daarom ontplooit GPN de laatste jaren vaker activiteiten waaraan een groot publiek kan deelnemen. Toch streeft GPN er niet naar een typische consumentgerichte organisatie te zijn. GPN wil het publiek waar nodig en waar dat past in de campagnestrategie oproepen om te leveren. GP acht nadrukkelijk de consument niet in eerste instantie verantwoordelijk voor milieuschadelijke productieprocessen, maar erkent dat de consument wel medeplichtig is (gemaakt) aan milieuvervuiling. De consument draagt wel degelijk medeverantwoordelijkheid voor oplossing van milieuproblemen. Pas wanneer industrie en politiek zich inzetten voor schone produkten voor een redelijke prijs, heeft de consument een reële keuzemogelijkheid. Dan zet GPN zich actief in voor promotie van milieuvriendelijkste optie. GPN streeft er nadrukkelijk niet naar een soort

---

³²⁶ Ibid., 16.

³²⁷ Ibid., 18.

‘milieusupermarkt’ te worden, waar iedereen met alle vragen over milieuzaken terecht kan.³²⁸

Met name in het geïndustrialiseerde Westen is het milieu op vrijwel alle politieke en ambtelijke niveaus doorgedrongen. Zowel wat beleidsontwikkeling betreft als beleidsuitvoering.³²⁹

In de politiek prevaleren economische belangen boven milieubelangen. De klassieke tegenstelling tussen milieu en economie is nog springlevend en gerevitaliseerd door de recessie van de laatste jaren. Hoe meer consumptie, hoe meer groei, des te meer afval en milieubelasting. Het ontbreekt de politiek aan een visie op de integratie van het milieu en economie en – in het verlengde daarvan – aan een uitgewerkt industriebeleid dat recht doet aan beide aspecten.³³⁰

De industrie zet de overheid steeds sterker onder druk om de regelgeving ten aanzien van het milieu te versoepelen. Dat kan zij doen omdat de macht van de multinationals groter wordt. Deze hebben inmiddels zestig procent van de wereldhandel in handen. De overheid geeft toe aan de industrie waardoor alleen die gebieden en soorten beschermd worden die economisch van gering belang zijn. De industrie dringt alleen aan op maatregelen als daarmee haar ‘eigen belang’ veilig wordt gesteld. De industrie (met name multinationale ondernemingen) temporiseert een doorbraak naar de invulling van ‘schone’ technologieën.³³¹

Het is van levensbelang voor Greenpeace dat de organisatie breed en diep geworteld is in de samenleving. Greenpeace moet stevig maatschappelijk draagvlak creëren. Greenpeace doet dat door het aan de kaak stellen van de aantasting van het milieu. Het publiek wordt tot medegetuige gemaakt van de praktijken van milieuvervuilers en exploitanten van natuurlijke hulbronnen ‘op heterdaad’. Greenpeace wijst de verantwoordelijken aan.

De politiek/overheid – als hoeder van het algemeen belang – is voor Greenpeace het aanspreekpunt inzake milieubeleid, wetgeving en handhaving van de wet op milieugebied, zowel nationaal als internationaal. Ook de politiek heeft maatschappelijk draagvlak nodig. Daarom zorgt Greenpeace ervoor dat milieuonderwerpen ‘gaan leven’. Dan kan de politiek – de politicus rechtstreeks worden aangesproken en worden overtuigd of bestreden. Volgens Greenpeace dienen politici randvoorwaarden te scheppen voor een evenwichtige integratie van milieu en economie, waarbij het milieu voorop staat. Dit moet mede leiden tot het antwoord op de klassieke tegenstelling tussen economie en milieu.³³²

---

³²⁸ Internationaal Archief voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (hierna: IISG). *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 22.

³²⁹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 5.

³³⁰ *Ibid.*, 6.

³³¹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 6-7. IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 8.

³³² IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68 Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Greenpeace Nederland, ‘Visie – strategie – beleid’ (21 april 1995), 20.

Het is de industrie (met name de multinationals) die tot gedragsverandering moeten worden gebracht. Ze zijn over het algemeen hiertoe pas geneigd onder publieke druk. Greenpeace heeft hierbij altijd een belangrijke rol gespeeld.³³³

Maatschappelijke organisaties kunnen belangrijk zijn voor Greenpeace. Zij hebben grote en gerichte invloed op de politiek en op – een deel van – de industrie. Waar nuttig, en rekening houdend met imago, worden gelegenheidsallianties aangegaan.³³⁴

De Nederlandse overheid voert een terugtrekkend milieubeleid. Ze lijkt tevreden met de behaalde resultaten. Ze wacht op het spel der maatschappelijke krachten, zoals industrie, consument en milieubeweging, onder het mom van eigen verantwoordelijkheid en de noodzaak tot ‘zelf- of marktregulering’. De overheid kiest voor bescheiden stappen en loopt daarbij vast in ingewikkelde en moeilijk te controleren regelgeving.³³⁵

Het bedrijfsleven is beperkt geïnteresseerd in consequenties van vervuilende activiteiten. De aansprakelijkheidsregeling voor milieuschade heeft nauwelijks handen en voeten. Door ‘greenwashing’ ontstaat een diffuus beeld en worden kostbare maatregelen vooruit geschoven. Het bedrijfsleven verliest door het terugtrekken van de overheid zekerheden bij lange termijn-investeringen en komt onder grotere druk te staan van kritische consumenten, soms gemobiliseerd door Ngo’. Daarbij opereert menig ngo, net zoals het bedrijfsleven, internationaler dan overheden. Onder de noemer sociaal verantwoord ondernemen groeit zodoende de wens van het bedrijfsleven om in dialoog – en zo mogelijk in onderhandeling te treden met ngo’s.³³⁶

Politiek blijkt mondiaal onvermogen of traag in het adequaat adresseren van ecologische crises (bijv. Kopenhagen). Met liberalisering, privatisering en deregulering als dominante waarden, bestaat centraal overheidsbeleid uit afspraken (convenanten) en indirecte stimulering (fiscaal) ten koste van directe invloed via wet- en regelgeving. Het overheidsappèl op de ‘eigen verantwoordelijkheid’ van burgers en bedrijven conflicteert met het stellen van ecologische grenzen aan ons economisch handelen en met de noodzaak van meer sturing. De Nederlandse samenleving wordt steeds individualistischer. Ontzuiling en onthechting betekenen ook dat oude loyaliteiten verdwijnen en nieuwe ontstaan. Mensen maken keuzes naar eigen inzicht en binden zich niet meer lange tijd aan merken en organisaties.³³⁷

Het klimaatprobleem is op te lossen, als politici, bedrijven en burgers dat willen.³³⁸

De aarde blijft maar opwarmen: gletsjers en ijskappen krimpen in hoog tempo. Een van de boosdoeners is de kooldioxide-uitstoot van kolencentrales.³³⁹

---

³³³ Ibid., 20.

³³⁴ Ibid., 21.

³³⁵ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68
Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: Kaders 1997-99 (sept. 1996), 8.

³³⁶ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Personeel en Organisatie, inventarisnummer 68
Algemene beleidsdocumenten van Greenpeace Nederland: ‘Kaders 1998-2000’ (25 september 1997), 25.

³³⁷ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2434
Greenpeace Beweegt, ‘uitwerking strategie Greenpeace Nederland 2010-2015’, 9.

³³⁸ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2007’, 3.

³³⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2004’, 34.

We besluiten wel tot een sterke focus op internationale milieuproblemen, een sterkere samenhang tussen de campagnes en campagnes die op resultaten en oplossingen zijn gericht.³⁴⁰

In elke campagne lobbyt Greenpeace om de belangrijkste betrokkenen – politici, nationale en internationale organisaties, bedrijven – te overtuigen van de ernst van bepaalde milieuproblemen en van de oplossingen.³⁴¹

We schrijven brieven, voeren gesprekken met politici en andere stakeholders. Regelmatig bundelen we krachten met andere niet-gouvernementele organisatie, lokale bewoners of andere directbetrokkenen. Als praten met bedrijven en overheden geen resultaat oplevert, voert Greenpeace – altijd geweldloos – actie. Greenpeace wil dáár aanwezig zijn waar het milieuprobleem is.³⁴²

We willen betrokken politici, organisaties en bedrijven overtuigen van de urgentie van milieuproblemen en -oplossingen. Zij zijn tenslotte degenen die schone energie mogelijk moeten maken, illegale visvangst een halt toeroepen en gifvrije cosmetica produceren.³⁴³

Greenpeace wil dat overheden en bedrijven hun beleid zodanig wijzigen, dat het milieu beschermd wordt.³⁴⁴

We willen betrokken politici, organisaties en bedrijven overtuigen van de urgentie van milieuproblemen en oplossingen. Zij zijn tenslotte degenen die schone energie mogelijk moeten maken, zeereservaten instellen en de handel in illegaal hout moeten verbieden. Greenpeace herinnert hen zo vaak mogelijk aan die verantwoordelijkheden.³⁴⁵

Voor Greenpeace en duizenden andere organisaties was 2009 het jaar van ‘Kopenhagen’. Daar moest het gebeuren. De klimaatop had dé kans om politici de goede kant op te duwen: maak eindelijk harde afspraken om ons klimaat te redden! Miljoenen mensen over de hele wereld zetten zich in voor hetzelfde doel. Een eerlijk ambitieus en bindend akkoord. Onze gedrevenheid was groot, maar het ging ook ergens om. Onze toekomst stond op het spel.³⁴⁶

Omvallende banken kregen bijna achteloos miljardensteun. Maar armere landen die dreigen te bezwijken door de klimaatcrisis moeten het doen met een Europese fooi.³⁴⁷

Ook regeringsgebouwen en conferentiezalen kunnen plaats van een milieumisdrijf worden.³⁴⁸

Terwijl de politiek ons voorlopig weinig hoop geeft, zien steeds meer bedrijven de kansen voor duurzaamheid wél. Unilever, Philips, TNT en Eneco bijvoorbeeld willen een beter klimaatbeleid en zetten meer dan voorheen in op duurzaamheid. Een aantal bedrijven heeft zich verenigd in de Groene Zaak.³⁴⁹

---

³⁴⁰ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2005’, 7.

³⁴¹ Ibid., 25.

³⁴² Ibid., 25.

³⁴³ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2006’, 7.

³⁴⁴ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2008’, 9.

³⁴⁵ Jaarverslag 2008, 9.

³⁴⁶ Jaarverslag 2009, 4.

³⁴⁷ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2009’, 4.

³⁴⁸ Ibid., 6.

³⁴⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 4.

Te vaak is druk op bedrijven nog nodig. Zo voerden we in 2010 een innovatieve campagne in meer dan twintig landen.³⁵⁰

We pleiten voor een duurzame maatschappij, die andere keuzes en ander gedrag van burgers, bedrijven en overheden stimuleert en bevordert. We geloven dat een groene, duurzame samenleving nodig, beter en haalbaar is.³⁵¹

Greenpeace wil dat overheden en bedrijven hun beleid zodanig wijzigen dat het milieu beschermd wordt.³⁵²

We werken graag samen met bondgenoten als dat bijdraagt aan het behalen van resultaten, maar zonder concessies te doen aan onze onafhankelijkheid of aan onze milieueisen.³⁵³

We maken milieumisstanden en -schandalen zichtbaar om druk uit te oefenen op de beleidsmakers.³⁵⁴

Iedereen kan op zijn of haar manier bijdragen aan een groene, duurzame samenleving. Samen met anderen kunnen we grote veranderingen teweegbrengen. Greenpeace wil mensen mobiliseren om een betere wereld mee te maken.³⁵⁵

Het stimuleren van schone energie is vooral opgepikt door sommige gemeenten en bedrijven, verenigd in de ‘Groene Zaak’, en door betrokken burgers. Helaas volgt het Nederlandse kabinet deze trend niet.³⁵⁶

Ons onderzoeksrapport ‘Who is holding us back’ toont aan dat de invloed van grote klimaatvervuilende bedrijven als Shell vooralsnog te machtig was.³⁵⁷

Staatssecretaris Bleker gaf Greenpeace na onze acties op de Klaverbank gelijk. Mooi natuurlijk, maar gaat hij dat in 2012 ook bevechten in Brussel? En worden de Europese fabrieksschepen verboden die nu de kusten van Afrika leegvissen? We zullen het zien komend jaar.³⁵⁸

Om maar niet te spreken van Shell, dat ondanks handtekeningen van ruim twee miljoen mensen – nog – niet wil stoppen met zijn rampzalige plan om olie te boren in het Noordpoolgebied. Naast het gevaar voor een uniek natuurgebied versnellen de boringen de destructieve cirkel van fossiele energie, CO₂-uitstoot en klimaatverandering.³⁵⁹

Ons werk werpt vruchten af, bedrijven blijken uiteindelijk gevoelig voor onze argumenten en acties.³⁶⁰

---

³⁵⁰ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 4.

³⁵¹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 7; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2013’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2014’, 5; Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2015’, 5; Greenpeace Nederland, ‘jaarverslag 2016’, 5.

³⁵² Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2010’, 10.

³⁵³ Ibid., 10.

³⁵⁴ Ibid. 10.

³⁵⁵ Ibid., 10.

³⁵⁶ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 3.

³⁵⁷ Ibid., 3.

³⁵⁸ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2011’, 3.

³⁵⁹ Greenpeace Nederland, ‘Jaarverslag 2012’, 3.

³⁶⁰ Ibid., 3.

De grote wens van Greenpeace is om supporters op allerlei manieren te betrekken bij onze missie: vanuit hun eigen levensstijl, als vrijwilliger, door het steunen van onze acties of door ons geld te schenken. Ik hoor mensen soms verzuchten: “Wat kan ik er dan aan doen?” Zo veel! De aarde heeft ons nodig en, zoals in dit jaarverslag te lezen valt, kunnen wij samen verschil maken!³⁶¹

De Arctic 30 mogen dan met een amnestieregeling vrij zijn gekomen, ons recht op vreedzaam protest is in Rusland niet erkend. De Nederlandse overheid deed dit wel, maar sommige Nederlandse bedrijven waren meer te horen over hun angst voor het verslechteren van de handelsrelaties dan over het elders bevorderen van democratische verhoudingen. En alhoewel Shell voor het tweede jaar achter elkaar heeft besloten om zelf niet te gaan boren op de Noordpool, heeft het bedrijf zijn steun aan Gazprom, dat gewoon doorgaat met boren, niet ingetrokken. Onze aandacht mag dus niet verslappen.³⁶²

Kom op overheden, bedrijven en burgers – investeer in schone energie! Word energiezuinig en schoon. Dat schept banen en een veilige toekomst. Stop met de vervuilende energie van fossiele brandstoffen. Kijk maar hoe Shell Curaçao en de Nigerdelta achterliet... Kijk naar Groningen! Help ons de Noordpool beschermen tegen Shell en Gazprom. Het blijft moeilijk om hierover in de Verenigde Naties, in Europa en in Nederland harde afspraken te maken die de opwarming van de aarde echt onder twee graden zullen houden. Het SER-akkoord is voor ons een halfvol glas. Het blijkt nog veel taaier om alle verschillende partijen zich ook in de praktijk aan hun al gemaakte afspraken te houden. Voor Greenpeace is dit een zaak van democratisch fatsoen. Als bedrijven en overheden zaken met ons doen, moeten ze afspraken ook echt nakomen. Doen ze dat niet, dan verliezen wij en onze achterban het vertrouwen in hen.³⁶³

Dit kan allemaal anders: indien wij – als consumenten, bedrijven en burgers – besluiten om te leven binnen de grenzen van wat onze planeet kan dragen, dan kunnen we als mensheid overleven. Zo niet, dan winnen de kakkerlakken op het land en de kwallen in de oceanen. We kunnen nu het tij nog keren. Daar werken de Greenpeace-collega's, -vrijwilligers en -supporters wereldwijd met de grootst mogelijke passie en urgentie aan.³⁶⁴

Wij nemen anderen – bedrijven en overheden – de maat. Dan moeten wij zelf ook van onze fouten leren, we moeten zelf coherent zijn, en zelf innovatiever en slimmer worden in hoe wij ons nationaal, Europees en wereldwijd organiseren.³⁶⁵

Greenpeace Nederland werkte in 2015 meer dan ooit samen met bondgenoten in grote demonstraties tegen TTIP en voor de doelen van de klimaattop. We hielpen Artsen zonder Grenzen met vrijwilligers en boten om vluchtelingen uit de zee te redden bij het Griekse Lesbos. We vragen iederéén om verder te kijken dan eigen baan, eigen land en eigen rol. Om meer verantwoordelijkheid te nemen en beter samen te werken aan concrete oplossingen. Daar is inzet en moed voor nodig. Wij weten dat zovelen dat kunnen en willen, mensen met lef binnen overheden, bedrijven, civiele organisaties en burgergroepen.³⁶⁶

---

³⁶¹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2012', 3.

³⁶² Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2013', 3.

³⁶³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2014', 3.

³⁶⁴ Ibid., 3.

³⁶⁵ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2014', 3.

³⁶⁶ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 3.

Aan Greenpeace-supporters, -vrijwilligers en -medewerkers zal het niet liggen. We zijn een groeiende beweging, deel van een groter verband van civiele organisaties die strijden voor een groene en rechtvaardige toekomst. We wisten in 2015 meer werk te verzetten, meer samenwerking te organiseren, meer resultaten te behalen, meer steun- betuigingen en media-aandacht te krijgen en meer financiële steun te krijgen van een iets kleinere groep trouwe supporters.³⁶⁷

Maar president Trump en een nieuwe Nederlandse regering kunnen wel zorgen voor onacceptabel veel vertraging. Daarom is een sterk Greenpeace ook in 2017 essentieel en zullen we scherp aan de wind actie blijven voeren.³⁶⁸

De klimaatcrisis houdt zich niet aan landsgrenzen, en evenmin aan organisatiegrenzen. Klimaatverandering raakt aan ontwikkelingswerk, de rechten van werknemers (op groene banen) en zelfs aan gender, aangezien vrouwen wereldwijd extra hard worden getroffen omdat zij vaak verantwoordelijk zijn voor water, voedsel en inkomsten in het gezin. Sinds enkele jaren onderhoudt Greenpeace daarom in Nederland en wereldwijd nauwe banden met vakbonden, inheemse volkeren en ngo's die zich inzetten voor ontwikkelingssamenwerking.³⁶⁹

Daarom schuift Greenpeace in 2018 aan bij de onderhandelingen voor een Nederlands klimaatakkoord. Immers, als de doelstellingen goed zijn en de randvoorwaarden in orde, dan moeten wij als actieclub het lef hebben om mee te praten over de oplossing.³⁷⁰

De machtsdynamiek van onze huidige samenleving leidt maar zelden tot uitkomsten in het voordeel van het milieu of het welzijn van de huidige en toekomstige generaties. Vanwege de heersende mentaliteit, zoals die van consumenten, gedragen wij ons als samenleving zodanig dat we het milieu grote schade berokkenen.³⁷¹

Drie jaar nadat wereldleiders het iconische klimaatakkoord van Parijs sloten, is er veel veranderd. Behalve Greenpeace, ongeruste wetenschappers en groene voorlopers, erkennen inmiddels ook de media, politici en het bedrijfsleven de toenemende ontwrichtende gevolgen van klimaatverandering.³⁷²

Mede door deze activiteiten tegen Shell gaan meer en meer mensen inzien dat het zo niet langer kan en dat grote fossiele bedrijven hun koers drastisch moeten veranderen om gevaarlijke klimaatverandering en mensenrechtenschendingen tegen te gaan.³⁷³

De media helpen onze verhalen te vertellen. Verhalen over de impact van klimaatverandering.³⁷⁴

Vormen van retoriek

---

³⁶⁷ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2015', 3.

³⁶⁸ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 4.

³⁶⁹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2016', 8.

³⁷⁰ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2017', 3.

³⁷¹ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2017', 4.

³⁷² Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2018', 9.

³⁷³ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2018', 9.

³⁷⁴ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2018', 27.

Bearing witness. Deze manier van actievoeren stamt van het gelijknamige Quaker-beginsel: als getuige aanwezig zijn op de plaats van de misstand om dat publiek te kunnen maken.³⁷⁵

Bearing witness... Greenpeace is er groot mee geworden. Het betekent: naar de plaats van het milieumisdrijf gaan.³⁷⁶

We droegen concrete oplossingen aan voor milieuproblemen, noemden de vervuilers bij naam en stimuleerden groene initiatieven.³⁷⁷

Bij de industrie tekent zich een trend af met behulp van wetenschappelijke gegevens de eigen betrokkenheid bij milieuproblemen te versluieren of zichzelf een groen imago aan te meten (greenwashing). Hieraan moet GP adequaat tegenwicht kunnen bieden.

Van oudsher heeft GP zich in de eerste plaats gericht op industrie en politiek, daarbij gebruik makend van de media en via de media van het 'grote' publiek. Er zijn goede redenen om industrie en politiek als primaire doelgroepen te blijven beschouwen. GP streeft naar aanpak van milieuproblemen bij de bron; de industrie is de bron van vrijwel alle vormen van milieuvervuiling. GP gaat uit van het voorzorgprincipe en stimuleert schone productieprocessen.³⁷⁸

Bij het maken van beleid en het produceren van producten steeds vooraf vaststellen welke milieuconsequenties van deze activiteiten zullen zijn. Niet wachten tot milieuschade is aangetoond, maar van tevoren elk risico uitschakelen. In populaire termen: bij het hanteren van het voorzorgprincipe krijgt het milieu het voordeel van de twijfel.³⁷⁹

Voorzorgprincipe. Bij twijfel over mogelijke schadelijkheid voor mens en milieu, kiest Greenpeace voor het voorzorgprincipe. Voorkomen is immers beter dan genezen. Kortom: geef het milieu het voordeel van de twijfel.³⁸⁰

---

³⁷⁵ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

³⁷⁶ Ibid., 11.

³⁷⁷ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 5.

³⁷⁸ Ibid., 20.

³⁷⁹ IISG. *Archief Greenpeace Nederland* ARCH03089, Organisatie Bestuur en Beleid, inventarisnummer 2439 Greenpeace tussen Traditie en Toekomst. Het succes vervolgd. Eindrapport van de SWOT-groep van Greenpeace Nederland (augustus 1994), 56.

³⁸⁰ Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2006', 5; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2008', 7; Greenpeace Nederland, 'Jaarverslag 2009', 14.

